

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Možnosti a využití pastorální teologie v posttraumatickém týmu HZS ČR

Vedoucí práce: Mgr. Štěpán Kavan, Ph.D.

Autor práce: Bc. Tomáš Kubeš

Studijní obor: Teologie služby

Ročník: II.

Forma studia: Kombinované

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených zdrojů a literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. uveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznamu o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Štěpánu Kavanovi, Ph.D. za cenné rady a konzultace, které přispěly ke zpracování této práce. Dále děkuji kolegům z posttraumatického týmu HZS JčK a především psychologovi HZS JčK Mgr. Tomáši Adámkovi, za vstřícnost a pomoc při zpracovávání daného tématu.

OBSAH

ÚVOD	7
Hledání odpovědi na „otázku“	11
TEORETICKÁ ČÁST	13
<u>1. Stres, trauma, krize, traumatická událost, posttraumatická stresová porucha</u>	13
1.1 Stres	14
1.2 Trauma	19
1.3 Krize	20
1.4 Traumatická událost a posttraumatická stresová porucha	20
<u>2. Psychologická služba Hasičského záchranného sboru ČR</u>	21
2.1 Hasičský záchranný sbor ČR	21
2.2 Vznik psychologické služby u HZS ČR	23
2.3 Úkoly a činnost psychologické služby HZS ČR	23
2.4 Týmy posttraumatické péče	25
2.4.1 Týmy posttraumatické péče u vybraných složek IZS	26
2.4.2 Zdravotnická záchranná služba	26
2.4.3 Armáda ČR	27
2.5 Praktické využití předchozích poznatků při práci PTT	28
2.5.1 Krizová intervence	28
2.5.2 Posttraumatická intervenční péče a první psychická pomoc	31
2.6 Komunikace – prostředek, který vše spojuje	34
2.6.1 Verbální komunikace	36
2.6.2 Další možnosti komunikace	39

<u>3. Pastorální teologie</u>	41
3.1 Historický vhléd	41
3.2 Pastorální x Praktická teologie	42
3.3 Koncepty vývoje pastorální teologie	44
3.3.1 Koncept vývoje pastorální teologie dle Johanese van der Vena	46
3.3.2 Koncept vývoje pastorální teologie dle Marcuse Lehnera	46
3.3.3 Společné znaky a východiska obou pojetí	48
3.4 Prvky pastorační práce	49
3.4.1 Diakonie jako prostředek praktické teologie	51
3.4.2 Charitativní služba církve	53
3.4.3 Vidět – Posoudit – Jednat	55
<u>4. Závěr teoretické části</u>	60
4.1 Nezapomínat na sebe	60
4.2 Společné téma – Láska k bližnímu	61
PRAKTICKÁ ČÁST	64
<u>1. Metodika a cíle</u>	64
1.1 Metoda	64
1.2 Forma dotazníku	65
1.3 Struktura dotazníku	65
1.4 Výsledky dotazníkového šetření	66
1.5 Zhodnocení dotazníkového šetření	75
ZÁVĚR	79

Seznam použité literatury a dalších zdrojů	82
Seznam zkratk	88
Seznam příloh	88
Přílohy	89

ÚVOD

Při hledání tématu a potažmo názvu své diplomové práce jsem z počátku váhal, zda zužitkovat své znalosti a praktické zkušenosti získané dlouholetým působením u Hasičského záchranného sboru Jihočeského kraje v Českých Budějovicích a Českém Krumlově (dále jen „HZS JČK“). Rozhodujícím faktorem, při mém rozhodování, bylo seznámení se s pastorální, či jak někdo uvádí praktickou teologií v rámci mého studia oboru Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity. Dalším silným momentem bylo podrobné seznámení s dokumentem II. Vatikánského koncilu *Radost a naděje* z roku 1965. Začátek celého textu a zároveň i první věta, která zní „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu,“¹ je pro mne vyjádřením v němž jsem našel vztah křesťanské pomoci a mé práce, kterou se snažím vykonávat na základě vnitřního přesvědčení o nutnosti pomoci člověku v nouzi. Jak tedy do všeho zapadá pastorální teologie, když by stačilo vzít si za své křesťanskou pomoc bližnímu vycházející již z Písma? Není snad pro práci hasiče, či dnes spíše záchranáře dostačující, aby měl určité empatické citění, touhu pomáhat a byl odborně vyškolen v rámci profesního vzdělávání? Ten, kdo by obstál před společností (pracovním kolektivem), která se dnes „moderně“ označuje za ateistickou, by do své práce navíc mohl vkládat křesťanské ideály lásky a pomoci, dávkované po malých částech, aby se snad nikoho nedotkl.

Tímto způsobem, troufám si tvrdit, pracuje podstatná část hasičů a nebo dobrovolníků z řad organizací, které jsou zřizovány občanskými nebo křesťanskými společnostmi. Určitě je forma této činnosti správná a pokud ji takto někdo vykonává na základě svého hlubokého přesvědčení, nemá na ni cenu a význam něco měnit. Já sám jsem často při svých intervencích a zásazích postupoval v souladu a na základě, který byl vystaven z odborných příprav a řádů, které stanoví jak v daném okamžiku pracovat. Vnitřně jsem, ale stále intenzivněji pociťoval potřebu dát člověku, který je zasažen nějakou pro něj nepříjemnou a stresující událostí pomoc, která by nebyla jen čistě profesní, ale byla by to pomoc uspokojující širší potřeby člověka zasaženého mimořádnou událostí. Zde je odpověď, proč si myslím, že zabývat se možností využití a jistého propojení pastorační teologie s činnostmi spojenými s prací v posttraumatickém týmu nebo s činnostmi s lidmi zasaženými mimořádnou událostí stojí za hlubší zamyšlení. Léta strávená v řadách HZS JČK (zatím jich bylo 16) mi poskytla možnost

¹ *Radost a naděje. Dokumenty 2. vatikánského koncilu.* Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

poznat mnohé lidské bolesti spojené s událostmi, které mohou zasáhnout každého z nás.

Bolest lidí, kteří přišli o své blízké při dopravní nehodě, zoufalost rodičů, kterým se utopilo jejich dítě jsou jen střípky příběhů, které zasahující hasič prožívá při své profesi. Není možné vynechat ztrátu svých osobních věcí, které mohou být za určité situace pro někoho také silně traumatizujícím zážitkem. V roce 2002 při povodních, kdy ani tak nešlo přímo o velké ztráty na životech, ale lidé přicházeli o vše co měli a co tvořilo jejich zázemí. I tehdy dochází k situacím, které vedou k tomu, že člověk potřebuje pomoc. Zde se dostáváme k termínu, který by měl mou práci provázet a který je pro mě tou zásadní otázkou. Poskytnutí pomoci druhé osobě je jednou ze základních povinností občana. Pomiňme fakt, že tuto povinnost poskytnout první pomoc upravuje zákon.² Zde se sice říká, za jakých podmínek, okolností a po jakou dobu je občan povinen poskytovat první pomoc, ale co s pomocí, která přímo nezapadá do litery zákona? S pomocí, která spíše než se záchranou života souvisí s pomocí komplexnější, která je zaměřena na více potřeb člověka zasaženého mimořádnou událostí. Za mimořádnou událost³ (dále jen „MU“) se považuje škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací. Především poslední část popisující MU a to jak při ní postupovat pro mne zůstává námětem k zamyšlení. Záchranné a likvidační práce jsou neoddiskutovatelným základem při činnosti každého záchranáře. Kam, ale zařadit pomoc, která do této formulace nezapadá? Pomoc formou slova, objetí nebo jen prostého sdílení bolesti. Dále pomoc s obeznámením o situaci příbuzných, nabídnutí telefonu, přikrývky, dočasného přibytku, kam se může člověk schovat. Pomoc při rozloučení se s někým koho jsme právě ztratili. Tyto druhy pomoci jsou mnohdy mnohem podstatnější a pro člověka potřebnější i když nezapadají do žádné formulace a v zákonech a nařízeních se o nich nemluví. Tuto formu pomoci člověk poskytuje na základě vnitřního přesvědčení, soucitu a lásky k ostatním lidem.

Ze zkušenosti vlastní a z poznatků získaných od svých kolegů vím, že je zapotřebí umět se postarat o potřeby zasažených v rovině psychické, sociální a duchovní. Zranění, která jsou duševního rázu jsou mnohdy mnohem bolestivější a přetrvávají mnohem déle, než zranění fyzická, která jsou sice na první pohled zřejmá, ale dají se medicínsky léčit.

K tomu, abychom mohli celou problematiku lépe pochopit a posoudit míru vzájemného provázání je nutné si nejprve samostatně představit jednak pastorální teologii

² Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví v platném znění.

³ Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a změně některých zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.

jako teologický obor a dále činnost v posttraumatickém týmu, vycházející z nařízení a standardů.

Práce bude rozdělena do částí, které na sebe budou navazovat a postupně přinášet odpovědi na otázky, které jsem si v úvodu položil. Abychom mohli začít posuzovat možnosti vzájemné mezioborové provázanosti a využití pastorální teologie a práce v posttraumatickém týmu je nutné si nejprve představit s jakou problematikou se při pomoci zasahujícím záchranářům a lidem postižených stresující událostí setkáváme. Tyto kapitoly budou obsaženy v teoretické části diplomové práce, na kterou bude po zhodnocení navazovat část praktická, kde se pokusím prostřednictvím dotazníkového šetření ověřit platnost mých závěrů a také zjistit obecné povědomí o posttraumatickém týmu a pastorální teologii mezi příslušníky HZS JČK a dalšími lidmi, kteří nejsou na pomáhající obory nijak profesně vázáni. Úvod teoretické části je tedy věnována tomu, proč došlo ke vzniku psychologické služby u záchranářských složek, k čemu je vše využíváno a v neposlední řadě proč by mohlo být dobré inspirovat se při pomoci s řešením problémů u pastorační teologie. Další část práce je zaměřena na vznik a postupný vývoj posttraumatické intervenční péče a to především v prostředí HZS ČR, kde je důležité si uvědomit, jak tato disciplína, která se dá stále v řadách HZS ČR považovat za mladou, pokročila a postupně se vyvinula z péče poskytované pouze do vnitřních řad HZS ČR, tzn. zasahujícím hasičům, v disciplínu mezioborovou, která je využívána a nabízena všem lidem zasaženým stresující událostí. Vývoj posttraumatické intervenční péče u HZS ČR dále představím v kontextu vývoje podobných služeb u dalších složek spolupracujících při řešení MU. Následná část bude věnována pastorální teologii. Zde nastíním vývoj pastorační teologie v ČR její utváření a současnou podobu, kde nelze vynechat historický vývoj pastorální teologie z pohledu evropského kontinentu. Poslední kapitoly teoretické části budou věnovány společným tématům, kterými se obě disciplíny zabývají a zhodnocení, zda při práci v institucionalizovaném prostředí posttraumatického týmu lze využít prvky křesťanské pomoci, kterou nabízí pastorační teologie.

K vlastnímu názvu své práce bych rád uvedl, že nevychází ze snahy kritizovat či hodnotit způsoby poskytování pomoci obětem mimořádných událostí. Nechtěl bych se zde pouštět ani do konkrétních doporučení, zda je nezbytně nutné spojovat obě disciplíny do jednoho celku nebo pod hlavičkou jedné organizace. Myslím si, že by toto pojetí násilně spojených oborů nepřineslo příliš výhod ani pro jednu stranu. V době, kdy píšou svou diplomovou práci dochází ke vzniku služebního místa kaplana u HZS ČR. Má snaha nespočívá v obhajobě vzniku této funkce u sboru a popravdě jsem se ani vnitřně touto otázkou nezabýval. Vím jen ze své praxe, s jakou složitostí byl v řadách příslušníků přijímán a

akceptován psycholog HZS kraje a jak bylo v prvních fázích nahlíženo na členy posttraumatických týmů. Historicky není pozice kaplana u HZS ČR nijak zakotvena oproti např. Armádě ČR.

Pro mne zásadní myšlenka celé práce je představení a přiblížení jakou pomoc poskytuje tým posttraumatické péče zřizovaný HZS ČR a čím by se mohli obohatit jeho členové, pokud by si mou práci přečetli a pokusili se vnímat podobnosti mezi oběma disciplínami. Představení pastorální teologie, letmý pohled do její historie, ale především působení v současné společnosti nelze pro udržení celého kontextu vynechat.

Pokud by má práce přispěla k odstranění předsudků, které mohou být vzbuzovány tím, že se jedná o souběh instituce státní a církevní a výsledkem by bylo, že pomoc si zaslouží každý potřebný člověk bez rozdílu, pak bych mohl označit své úsilí za opodstatněné a svou práci za přínosnou.

Závěr mé práce by bude tvořit zhodnocení a posouzení mezioborového vztahu těchto dvou činností. Možnosti vzájemného využití, kde bych z pohledu hasiče a záchranáře vyzdvihl přínos pastorační teologie pro mou činnost v posttraumatickém týmu. Zajímavým námětem by mohl být i obrácený poměr, kdy činnost a práce posttraumatického intervenčního týmu může být přínosem a obohacením pro pastoračního teologa. Vzhledem k mé profesi budu posuzovat především již zmiňovanou linii využití teoretických znalostí z pastorální teologie v posttraumatickém intervenčním týmu.

Úvahy a východiska, která budou představena v jednotlivých kapitolách mé práce ověřím a porovnáám pomocí dotazníku. Ten bude koncipován jako soubor otázek, na které bude mít respondent možnost odpovědět přímo nebo bude mít možnost volného vyjádření. Otázky se budou týkat, tak jak jsem již výše uvedl, problematiky obou disciplín, tedy psychosociální pomoci prostřednictvím posttraumatického týmu a pastorální teologie.

Cílem mé diplomové práce je tedy nastínit co je náplní práce posttraumatického týmu HZS JČK a na jakých základech je celá činnost týmu postavena. Dále představím mezioborové souvislosti a možné vztahy mezi pastorální teologií a prací v týmu posttraumatické péče. Vše by mělo posloužit jako stručný přehled obou disciplín a obohacení praktických dovedností využívaných při pomáhání lidem zasažených nepříjemnou událostí, která vstoupí do jejich života.

Využitými metodami pro část věnující se posttraumatickému týmu a jeho činnosti bude teoretické zpracování na základě informací získaných převážně z odborné literatury zabývající se první psychologickou pomocí a komunikací. Informace k části zabývající se pastorální teologií budou čerpány z teologických publikací, věnujících se přímo pastorální

teologii a jejím mezioborovým vztahům, dále z církevních tištěných zdrojů a poznatků získaných studiem oboru Teologie služby. Pro praktickou část budou zdrojem informací výsledky dotazníkového šetření.

Hledání odpovědi na „otázku“

Mezi úvod a teoretickou část mé práce jsem záměrně vložil kapitolu s názvem, pod kterým se skrývá otázka „proč právě mně“. S touto otázkou se často setkávám při své práci hasiče. Nemluvím zde pouze o práci spojené se zásahy u událostí, ale o běžné každodenní činnosti spojené s touto profesí. Tuto otázku si nekladou pouze lidé, kteří jsou přímo zasaženi neštěstím a kteří se ocitli v situaci pro jejich život minimálně nepříjemné. Otázku proč právě já nebo mně si pokládají i lidé, u kterých není na první pohled viditelné, že by procházeli nějakým stádiem životní nepohody. Kolega za mnou přijde a rozpovídá se o problémech v manželství o problémech, které ho tíží v zaměstnání. Často od nich tuto otázku slýchám. Je těžké odpovědět jim a oni pak mohou odcházet s pocitem, že nebyli pochopeni a nedostalo se jim potřebné pomoci. Je ale potřeba za každou cenu hledat příčinu svého neštěstí, je nutné označit viníka? Není někdy lepší se spíše s problémem vyrovnat i s pomocí druhých? Já jsem přesvědčen, že řešení některých životních situací spočívá právě s vyrovnáním se s nimi, opětovným zapojením se do života a ne někdy marným hledáním toho, proč se příkoří stalo zrovna mně.

Snad tedy pomoc, která je opravdová, upřímná, profesionální a vycházející třeba z víry může být tím hlavním nástrojem jak člověka vrátit zpět do života. Tuto komplexní pomoc vidím právě v prolínání oborů jako je činnost posttraumatického týmu (dále jen „PTT“) a praktické teologie. To jestli tomu tak je doopravdy bych si rád ověřil na základě následujících částí a kapitol mé práce.

Někdy se lidé, kterým se stalo neštěstí ptají: „*co je příčinou takové nešťastné náhody?*“ Jak by měla být správně formulována odpověď, která by obstála ať již je dotyčný věřící a já mu chci poskytnout oporu právě jako věřícímu a nebo se k žádné víře nehlásí? Je vůbec možné takou odpověď nalézt a správně ji formulovat? Odpovědí může být, že není potřeba vždy hledat příčinu, nebo někoho, kdo je za takový okamžik zodpovědný. Ano, pokud proti vám v protisměru vyrazí auto a nabourá do vás a vy přijdete o někoho bližního je prvním na řadě viník nehody. Ale co otázka vlastní podstaty neštěstí. Kdo stojí za tím, že jste musel zrovna v tuhle chvíli být na tom místě silnice? Co zapříčinilo, že ten v protisměru naboural

právě vás? Je možné se spokojit s vysvětlením, že některé věci se prostě stávají na základě něčeho tak prostého jako je náhoda? Přirozené je, že se většina lidí s takovým vysvětlením nespokojí a snaží se najít smysl a souvislosti ve všem co se děje. Často i ti, kteří se nehlásí k víře, přistoupí k myšlence, že viníkem je ten krutý Bůh a nebo, že vše vlastně způsobili sami, tím že nežili podle správných pravidel (jsou hříšnými) nemohou se smířit s prostou nahodilostí.⁴

Jak tedy pomoci. V tuto chvíli je přímo nutností využít znalostí ze všech oborů, které se pomáháním a tišením psychické bolesti zabývají. To je moment, kdy je téměř jednoznačné, že prolínání pomáhajících oborů a to především praktické teologie s jejím posláním má své místo a opodstatnění při práci PTT. Ten, kdo zná podstatu a to z čeho praktická teologie vychází a chce její možnosti využít, přichází do takového okamžiku s určitým náskokem a s mnohem větším okruhem znalostí a schopností.

Prostá útěcha začíná většinou tam, kde se již citům dal v první fázi volný průchod. Tyto první návaly smutku, zoufalství a žalu je potřeba nechat odeznít a umožnit člověku, aby je mohl nechat projevit v plné síle. Není v možnostech a já si myslím, že by ani neměla být snaha pomáhajícího takovým projevům zabránit. Naše práce by měla začít ve chvíli, kdy tato první vlna opadá a truchlíci člověk by mohl začít upadat do určitého stavu letargie a mohla by u něj nastoupit druhá vlna žalu a smutku, která již není bouřlivá, ale naopak je jakousi tichou, vtíravou a o to vytrvalejší vlnou smutku. Někdy je dostačující naše pouhá přítomnost v takový moment, jemný dotek nebo objetí. Je nutné, ale individuálního přístupu a citlivého a instinktivního vnímání, zda o takový bezprostřední kontakt truchlíci stojí. V některém případě a já si myslím, že i když je to v počátcích velmi obtížné, je velmi důležité pokusit se o věci začít mluvit. Dát prostor slovu, tzv. nešťastnou událost uvést v řeč, mluvit o všem co způsobuje smutek.⁵

Čas a správné načasování pomoci je tím nejlepším lékem. Bolest po ztrátě blízkého nebo obecně po nějaké špatné zkušenosti slábne postupem času. Výběr možnosti být sám a nebo s blízkými, ale vždy s vědomím, že mám kam pro pomoc sáhnout. Mít možnost mlčet nebo vyprávět, mít možnost tvářit se, že se nic nestalo a mít možnost plánovat dál s těmi co zůstali a těmi co mám rád. Společně vzpomínat a dopřát si chvíli zapomnění. To všechno vede ke konečnému vyléčení duše a k návrtu do plnohodnotného života. Není možné jednoduše říci, že tomu bude vyhovovat takový způsob, třeba v rodinném prostředí a tomu zase způsob, kdy je více času sám nebo s kamarády a vyrovnává se s životní situací po svém.

⁴KUSHNER, H.S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*. Praha: Portál, 2005, s. 62. ISBN 80-7367-053-4.

⁵BAŠTECKÁ, B. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013, s. 48. ISBN 978-80-247-4195-6.

Každý by měl mít možnost truchlit po svém jen je důležité o takovém člověku vědět a včas přijít s nabídkou pomoci. Jak uvádí Baštecká⁶: „*všemožné fáze truchlení v období smutku jsou dobrým sluhou, ale špatným pánem.*“

Pokud se pokusím najít na závěr této části odpověď na původní otázku, mohu hledat inspiraci a pomoc v křesťanské myšlence. Trpí člověk proto, že v předchozím životě zhrěšil? Odpovědí, která je podle mne přijatelná pro všechny ať již se hlásí k víře a nebo se označují za ateisty je: Ne, to není to podstatné, důležité je udělat něco proto, aby netrpěl nyní. Důležité je pomoci mu právě teď, všimnout si současného stavu a poskytnout člověku možnost, znovu žít svůj důstojný život.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Stres, trauma, krize, traumatická událost, posttraumatická stresová porucha

V úvodu této části je dobré si připomenout, že existuje řada povolání a činností, jejichž hlavní náplní je pomáhat. Mluvíme zde o zdravotnickém personálu, záchranářích, policistech, sociálních pracovnících patří sem jistě i pedagogové, psychologové, duchovní apod. Každé z těchto povolání je vykonáváno na základě určité profesní způsobilosti, ostatně tak jako povolání jiná. Zde je ale zásadní rozdíl, u výše zmíněných profesí tzv. pomáhajících je zde rozhodujícím prvkem vztah mezi pomáhajícím profesionálem a tím komu je pomoc nabízena nebo poskytována.⁷ Důvěra a potřeba cítit zájem ze strany lékaře, záchranáře či kantora je rozhodujícím momentem, který vytváří vzájemnou vazbu a může vést k tomu, že se pomoc stává účinnou.

Momenty, které předcházejí tomu, proč někdo vyhledá pomoc a nebo je mu nabídnuta a nebo snad na pomoci od druhého závisí i jeho další žití je možno si představit pod těmito stavy, které člověka mohou postihnout: stres, trauma, krize, traumatická událost, posttraumatická stresová porucha.

⁶ Tamtéž. s. 55.

⁷ Srov. KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese, s předmluvou Jiřiny Šiklové*. Praha: Portál, 1997, s. 14. ISBN 80-7367-181-6.

1.1 Stres

Za stres lze označit charakteristické fyziologické projevy organismu, reagující na různé zátěže.⁸ Můžeme říci, že jde o odpověď, nebo spíše nespecifickou reakci organismu na nějakou situaci, stav určitého nadměrného zatížení nebo ohrožení organismu. Podmínky, které stres vyvolávají se nazývají stresory. Při působení stresorů ať již vnitřních nebo vnějších, dochází k vychýlení organismu z rovnováhy. Na toto vychýlení organismus reaguje změnou v chování a činnosti svých funkcí.⁹

Stres jako určitý druh události, která má za následek vznik reakce označujeme pojmem *distres* a to v případě tzv. špatného stresu, tedy v případě působení negativních stresorů a nebo naopak *eustres* nebo-li dobrý stres, za působnosti pozitivních stresorů. Ve většině případech je stres a reakce na něj chápán jako něco negativního, něco čemu je potřeba se vyhnout.

Negativně působícími stresory jsou všechny vnitřní a vnější požadavky, které jsou pociťovány jako nepříjemné nebo nebezpečné. Vinay hovoří ve své publikaci o tom, že stres je něco co nelze jednoznačně zaškatulkovat, jde o nejednoznačný děj, který bývá často vnímán negativně.¹⁰ Na mnoha případech je možné pozorovat, že stres nemusí být chápán pouze tímto způsobem. Určitý druh stresu může člověka aktivovat a stimulovat jej k lepšímu výkonu, nebo k hledání výhodnějšího řešení problému. Podstatnými pro tuto problematiku jsou reakce jedince na stres, mluvíme o nich jako o akutní reakci a posttraumatické stresové reakci. Jak uvádí Lucká a Koblíková¹¹ co je podstatou akutní reakce: „jde o obranné a ochranné reakce, které maximálně mobilizují rezervy postiženého jedince.“ Stres je přijímán každým člověkem individuálně, co je pro někoho situací (stresorem) vyvolávajícím stres může být pro druhého běžnou situací. Nelze tedy říci, že stresory působí na každého stejně a jsou vždy předzvěstí vzniku nepříjemného pocitu nebo situace.

Pro větší přehlednost si stresory a projevy stresu můžeme rozdělit podle různých kritérií. Vždy je potřeba si uvědomit, že jde o podněty, které vyvolávají stres, působí individuálně, což znamená, že nelze jednoznačně říci na koho a v jaké intenzitě se stresor projeví.

⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 50. ISBN 80-7178-802-3.

⁹ Srov. ŠTĚPANÍK, J. *Umění jak jednat s lidmi – cesta k úspěchu*. Praha: Grada, 2003, s. 55. ISBN 80-247-0530-3.

¹⁰ Srov. VINAY, J. *Stres a zdraví*. Praha: Portál, 2007, s. 19. ISBN 978-80-7367-211-9.

¹¹ LUCKÁ, Y.; KOBLÍKOVÁ, L. *Srážka s překážkou*. Krizová intervence. Praha: Portál, 2002, s. 360. ISBN 80-7178-696-9.

Dělení stresorů a vlastních projevů stresu dle kritérií je uvedeno v následujících tabulkách č. 1 a 2, které jsou součástí dokumentu kol. autorů *Systém řízení stresu při kritických událostech u HZS ČR*.¹²

Tab.č. 1 **Druhy stresorů**

1. Podle doby trvání:

Krátkodobé	Dlouhodobé
Hádka s partnerem, náhlá kritika od nadřízeného, úlek při nečekané situaci při zásahu	Dlouhodobá nemoc, finanční potíže, rozvodové řízení

2. Podle intenzity

Slabé	Silné (trauma)
Pro někoho nakupování s partnerkou	Úmrtí blízké osoby, zážitek ohrožení života

3. Podle náboje +/-

Distres – negativní podněty	Eustres – pozitivní, příjemné podněty
Zkouška, nemoc, ztráta	Vysoká výhra, narození dítěte, sportovní výkon, koupě vysněného automobilu

¹² Kol. autorů. *Systém řízení stresu při kritických událostech u HZS ČR. (Critical Incident Stress Management – CISM)*. Praha: Ministerstvo vnitra GR HZS ČR, 2012.

4. Podle oblasti, ve které vznikají

Fyzikálně – chemické	Horko x chlad, jasné světlo x tma, nedostatek kyslíku
Tělesné	Hlad, bolest, žízeň, únava
Sociální	Problémy ve vztazích, finanční problémy, změna zaměstnání
Psychologické	Časový tlak, nesplněná očekávání, nejistota, nedůvěra ve vlastní schopnosti

Tab.č. 2 **Projevy stresu** (u každého jde o individuální projevy, které mohou být v různé míře a v různých kombinacích)

Oblast těla	Oblast emocí a myšlení	Oblast chování
Vyplavení stresových hormonů do krve	Zmatenost a dezorientace (v čase i místě)	Psychomotorický neklid, panika
Zrychlení srdečního tepu a zvýšený tlak	Zpomalené myšlení, myšlenkové zárazy	Pobíhání, neúčelné činnosti, přemísťování věcí
Bušení srdce	Zrychlené myšlení, myšlenkový trysk	Potíže v řeči, (koktavost, nemluvnost, zrychlená řeč)
Obtíže v dýchání (zrychlené, přerušované, neschopnost se nadechnout)	Potíže se soustředěním a s pamětí (výpadky paměti, amnézie)	Agrese (verbální, fyzikální)
Slabost, závratě, mdloby	Snížené racionální myšlení	Sebevražedné chování
Nevolnost, zvracení	Kroužící, zatěžující myšlenky	Přehnaná ostražitost vůči okolí
Bolesti – břicha, hlavy, na hrudi	Strach, úzkost, panika,	Vyhýbavé chování
Zvýšení prahu bolesti (popř. snížení)	Žal, pocity bezmoci, beznaděj	Stranění se druhých
Zvýšené pocení	Zloba, vztek	Ztráta chuti k jídlu x přejídání se

Pokračování Tab.č. 2		
Třesavka, husí kůže, tiky	Pocity viny	Nutkavé kouření
Zblednutí (zčervenání)	Pocity vlastní nedostačivosti	Zneužívání alkoholu, léků, drog
Žízeň, pocit sucha v ústech	Sebevražedné myšlenky	Křik, pláč
Stažený krk	Neschopnost cítit emoce	Negativismus, odmítání pomoci a spolupráce
Nucení na močení nebo průjem	Obavy, zlé předtuchy	Ztráta zájmu o sebe
Zrakové potíže (roztřetí zraku, výpadek zrakového pole)	Podezřívavost, nedůvěra k lidem	Ztráta zájmu o okolí (děti, partner, práce)
Poruchy spánku	Pocity osamělosti	Paradoxní projevy (např. nepatřičný smích)

Vhodné převedení předchozích teoretických poznatků v kapitole o stresu na praktickou ukázkou je řešení mimořádné události, kdy u hasiče dochází také v určitých fázích k působení vnějších vlivů, které mohou být nazývány stresory a mohou mít vliv na průběh zásahu a na pozdější vstřebávání celé situace. Pokud se zaměříme na výjezd a řešení události např. dopravní nehody, lze jej rozdělit do několika fází. V každé fázi budou popsány faktory, které působí na psychickou pohodu zasahujícího.

1. **vyhlášení poplachu** – při vyhlášení poplachu dochází k rozsvícení tzv. poplachových světel, které předznamenávají, že dojde v nejbližší době k vyhlášení poplachu. V této chvíli dochází k oznámení na jakou událost bude výjezd zaměřen a jaká technika k události vyjede. Již zde dochází k určitému „zvýšení tepovky“ (záměrně jsem zde použil výraz běžně mezi hasiči používaný) a očekávání o jak závažnou situaci půjde. Vše je umocněno tehdy, pokud je výjezd např. v nočních hodinách. Stresory jsou zde tedy náhlé rozsvícení světel, nepříjemný zvuk poplachového signálu a nejistota v podobě očekávané události.

2. **výjezd a cesta k události** – výjezd musí být u jednotek HZS ČR proveden do 2 minut od vyhlášení poplachu, v této době se musí hasič ustrojít a přesunout se do zásahového vozidla. Následuje cesta na místo události. Pokud pomíneme stresový faktor dodržení časové lhůty, která je hlídána, dochází zde k určitému zklidnění. Ve vozidle dochází většinou k dostrojení a k předběžnému zhodnocení očekávané situace. Rozdělují se činnosti na místě zásahu, upřesňuje se dojezd. Velkou zodpovědnost ovšem nese řidič vozidla, který je vystaven časovému tlaku (být na místě co nejrychleji) a na druhou stranu nese zodpovědnost za celou posádku vozidla. Stresory jsou zde čas, ostatní účastníci provozu a bezpečná doprava osádky.
3. **činnosti na místě zásahu a odjezd na základnu** – po příjezdu na místo události dochází ke koordinaci zasahujících velitelem zásahu, který nese v této chvíli největší část zodpovědnosti za rychlý a účinný zásah. Na místě dochází ke spolupráci více složek záchranářů. Po vyhodnocení situace je rozhodnuto jakým způsobem budou, v případě dopravní nehody s posádkou uvnitř vozu, osoby vyproštěny, v jakém pořadí a jak je možné jim co nejrychleji poskytnout první pomoc. Následuje vlastní vyproštění, zajištění vozidel a spolupráce při transportu zraněných do vozidel zdravotnické záchranné služby. Po ukončení zásahu se jednotky vracejí na základnu. Fáze vlastního zásahu a návratu jednotky je ovlivněna složitostí situace, zda došlo k dopravní nehodě více vozidel, silným stresorem je zde účast a zranění dětí a možná nutnost oživovacích pokusů v době před příjezdem zdravotnické služby. Dále zde na psychiku negativně působí nedařící se rychlé vyproštění osob např. z důvodu silné deformace prvků karoserie. Významným činitelem je zde opět doba zásahu, kdy špatné osvětlení a viditelnost způsobuje další překážky v hladkém průběhu zásahu. Návrat na základnu je ovlivněn kvalitou a zdařilostí zásahu. Ještě ve vozidle dochází k rozebírání celé situace a k jejímu hodnocení. Pokud se vše zdařilo je právě cesta od zásahu prvním momentem uvolnění a jistého upuštění napětí.

Na předchozím příkladu jsem se pokusil přiblížit jaké stresory jsou zásadní a mají vliv na činnosti spojené se záchranou lidských životů. V každé fázi dochází k působení jiných vnějších vlivů a každý tyto vlivy může vnímat jinak. Tam, kde pro někoho přichází krátká chvíle vydechnutí může druhý prožívat ty nejsilnější negativní pocity. Jistým způsobem se dá na tyto situace připravit, ano jsou předvídatelné vždyť přece u záchranáře se předpokládá, že bude zachraňovat životy, probíhají odborné přípravy a školení, nikdy nejsi na nic sám. Vše je pravda, ale znovu musím zopakovat, že reakce na stresory a nepříjemné situace jsou individuální a závislé na vnitřní odolnosti člověka a jeho schopnosti se s těmito okolnostmi vyrovnat.

Posttraumatická stresová reakce, kterou můžeme chápat jako selhání organismu a jeho schopnosti bránit se stresovým situacím a která již nepřináší jen akutní obtíže, ale má za příčinu závažnější a trvalejší problémy, bude předmětem samostatné kapitoly.

1.2 Trauma

Pokud jsme v předchozí kapitole mluvili o stresu, jako reakci a nebo ději, který může být vnímán za určitých okolností pozitivně i negativně, je trauma nebo traumatizující zážitek čistě negativní a stresující reakcí, která přesahuje a vymezuje se všem předchozím zkušenostem jedince. Jde o podněty tak intenzivní, silné a nenadálé a zároveň nezvladatelné, které vyvolávají traumatickou odpověď organismu.¹³

Trauma vede k určitému poškození nebo ztrátě a to ve smyslu ztráty pocitu jistoty a bezpečí. Traumatizovaný člověk prožívá úzkost, obává se o svou budoucnost a je naplňován bezmocí. Trauma ovlivňuje vnímání a uvažování jedince a velmi často narušuje i objektivitu. Ze své praxe mohu popsat situace, kdy např. účastník dopravní nehody, při které došlo k úmrtí blízké osoby nebyl schopen vnímat a zařadit běh událostí v reálném čase. Velmi často jsem u takové situace zaznamenal neobjektivní obviňování ze ztráty blízké osoby ať již sebe (výčitky ve smyslu „proč jsem jel touhle cestou, proč jsme jeli na výlet“) a nebo naopak výrazné obvinění někoho z dalších účastníků neštěstí. Zde můžeme opět mluvit o jednorázové či opakované traumatizaci, která se může stát zdrojem dlouhodobého stresu a následnému rozvoji posttraumatické stresové poruchy. Závěrem je důležité poznamenat, že trauma je ve své počáteční fázi ve většině případech provázeno šokem z náhle a velmi agresivně se měnící situace.

¹³ Srov. MALÍK, L.: *Názory hasičů na posttraumatickou intervenční péči*. Bakalářská práce. České Budějovice: TF JCU, 2006, s. 40.

1.3 Krize

Pod pojmem krize si lze představit situaci, která mnohdy bývá naléhavá a ohrožující a která vyžaduje změnu, zásah či rozhodnutí. Psychickou krizi je možné v obecném teoretickém smyslu vymezit jako specifickou stresovou reakci, ve které člověk prožívá negativní pocity subjektivního ohrožení své existence nebo některé její podstatné kvality.¹⁴ Můžeme tedy říci, že krize je provázena negativními prožitky, které narušují pocit jistoty.

Mezi projevy krize patří úzkost, zoufalství, beznaděj. Člověk má pocit, že danou situaci nemůže zvládnout, může se cítit jako „zahnaný do kouta“. Tyto pocity mohou vést k neadekvátnímu a zkratkovitému jednání vedoucí v mnoha případech k agresivnímu řešení problému. Reakce na psychickou krizi jsou velmi často podobné jako reakce na stres. Mohou probíhat v určitých fázích s ohledem na hloubku a původní činitel krize. Oproti stresu je ovšem psychická krize určitým vyhocením stresové situace a stává se signálem, že doposud využívané způsoby reakce na stres nejsou dostatečné a nepřinášejí potřebný efekt. Pokud dokáže člověk posoudit a přehodnotit danou situaci a najít možná řešení problému můžeme mluvit o zvládnutí krize.

Na zvládnutí takové situace se může a troufám si říci, že by mělo, podílet blízké okolí člověka zasaženého psychickou krizí. Pokud nikdo takový blízký neexistuje přejímá zde zástupnou roli někdo, kdo je schopen a ochoten v takovém okamžiku pomoci. Za takovouto pomocí můžeme hledat poskytnutí psychické podpory, materiálního zabezpečení, rozhovor, pouhé sdílení a bytí na blízku. Zvládnutí takové krizové situace může přinést pro člověka pozitivum ve smyslu jeho rozvoje, osamostatnění a dlouhodobé vyrovnání se s problémem.

1.4 Traumatická událost a posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha (dále jen „PTSP“) může být následkem těžkého stresujícího zážitku, jehož intenzita překračuje běžnou lidskou zkušenost, a který můžeme označit jako trauma. Traumatická událost, která je předzvěstí vzniku stresové nebo v horším případě traumatické reakce je předem těžko odhadnutelná a ve většině případech zaskočí člověka nepřipraveného. Výše jsem zmiňoval důvody vzniku a postupný rozvoj těchto reakcí na nepříjemné události, kterým je člověk vystaven. Pokud nedojde k pomoci a jedinec je

¹⁴ MLČÁK, Z.: *Emergenční psychologie a krizová intervence*. Studijní texty. Ostrava: FFOU v Ostravě, 2011, s.12. ISBN 978-80-7368-950-6.

ponechán při řešení takovýchto závažných stavů sám a nebo je jim vystavován opakovaně může u něj dojít k rozvoji posttraumatických poruch. Jde o situace a události, které se vymykají běžné lidské zkušenosti a k jejichž zvládnutí nejsou dostatečné běžné obranné mechanismy. PTSP proto můžeme označit jako prodlouženou nebo oddálenou reakcí (projevem) nedostatečného zpracování závažné traumatické zkušenosti, která se projevuje přetrváváním psychických i somatických potíží.¹⁵ Zde bych rád uvedl příklad z praxe, spojený s působením v posttraumatickém týmu (dále jen „PTT“), kdy matka, která při neštěstí přišla o své dítě (utopilo se za její přítomnosti) byla na místě neštěstí medikamentně ošetřena a následně hospitalizována na psychiatrickém oddělení po dobu několika dní. Po propuštění do domácí léčby spáchala za několik dní sebevraždu. Lze se jen domnívat, zda tato tragédie nebyla způsobena rozvinutím PTSP u této ženy, kdy po odeznění medikamentů došlo k uvědomění situace. Žena neměla možnost se vyrovnat se situací již v prvním momentě (byla jí okamžitě podána psychofarmaceutika) a následně po propuštění byla na vše sama bez pomoci. Troufám si říci, že pokud by se matka mohla rozloučit se svým dítětem a bylo jí umožněno doprovodit jej na poslední cestě a následně by jí byla nabídnuta a poskytnuta dlouhodobější pomoc formou např. rozhovoru, utěšení a sdílení nebo pomoc formou duchovního rozhovoru nemuselo dojít k této dvojnásobné tragédii.

Typickými příznaky PTSP jsou přetrvávající úzkost, vnitřní napětí, přecitlivělost a podrážděnost vedoucí mnohdy k neadekvátním reakcím. Traumatická událost se vrací je znovu prožívána, pocit úzkosti bývá stejný jako v době vzniku traumatu.

2 Psychologická služba Hasičského záchranného sboru ČR

2.1 Hasičský záchranný sbor ČR

HZS ČR je bezpečnostní sbor, který je zřizován na základě zákona č. 320/2015 Sb.¹⁶ Základními úkoly HZS ČR je chránit životy a zdraví obyvatel, životní prostředí, zvířata a majetek před požáry a jinými MU a krizovými situacemi.¹⁷ Svou pevnou pozici a ve většině

¹⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004, s. 431. ISBN 80-7178-802-3.

¹⁶ Zákon č. 320/2015 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Tamtéž.

případech i nejdůležitější úlohu má již od svého vzniku v rámci integrovaného záchranného systému (dále jen „IZS“).¹⁸

IZS vznikl z potřeby každodenní činnosti záchranářů, zejména při složitých haváriích, nehodách a živelních pohromách, kdy je třeba organizovat společnou činnost všech, kdo mohou svými silami a prostředky, kompetencemi nebo jinými možnostmi přispět k provedení záchrany osob, zvířat, majetku nebo životního prostředí. Jak píše Kratochvílová¹⁹: „*IZS není institucí, nýbrž systém s nástroji spolupráce a koordinace složek, orgánů státní správy a samosprávy, fyzických a právnických osob při společném provádění záchranných a likvidačních prací a je součástí systému pro zajištění vnitřní bezpečnosti státu.*“

IZS je tvořen základními a ostatními složkami. Základními složkami jsou HZS ČR a jednotky požární ochrany, zařazené v plošném pokrytí území kraje, Policie České republiky a zdravotnická záchranná služba. Tyto složky jsou schopny a povinny na základě zvláštních předpisů rychle a nepřetržitě zasahovat s celoplošnou působností na území státu. Z ostatních složek IZS se počítá se zapojením především místních havarijních služeb podle jejich profese, městské policie, lůžkových zdravotnických zařízení, Armády České republiky, občanských sdružení, právnických a fyzických osob. Ostatní složky IZS jsou povolány k záchranným a likvidačním pracím podle druhu negativní události na základě jejich oprávnění k takovéto činnosti, které je dáno právními předpisy. Zařazování ostatních složek do IZS se provádí na stupni kraj, kde do poplachového plánu IZS daného kraje zařazuje tyto složky hasičský záchranný sbor kraje, na základě předem uzavřené dohody o poskytnutí pomoci na vyžádání podle zákona o IZS.

Právě široký záběr činností, které HZS ČR zaštiťuje v rámci své působnosti a vzhledem k zákonným požadavkům se stává služba v jeho řadách pro příslušníky stále náročnější. Na základě poznatků, že povolání záchranáře je jednou z nejohroženějších profesí s velmi vysokou fyzickou a psychickou zátěží,²⁰ vedlo k myšlence vzniku psychologické služby působící uvnitř sboru a poskytující pomoc pro své příslušníky.

Každoročně zpracovávané statistické přehledy ukazují na základě kvantitativní i kvalitativní analýzy na fakt, který ukazuje na stále se zvyšující náročnost profese hasiče.²¹ Ve

¹⁸ Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a změně některých zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.

¹⁹ KRATOCHVÍLOVÁ, D. *Ochrana obyvatelstva*. Frýdek – Místek: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě, 2005, s 109. ISBN 80-86634-70-1.

²⁰ DYBUS, J. *Firefighter does job unlike any other*. Welland, Ontario: CanWest, 2005. Digital media.

²¹ LUKES, V.; VONÁSEK, P. *Statistická ročenka 2005*. Časopis 112, 2006, ročník 5, č. 3, s. 8.

svém článku uvádí Sotolářová²²: „Podle statistiky z let 1990 až 2000, byl v USA hlavní příčinou smrtelných zranění hasičů při výkonu služby srdeční infarkt.“

2.2 Vznik psychologické služby u HZS ČR

Psychologická služba a její důležitost byla dlouhodobě podceňována, na což jednoznačně ukazují rok vzniku a schválení koncepce psychologické služby HZS ČR. V roce 2002 bylo pokynem GŘ HZS ČR a náměstkem ministra vnitra uložena krajským ředitelům povinnost zřídit v jednotlivých krajích psychologická pracoviště. I kdybychom nepřihlédli k faktu, že některé sbory PO mají za sebou více než stoletou dobu své působnosti a brali tzv. novodobou éru PO a následně HZS ČR od doby po sametové revoluci, jde o prodlevu cca 12-ti let. Zde je nutno si uvědomit, že stále mluvíme o koncepci vzniku psychologických pracovišť. V případě HZS JčK dochází k zahájení psychologické služby v roce 2004 a to pod vedením první psycholožky u HZS JčK mjr. PhDr. Marie Mezníkové.

2.3 Úkoly a činnost psychologické služby u HZS ČR

Jak je uvedeno v předchozí kapitole, koncepce psychologické služby z roku 2002 začala být naplňována a převáděna do praxe v následujících letech. V roce 2003 byly stanoveny základní úkoly pro činnost psychologické služby, které lze shrnout do následujících třech bodů²³:

1. zabezpečovat podklady pro personální práci a výkon služby
2. zajišťovat posttraumatickou péči o příslušníky
3. pomáhat obětem mimořádných událostí

Koncepce jednoznačně určuje náplň činnosti jednotlivých psychologických pracovišť u HZS krajů. Odpovídající je i číslování a tím i kladení důrazu na plnění jednotlivých bodů. Pokud si tedy přiblížíme činnost pracoviště bylo jeho hlavní náplní (bod 1) provádět ověřování duševní způsobilosti nových uchazečů o službu u HZS ČR, při výběrových řízeních na vyžádání ověřovat osobnostní způsobilost příslušníků pro zařazení do řídicích a speciálních

²² SOTOLÁŘOVÁ, M. *Psychologická služba HZS ČR* [online]. Praha. Dostupné na WWW: <<http://www.mvcr.cz/casopisy/150hori/cervenec/2003/sotolar.html>>.

²³ *Koncepce psychologické služby HZS ČR č.j. PO-1337/IZS-2002*. Praha: MV - Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru ČR, 2002.

funkcí a v neposlední řadě provádět psychologická vyšetření a poskytovat odborná stanoviska při rozhodování v personálních otázkách.

Zajišťováním posttraumatické péče příslušníkům (bod 2) je rozuměno poskytování psychologické pomoci k odstraňování po zásahového stresu příslušníků a provádění školení a výcviku za účelem zvýšení psychické odolnosti. Především s tímto bodem a jeho naplňováním mělo psychologické pracoviště a jeho garant, kterým je psycholog HZS kraje, alespoň v počátcích velké problémy. Nedůvěra ze strany hasičů a obavy, vedoucí z přesvědčení, že pokud se někdo svěří se svými problémy psychologovi budou nakonec vést až k ukončení služebního poměru, byly častým diskusním námětem většiny výjezdových hasičů v počátcích psychologické služby u HZS ČR. Toto přesvědčení bylo rozšířeno v podvědomí především déle sloužících hasičů, kteří s pomocí své přirozené autority šířili tyto obavy dále. Generační obměnou ve směnách a neutuchající osvětou těch, kterým záleželo na objasnění celé problematiky docházelo k tomu, že větší část příslušníků již přistupuje k psychologovi a jeho pracovišti ne jako k místu, kde se někdo snaží o to ukončit jeho služební poměr, ale jako k místu, kde může v případě potřeby vyhledat pomoc.

Poslední část koncepce (bod 3) ukládá psychologickému pracovišti pomoc obětem mimořádných událostí. Jde o poskytování psychologické pomoci obětem nehod, katastrof a podílení se na přípravě zdrojů psychologické pomoci v regionu a koordinovat jejich využití při MU většího rozsahu. Poslední částí tohoto bodu je podle potřeby, související s výkonem služby, poskytování psychologické služby rodinám příslušníků.

Mezi další úkoly, které nejsou přímo zařazeny v jednotlivých bodech, ale procházejí napříč celou činností psychologického pracoviště patří: poskytování sociálně psychologické podpory jednotlivým pracovištím HZS krajů, spolupráce při řešení MU, které vyžadují psychologickou intervenci, vytváření, koordinace a školení členů psychosociálních týmu ve své územní působnosti (dobrovolnické organizace), zajišťování výuky psychologie na odborných školách PO a ochrany obyvatelstva.²⁴

²⁴ MEZNÍKOVÁ, M. *Psychologická služba In Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje* [online]. Praha. Dostupné na WWW: < <http://www.hzscb.cz./index>>.

2.4 Týmy posttraumatické péče

Pro potřeby péče pro zvládání posttraumatického stresu u HZS ČR je nastaven systém CISM (Critical Incident Stress Management)²⁵, obsahující činnosti před událostí (v rámci prevence), při události a po ní, které vedou k udržení psychického i fyzického zdraví a zachování schopností zvládání své profese. Tato oblast má přímou souvislost s přípravou příslušníků HZS ČR na kolegiální pomoc, týkající se schopnosti rozpoznání případných rizik a poskytnutí nebo zprostředkování pomoci. Zde dochází, na základě získání odbornosti v rámci CISM, ke vzniku posttraumatických týmů. Ty jsou zřizovány rozhodnutím a na základě pokynu jednotlivých krajských ředitelství.

Tým posttraumatické intervenční péče (tzv. PIT), později přejmenovaný na tým posttraumatické péče byl u HZS Jihočeského kraje jmenován pokynem²⁶ v roce 2005. Koordinátorem týmu a zároveň garantem toho, že členy týmu jsou vyškolení příslušníci HZS ČR, u kterých není kladen důraz na jejich specializaci, ale na to, aby měli osobnostní předpoklady a především vnitřní potřebu a motivaci pomoci druhým je psycholog HZS kraje. Každý ze členů, po jmenování ředitelem HZS kraje, je povinen řídit se právními a etickými normami. Jedním ze základních pravidel, které v počátcích celé psychologické služby bylo zpochybnováno ostatními hasiči, je mlčenlivost vztahující se ke všem činnostem týmu při jeho intervenční činnosti. Zde je nutné opět si připomenout, že původní hlavní činností PTT bylo poskytování péče především zasahujícím složkám a to na základě metody CISM, která byla zmiňována výše. Jde tedy o poskytování preventivní psychologické péče s možným psychotraumatem. Není tedy primárně zaměřen na oběti, ale na osoby, které jsou vystavené stresové události v rámci své profese.

Velmi důležitou částí při vzniku PTT je jeho předchozí vývoj u Policie ČR a především navázání spolupráce mezi Policií ČR a církevními stranami zastoupenými Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví. Tato dohoda z roku 2002 upřesňuje vztah a spolupráci v poskytování posttraumatické péče. Pro pochopení a přiblížení historického vývoje nelze tuto část opomenout. Na konci 90. let dochází k rozvoji posttraumatické péče u PČR, kdy stěžejní postavou je zde PhDr. Marie Sotolářová. Prostřednictvím programu Phare Evropské unie a především jejího úsilí dochází k rozvoji posttraumatické péče o příslušníky Policie ČR.

²⁵ VYMĚTAL, Š. *Krizová komunikace a komunikace rizika*. Praha: Grada, 2009, s. 176. ISBN 978-80-247-2510-9.

²⁶ LUKES, V.; VONÁSEK, P. *Statistická ročenka 2005. Časopis 112*, 2006, ročník 5, č. 3, s. 10.

2.4.1 Týmy posttraumatické péče u dalších vybraných složek IZS

Základními složkami IZS jsou HZS kraje, zdravotnická záchranná služba kraje (dále jen „ZZS“) a Policie ČR (dále jen „PČR“) a jednotky plošného pokrytí kraje jednotkami požární ochrany. Další složkou, která je v mnohých situacích využívána při řešení MU je Armáda ČR a její vyčleněné oddíly. PTT jsou zde zřizovány na základě rozhodnutí a pokynů, které mají legislativní oporu. Vzhledem k četnosti intervencí a dlouhodobější zkušenosti se zaměřím právě na tyto týmy.

Jak je výše uvedeno posttraumatická intervence určená příslušníkům PČR začala být poskytována koncem 90. let min. století. Do té doby se jednalo spíše o individuální psychologické poradenství, které nemělo žádná pevně stanovená pravidla. Šlo spíše o to, kdy si daný příslušník sám intuitivně vyhledal psychologa za účelem pomoci při řešení svých profesních nebo osobních problémů. Teprve později na konci 90. let dochází k systémovému řešení a snaze o zkvalitnění psychologické péče o policisty. Oficiální název, který celý program nesl byl „Komplexní systém řízení lidských zdrojů pro Policii ČR – program odborného vzdělávání pro příslušníky policie a pracovníky Ministerstva vnitra České republiky“.²⁷ Dochází zde k ucelenému a komplexnímu řešení poskytování posttraumatické péče a nabídnutí odborné pomoci příslušníkům PČR při zvládnutí náročných a traumatizujících událostech, které souvisejí s jejich službou. Podobně jako u HZS tuto službu zajišťují PTT ve složení garant a proškolení členové týmu. Již od svého počátku mohou a ve většině případech také jsou členy týmu nejen příslušníci PČR, ale i lidé z jiných vztahových profesí, u kterých je základním předpokladem odbornost a především vlastní zájem o působení v této oblasti. Jde často o psychology, kriminalisty, právníky a v poslední době stále častěji o duchovní z řad církevních obcí.

2.4.2 Zdravotnická záchranná služba

ZZS je již od nabytí účinnosti zákona o IZS základní složkou. Zdravotnické záchranné služby krajů jsou zřizovány na základě ustanovení zákona 374/2011 Sb.²⁸ Překvapujícím faktorem je, že ve složkách zřizovaných Ministerstvem vnitra byla, i když s určitými časovými rozestupy, psychologická služba postupně zřizována u ZZS tomu tak nebylo.

²⁷ *Závazný pokyn č. 129 policejního prezidenta ze dne 14.11.2001.* Praha: Policejní prezidium, 2001.

²⁸ Zákon č. 374/2011 Sb., o zdravotnické záchranné službě.

Teprve v posledních letech dochází k budování systému, který se z části podobá např. PTT u HZS ČR.

Pravděpodobnou příčinou bylo necentralizované řízení jednotlivých útvarů ZZS a dále poněkud zkreslující představa o tom, že ten kdo péči poskytuje v rámci své profese a je zdravotnický vzdělán si poradí sám a nepotřebuje pomoc ostatních. Náročnost zásahů právě u zdravotních záchranářů je však v odborné literatuře považována za jednu z nejvyšších.²⁹

V současnosti je již v plném proudu vznik a rozvoj tzv. Psychosociální intervenční služby (dále jen „PIS“), došlo ke jmenování krajských koordinátorů a proběhlo jmenování koordinátorů celého projektu. PIS rozšiřuje svou působnost nejen na zdravotnické záchranáře, ale na celý resort. Dalším stupněm rozvoje je mezioborová spolupráce se složkami IZS a dále s dobrovolnickými organizacemi. Především činnost PIS napříč složkami a vzájemná podpora a doplnění dalšími týmy např. HZS ČR nebo Záchraným týmem Českého červeného kříže se ukázala jako vysoce opodstatněná a účinná při zdolávání MU velkého rozsahu. V těchto případech dochází velmi často k tomu, že týmy nejsou využívány „jen“ pro zasahující, ale také pro zasažené.

2.4.3 Armáda ČR

Psychosociální složky v Armádě ČR mají co se do doby trvání a působnosti nejdelší tradici, přesto lze říci, že vlastní systém není tak ucelený jako např. u PČR. Jde zde spíše o podporu a povzbuzování bojeschopnosti armády. Armádní psychologové, psychiatři a duchovní se mají starat o to, aby výskyt bojové stresové reakce byl co nejnižší. Celou tuto činnost pro resort MO zajišťuje tzv. oddělení humanitní služby. Dalším projektem, který vznikl na základě navýšení počtu příslušníků Armády ČR působících v zahraničních misích je Vojenský rodinný servis. Úlohou Vojenského rodinného servisu je poskytovat pomoc rodinám vojáků během mise, ale i po jejím skončení. Jde o nabídku pomoci při řešení partnerských vztahů např. vzhledem k dlouhodobému odloučení a dále znovu se začlenění do běžného života po návratu z mise.

Armádní psychologové a ti kdo se na intervenci určenou pro příslušníky Armády ČR podílejí dlouhodobě spolupracují s vojenskými kaplany. Tento systém spolupráce mezi psychologickou a duchovní službou je právě u Armády ČR nejpropracovanější a má nejdelší historii. Možnost volby, zda jít se svým problémem k psychologovi nebo k duchovnímu

²⁹ ŠEBLOVÁ, J. *Preventivní a intervenční psychologické techniky pro zaměstnance záchranných služeb*. Časopis 112, Praha, 2010, ročník 5, č. 3, s. 18-19. ISSN 1213-7057.

v podobě kaplana, je dle mého názoru tím nejlepším, jak nabídnout účinnou pomoc. Samostatné rozhodnutí u koho se pokusit vyřešit svůj problém vnáší do celé služby další rozměr. Je zjištěno, že volba návštěvy psychologa nebo rozhovoru s kaplanem je činěna bez ohledu na vyznání a hloubku víry.³⁰

Závěrem lze říci, že činnost jednotlivých týmů poskytujících intervenční péči pro své příslušníky nebo zaměstnance je v různých složkách na různé úrovni. Důležitým faktorem ovšem zůstává, aby zde působili lidé, kteří tuto činnost vykonávají z vlastního přesvědčení, bez donucení např. služebních funkcionářů. Pomoc druhým by pro ně měla být určitým naplněním jejich soukromého i profesního života. Dalším přínosným prvkem je pak mezioborová spolupráce. Jsem přesvědčen, že jakkoli propracovaný systém pomoci ve složkách zřizovaných zákonem se neobejde bez opory v podobě dobrovolnických organizací.

Při popisu současného stavu poskytování péče v rámci jednotlivých složek jsem vycházel ze znalostí získaných při odborné přípravě, která je často doprovázena návštěvou odborníků z řad z výše jmenovaných organizací. Podrobnější popis a to jaká je koncepce vývoje pomoci v rámci jednotlivých složek jsem záměrně vynechal, vzhledem k tomu, že v dalších částech mé práce se již budu zabývat pouze činností PTT u HZS.

2.5 Praktické využití předchozích poznatků při práci PTT

2.5.1 Krizová intervence

Prožívání krizí, stresových situací a traumat se stávají i důsledkem dnešní doby stále častějšími příčinami toho, že člověk dlouhodobě psychicky strádá. Toto psychické strádání, které je v mnoha případech dlouhodobé a u mnohých probíhá bez zájmu okolí vede k psychopatologickým změnám a postihuje celý organismus člověka.

Pro odbornou pomoc člověku, zasaženému psychickou krizí se vžil termín krizová intervence. Počátky krizové intervence sahají do období druhé světové války, jejíž brutalita sebou přinášela mnoho obětí poznamenaných traumatizujícím zážitkem. Postupem času docházelo při narůstajícím počtu konfliktů, hromadných neštěstí a katastrof k potřebě kvalifikované pomoci.

³⁰ Ministerstvo obrany – Oddělení humanitní služby [online]. Praha. Dostupné na WWW: <<http://www.army.cz./index>>.

Pokud se zaměříme na dělení pomoci člověku v krizi, mluvíme o laické pomoci a pomoci odborné. Laickou pomoc, jak z názvu vyplývá, poskytuje člověk, který není nijak speciálně proškolený. Pokud je taková pomoc poskytována s empatií a při dodržení určitých etických a morálních hledisek může a často bývá stejně účinná jako pomoc odborná. Pomoc od „laika“ bývá většinou pomocí od srdce bez předchozího promýšlení a její výhodou je, že je poskytnuta v počátečních fázích rozvoje psychického strádání. Jako laickou pomoc lze označit i pomoc, kterou se snaží poskytnout člověk sám sobě z vlastních sil. V některých případech může být taková pomoc účinná, může člověka nastartovat k hledání dalších možností, k návratu např. těm se kterými byl dlouhodobě rozhádán.

Lidé se v takových momentech obracejí na pomoc rodinných příslušníků, různých spolků a charitativních a náboženských organizací. Pokud se jedná o hlubší krizi, provázenou dalšími psychickými poruchami může tato svépomoc přinést spíše negativní výsledky. Člověk nemusí zachytit různé signály, které mohou vést k celkovému zhoršení stavu. Navíc jak uvádí Mlčák:³¹ *„Ke značným nevýhodám patří obecně malá efektivita, možnost podcenění signálů deprese či suicidia, neodbornost, neplánovitost postupu, riziko zhoršení krizového stavu, zneužití důvěry, indiskrétnost, manipulace a úmyslné vytváření závislosti.“*

Další pomocí je krizová intervence od odborně vzdělaného člověka. Tímto vzděláním je myšleno školení, studium, dlouhodobá praxe s pomocí. Právě o tomto druhu pomoci mluvíme jako o krizové intervenci. Tuto odbornou pomoc můžeme dále rozdělit na intervence dle zaměření. Mezi základní patří:³²

1. **lékařská krizová intervence** – jde o stabilizaci základních prvků tělesného a duševního zdraví, využívá farmakoterapii, poradenství a krátkodobou hospitalizaci
2. **sociální krizová intervence** – její hlavní využití je v případech, kdy dojde ke vzniku akutní životní nouze, nebo k nemožnosti uspokojení základních životních potřeb. Mezi prostředky patří poskytnutí různých forem materiálního zabezpečení, informační a sociální pomoc a poradenství.

³¹ MLČÁK, Z.: *Emergenční psychologie a krizová intervence*. Studijní texty. Ostrava: FFOU v Ostravě, 2011, s.30. ISBN 978-80-7368-950-6.

³² Srov. Tamtéž. s.30.

3. **právní krizová intervence** – pomoc při zajištění a obnově práv a potřeb člověka pomocí právního poradenství.
4. **psychologická krizová intervence** – nejdůležitějším posláním je umožnění návratu člověka k předkrizovému stavu. Obnovení jeho duševní rovnováhy a zamezení znovu vyvstání nežádoucích příznaků. Psychologická pomoc spočívá především ve využití psychoterapeutických a z ní odvozených metod pomoci.

Předchozí dělení ukazuje na široký záběr a možnosti, které mohou být člověku zasaženému krizí poskytnuty. Nejvýhodnějším řešením se ukazuje komplexní a mezioborové působení. Tedy pokud poskytneme lékařskou intervenci spočívající v ošetření zranění ve smyslu tělesného je dobré, pokud to okolnosti umožňují, navázat např. s tím, že zjistíme zda si postižený jedinec může zavolat z vlastního telefonu o pomoc, nabídnout se mu, že jej někam odvezeme. Poskytnout mu dočasné přístřeší např. ve vlastním vozidle, nabídnout mu svou teplejší bundu apod. Pokud známe kontakt na osoby, které se zabývají další pomocí, můžeme se pokusit o vyřízení i této oblasti. Složitou a často diskutovanou otázkou bývá, zda poskytnout své kontaktní údaje. Člověk postižený traumatem mívá tendenci se posléze upínat k tomu, kdo mu pomoc poskytl jako první. Pokud nemáme odborné znalosti jak s člověkem zasaženým psychickou ujmou jednat, tuto možnost bych považoval za krajní a z vlastní zkušenosti bych své údaje nesdělil. Výhodnějším řešením pro obě strany je poskytnout pomoc v první fázi a dále se pokusit kontaktovat např. psychologa a zajistit tak postiženému odbornou pomoc.

Výhodnější se tedy po předchozím srovnání jeví intervenční pomoc formální neboli odborná. Dochází při ní k pevnému a rychlému navázání kontaktu s klientem, schopnost zmapovat a přesněji určit druh krize. Důležitým předpokladem pro účinnost formalizované krizové intervence je její snadná dosažitelnost, nepřetržitost jejího fungování po navázání kontaktu a možnost navázat a využít tuto službu bez předchozího lékařského doporučení.

Závěrem lze tedy konstatovat, že krizová intervence znamená především vstoupit s krizí do kontaktu. Krizová intervence se snaží umožnit člověku kontakt s jeho krizí a určitým způsobem s ní navázat vztah. Není nutné vždy násilím do tohoto vztahu zasahovat, spíše se pokusit tento vztah nenásilně směřovat a navést člověka k vlastnímu způsobu řešení. Vše je podmíněnou hloubkou stavu a schopností posoudit zda se jedinec, který je zdánlivě ponechán osamocen, s problémem dokáže vypořádat. Tato schopnost posoudit a správně

vyhodnotit oprávněnost takového postupu a především předpovědět úspěšné zvládnutí je podmíněna odborností a praktickou zkušeností.

Středobodem práce s klientem je řešení jeho problému, ovšem s důrazem na to, aby byly v co největší míře podpořeny jeho schopnosti zvládnout celou situaci samostatně. Nutný je zde individuální přístup, jak jsem výše uvedl, s ohledem na schopnosti člověka. Krizová intervence na rozdíl od psychoterapie pracuje s tím co je v daný okamžik nejnaléhavější. Přejít z intervence k psychoterapii naznačuje, že problém nebyl zvládnutý a především nedošlo k odstranění krize vědomě člověkem samým.

„Krizová intervence je odborná práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou, ohrožující. Krizová intervence pomáhá zpřehlednit a strukturovat klientovo prožívání a zastavit ohrožujícími jiné kontraproduktivní tendence v jeho chování. Krizová intervence se zaměřuje jen na ty prvky klientovy minulosti či budoucnosti, které bezprostředně souvisejí s jeho krizovou situací.“³³

2.5.2 Posttraumatická intervenční péče a první psychická pomoc

Vlastní název kapitoly napovídá, že zde by mělo dojít k popisu a hlubšímu rozboru toho, co je vlastní náplní PTT. Z předchozích částí vyplývá, že intervenční týmy zřizované HZS ČR jsou předurčeny k poskytování posttraumatické péče příslušníkům HZS ČR. Tyto činnosti jsou specifikovány v nařízeních a pokynech GŘ HZS ČR. Zde se uvádí, že se jedná o péči, která je poskytována v souvislosti s plněním úkolů, při nichž prožili traumatizující událost, která může negativně ovlivnit jejich další výkon služby. Jejím cílem je redukovat tzv. náraz události a poskytovat péči k omezení negativních dopadů na psychiku zasaženého a možnosti vzniku posttraumatické stresové poruchy.³⁴ Posttraumatickou psychickou péčí se dále rozumí, ve znění tohoto pokynu, krizová intervence, kolegiální psychická pomoc a následná péče.

Krizová intervence a její prostředky jsou podrobněji popsána výše, pod kolegiální psychickou pomocí si můžeme představit pomoc, kterou poskytuje laik, kolega svému kamarádovi za účelem zmírnění nebo v nejlepším případě úplného odstranění psychické nepohody. Záměrně zde nepoužívám výraz odstranění následků traumatizující události. Tato kamarádská pomoc, která může být nazývána psychickou pomocí nemusí být poskytnuta jen

³³VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2012, s. 60. ISBN 978-80-262-0212-7.

³⁴ Pokyn generálního ředitele Hasičského záchranného sboru České republiky č. 43, ze dne 25.8.2014, o psychologické službě Hasičského záchranného sboru České republiky.

na základě prožitého traumatu z blíže nespecifikované události. Pod laickou pomocí si lze představit např. možnost svěřit se kolegovi s problémy v rodinném životě, vyjádření pochopení z obav před dalším zásahem. Jen požádání o pomoc a vyhovění, které přichází z druhé strany může mít pro vnitřně strádajícího člověka blahodárné účinky.

Posttraumatická péče je často označována také jako první psychická pomoc nebo psychosociální krizová pomoc. Baštecká ve své publikaci uvádí tuto definici pro psychosociální krizovou pomoc³⁵: „*psychosociální krizová pomoc a spolupráce je souborem terénních proaktivních hodnotami nesených akcí, činností a služeb, které navozují v celém katastrofickém cyklu v zasažených lidech, rodinách, obcích a organizacích přesvědčení – nejsme na to sami, i my můžeme pomoci druhým, společně to zvládneme a na příště se připravíme.*“

V tento moment by bylo možné uvést další kapitolu práce, která by se mohla jmenovat „**Zmatení pojmů a co je vlastně náplní péče a kdo a komu je poskytována**“. Pokud si blíže prostudujeme odbornou literaturu a porovnáme vše s definicemi, které uvádí např. výše zmiňovaný pokyn GŘ HZS ČR, musíme konstatovat, že pro jednu činnost je častokrát použito více odlišných pojmenování a nebo obráceně, že různé názvy pod sebou skrývají tytéž nebo jen velmi špatně diferencovatelné rozdíly. Často se zde projevuje snaha definovat určitý proces tak, jak jej vidí určitá profesní skupina. Pokud mluvíme o HZS ČR je zde obecně popsáno, že týmy poskytují péči svým příslušníkům a lidem zasaženým MU. Posttraumatická péče příslušníkům je pak podle hloubky traumatu vedena při silných traumatizujících prožitcích odborně za účasti psychologa. Zde je pak součástí celá škála nástrojů využívaných v krizové intervenci (všimněme si, že se pod posttraumatickou péčí skrývá i krizová intervence) jako je defusing (první intervence pro osoby zasažené mimořádnými zážitky po zásahu, může být poskytován v rámci kolegiální pomoci), debriefing (vedený psychologem, podléhající pravidlům pro strukturované odbourání psychického traumatu) a následná péče zahrnující nezbytná opatření k překonání dopadů traumatizující události stanovená psychologem po krizové intervenci.

V případě poskytnutí pomoci osobám zasaženým MU mluvíme spíše o psychosociální pomoci. Jeden z hlavních důvodů proč zde ustupujeme od pojmenování posttraumatická péče je zde fakt, že takovou pomoc poskytujeme lidem, kteří mohli být zasaženi nějakou událostí, která pro ně nemusela být příjemná, ale nutně v nich nemusela zanechat traumatizující pocity. Jde o to, že povolání člena týmu na místo nějaké události v sobě nemusí nést pouze potřebu

³⁵BAŠTECKÁ, B. a kolektiv. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013, s 164. ISBN 978-80-247-4195-6.

psychické pomoci. Na místě se často vyskytují lidé, kteří sice jsou s událostí spojení, ale více než pomoc psychickou potřebují pomoc sociální. Východiskem celé činnosti člena týmu by tedy mělo být rozeznání, správná aplikace a využití všech možností, které v sobě poskytování pomoci skýtá. Jde tedy o uspokojení celostních potřeb člověka, v rámci možností, které pomáhající má k dispozici.

Co tedy mohu udělat jako první? Následující body mají představovat jaké činnosti mohou být přínosné a které přinášejí kombinaci psychosociální pomoci³⁶:

1. **navázání kontaktu** – najít odvahu oslovit zasaženou osobu, představit se, pokusit se dodat pocit bezpečí, ubezpečit o vlastní přítomnosti.
2. **zjištění zdravotního stavu** – pokud je to nutné, ošetřit nebo se pokusit ošetření zprostředkovat. Doptat se na to co se stalo, zda něco bolí.
3. **pokusit se ochránit soukromí** zasaženého – před zvědavci, médií.
4. **informovat co se děje a naslouchat** – podávat reálné informace ve smyslu proč tu jsem, upozornit na to co se bude dít. Důležité je umět vyslechnout a podpořit a zároveň se vyhýbat nevhodným frázím.
5. **zjistit a zajistit základní potřeby** – využití tzv. pěti T (teplo, ticho, tekutiny, transport, tišící prostředky). Zjistit zda je mu teplo, pouhé nabídnutí přikrývky znamená pro zasaženého velké zlepšení komfortu. Zjistit zda někoho postrádá, zda s ním má kdo být. Posadit, podepřít.
6. **řešit situaci tady a teď, nemá smysl hledat dlouhodobá řešení** – pokusit se sehnat kontakt na blízké, nabídnout svůj telefon k zavolání, popřípadě předat do péče blízkých nebo do dalších zařízení.

Pomoc člověka člověku by se měla odehrávat spontánně a přirozeně. Mělo by jít o činnost a děj, které jsou přirozené a pro lidi běžné. Pokud tedy mluvíme konkrétně o psychosociální pomoci, která nejvíce vystihuje vlastní náplň a poslání každého kdo je navázán

³⁶ *Typová činnost složek IZS při poskytování psychosociální pomoci.* Katalogový soubor typové činnosti STČ-12/IZS. Praha: GŘ HZS ČR, 2015.

na práci posttraumatického týmu, mělo by jít o určitou spolupráci postavenou na hodnotách, vnitřních postojích a přesvědčeních, které se posléze projeví v postupech a způsobech pomáhání. To co pomáhající dělá, když se snaží vyjít vstříc psychickým, sociálním a spirituálním potřebám obětí, je vlastní náplní a posláním psychosociální pomoci.³⁷

V celé části jsem se několikrát dotkl pojmu duchovní pomoc nebo péče a uspokojení potřeb včetně spirituálních. Jsem přesvědčen, že taková pomoc by měla být obsažena a měla by být nabídnuta při poskytování péče. To zda by měla být součástí péče psychosociální, kde by mohla být poskytována jako jedna z možných pomoci a nebo by mělo jít o samostatnou část, která je poskytována např. kaplanem nebo jiným duchovním zůstává otázkou. Odpověď se pokusím najít v části práce věnované pastorační teologii, která je svou praktickou využitelností podobná a snad v některých částech rovna práci spojené s činností posttraumatického týmu.

2.6 Komunikace – prostředek, který vše spojuje

V této kapitole mé práce bych rád představil jeden ze základních nástrojů, který by měl být využíván při poskytování psychosociální pomoci. Vložením této kapitoly na konec části zabývající se činností PTT bych rád poukázal na fakt, že správně vedený rozhovor a zvládnutí komunikace je předpokladem pro každého kdo pomoc poskytuje. Proto i následující kapitoly věnované pastorální teologii a jejímu praktickému využití mohou najít mnoho společného s touto částí.

Rozhovor, jako jeden z pilířů komunikace je vždy veden za určitým účelem. Jeho nenásilnost a určité volné plynutí a hlavně oboustranná účast při jeho naplňování je předpokladem k postupnému přiblížení se a hlubšímu pochopení potřeb člověka zasaženého nepříjemnou životní událostí. Pokud tedy mluvíme o rozhovoru jako nástroji komunikace je dobré si dále přiblížit jaké možnosti nebo typy komunikace je možné využít a jak je správně používat.

Podmínkou úspěšného rozhovoru je, kromě již zmíněného nenásilného plynutí a oboustranné účasti, také vyhrazení si potřebného času. Důležitost časového ohraničení spočívá především v zamezení klamného dojmu, který může u poškozené osoby nastat. Jde o dojem, že pokud mám na sdělení svého problému neomezený prostor, který se mi může zdát větší než měli ostatní, mohu svůj problém vnímat jako dominantní a větší než jsou problémy

³⁷BAŠTECKÁ, B. a kolektiv. *Terénní krizová práce. Psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada, 2005, s. 210. ISBN 80-247-0709-x.

podobně zasažených osob. Na základě tohoto subjektivního vnímání se mohou dožadovat zvýšené pozornosti a péče. V praxi se jedná především o události, které podobnou měrou zasáhnou více osob (povodně, požár více bytových jednotek v domě apod.).

Vyhrazený čas na rozhovor by na druhou stranu neměl být narušován, do rozhovoru by neměl nikdo vstupovat ani jej přerušovat, mluvíme o chráněném čase na rozhovor. Dalšími předpoklady, které je dobré se pokusit dodržet, ale které jsou velmi často závislé na místě, kde rozhovor probíhá je vhodný prostor a určité vyladění pomáhajícího pro komunikaci. Ne vždy je ale možné tyto ideální podmínky dodržet. Pokud je rozhovor součástí intervence při neštěstí v přírodních podmínkách nebo v prostředí, které nemusí být přímo příjemné oběma stranám je prakticky nemožné dodržet podmínku vhodného prostoru. Snahou by mělo být, právě pomocí správně vedeného rozhovoru navodit vhodnou a příjemnou atmosféru, která by nahrazovala vhodnost vnějšího prostředí.

Vlastní vyladění na rozhovor je také často možné pouze v případě, že máme možnost se předem důkladně připravit na téma a nastudovat problematiku, která bude středem naší komunikace. Ve většině případech je ale komunikace zahajována intuitivně na místě neštěstí a teprve postupem času, jak se začínají obě strany k sobě přibližovat a vzájemně se více chápat dochází k vyladění a tzv. usazení na stejnou notu. Je nutné přistupovat k rozhovoru citlivě a snažit se promýšlet jaká slova mohou člověku v nouzi pomoci a která jej postupně začnou otevírat pro další pomoc. Vše dobře vystihuje Kopriva³⁸, který říká: „*Citlivá část duše, která se pomalu začínala vysouvat ze skořápky se zatáhla nazpět.*“ To znamená, že nevhodně vedeným rozhovorem můžeme pokazit celou naši činnost, která mohla vést k navázání spolupráce a k pomoci člověku vrátit se zpět do života.

Každá lidská činnost je řízena určitými pravidly. Tato pravidla mají být dodržována za účelem lepšího fungování společnosti a zabezpečení toho, že každý jedinec dostane prostor pro naplňování svého lidství. Pravidla vedou k lepšímu vykonávání konkrétních činností a tím i k efektivnějšímu využívání výsledků lidské činnosti. Tato pravidla platí samozřejmě i pro rozhovor a komunikaci obecně. Mezi doporučení jak správně navázat a dále udržet efektivní komunikaci patří např. : upřímný zájem o lidi a jejich problémy, tvářit se příjemně a pokud to situace dovolí a je to vhodné, tak se přirozeně usmívat, oslovovat lidi jejich jmény a jména si pamatovat, naslouchat a poslouchat a pokusit se přimět druhé, aby se při rozhovoru otevřeli a

³⁸ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006, s. 110. ISBN 80-7367-181-6.

mluvili o sobě, vzbuzovat v druhé straně dojem, že je důležitou osobou a jeho problém si zaslouží pozornost, snažit se nemanipulovat a vše činit co nejpřirozenější formou.³⁹

2.6.1 Verbální komunikace

Formu mluvené či psané řeči označujeme za způsob komunikace **verbální**. Nejstarší dochované písemné zmínky o existenci verbální komunikace jsou přibližně 5000 let staré. Podle některých vědeckých poznatků je však doba, kdy bylo pro komunikaci používáno mluvené slovo mnohem starší a některé prameny uvádějí až 60 000 let. V současné době se lidé na Zemi dorozumívají prostřednictvím přibližně 6000 různých jazyků.⁴⁰

Jak již z názvu vyplývá, tedy verbální komunikace, jde vždy o dorozumívání se jedné, dvou nebo více osob pomocí slov. Verbální a tedy způsob mluvené komunikace, která využívá řeč jako reproduktor toku myšlenek jedince, je výhodná především v tom, že při ní dochází k nejmenšímu zkreslování smyslu sdělení. Podstatným prvkem ovšem je, aby si obě nebo více stran zapojených do komunikace rozuměly. Tedy pokud možno používaly stejný jazyk nebo alespoň byly uvedeny do problematiky. Podle počtu zúčastněných můžeme dělit formy komunikace a označit je za jednostranné, dvoustranné a mnohostranné. Pro naše využití tedy navázání kontaktu a poté se pokusit o rozhovor je nejvýhodnější a vlastně jedinou možností užití formy tzv. dvoustranné komunikace. Zde ještě mnohem více než v jiných oblastech platí, aby obě strany, které spolu komunikují nebo se snaží o navázání rozhovoru našly tzv. společnou řeč. Nejedná se pouze o stejnou řeč ve formě řeči jako mateřského jazyka (čeština, angličtina, němčina apod.), ale jde zde také o důležitost vzájemného pochopení, o to aby obě strany stejně rozuměly významům slov, která používají. Teprve pokud najdeme společnou řeč či společný jazyk, můžeme jej dále použít jako prostředek komunikace. Pokud tedy obě strany při komunikaci používají pojmy, které pro ně mají velmi blízký obsah a slova vyvolávají podobné subjektivní významy, můžeme mluvit o komunikaci společným jazykem.⁴¹

Nejběžněji používaným a základním způsobem komunikace a to především verbální je rozhovor. Rozhovor jako nástroj k předávání informací, navazování kontaktu je předurčen

³⁹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, A.; SCHNEIDER, M. *Komunikační dovednosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2004, s. 33-34. ISBN 80-70-688-8.

⁴⁰ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 36. ISBN 80-7178-291-2.

⁴¹ Tamtéž. s. 39.

k možnosti ihned reagovat na sdělené věci a dále rozšiřovat a posouvat obsah pomocí dalších otázek nebo podnětů.

Rozhovor, proto aby posloužil jako prostředek komunikace, při které se všechny zúčastněné strany dozvědí co nejvíce informací a aby mohl být pro naše účely označen za co nejúspěšnější musí být veden formou dodržení některých zásad. Mezi tyto zásady patří:⁴²

1) Mluví vždy jeden

Již v dětství je každému připomínáno, že je neslušné někomu skákat do řeči. Často se takové jednání označuje za nezdořilost a nebo snahu druhého umlčet a potlačit jeho názor. Některé situace však mohou být k přerušení toku řeči druhého vhodné nebo snad žádoucí. Jde především o chvíle, kdy je řečník mnohomluvný, odbíhá od tématu a záměrně se snaží být nepřerušován.

2) Mluvit stručně

Toto navazuje na předchozí bod, kdy může rozhovor sklouzávat k monologu mluvčího. Souvislost je možné hledat i v tom, že zkrácením své řeči nebo přizpůsobením situaci dáváme najevo to, že si vážíme druhých lidí a jejich času.

3) Mluvit věcně a logicky

Veškerá sdělení by se měla týkat daného tématu a měla by být výstižná a logicky formulovaná.

4) Mluvit v kratších větách

Pro snazší pochopení celého významu a udržení pozornosti je výhodné používat kratších vět nebo omezeného množství větních spojení. Uvádí se počet do dvaceti slov ve větě.

5) Mluvit jasně a srozumitelně

Ne vždy jsou obě strany zapojené do komunikace na stejné lingvistické úrovni, proto je výhodné vyhnout se nadměrnému používání cizích slov. Dále je potřeba zbytečně slova nekomplikovat, vyslovovat zřetelně a nepoužívat mnohovýznamové obraty. Takto nevhodně vedený rozhovor se pak stává nesrozumitelným a komplikuje pochopení kontextu věci.

⁴² Srov. SCHNEIDEROVÁ, A.; SCHNEIDER, M. *Komunikační dovednosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2004, s. 33-34. ISBN 80-70-688-8.

6) Objasňovat

Jak jsem již uvedl, o dorozumívání společným jazykem mluvíme tehdy, když pojmy, které jsou používány mají pro všechny strany podobný až velmi blízký obsah a slova vyvolávají obdobné subjektivní významy. Pokud během rozhovoru dojde k momentu, kdy si jedna ze stran není přesně jista tím co je vlastně např. určitou větou myšleno, je pro další možnost rozvoje a zamezení ztráty důvěry při rozhovoru důležité objasnit konkrétní věc, či myšlenku a to např. uvedením konkrétního příkladu, který vše objasní.

7) Zvolit úroveň řeči adekvátní posluchači

Při komunikaci je důležité přizpůsobit řeč situaci a osobě, či osobám se kterými rozhovor probíhá. Jako příklad si můžeme uvést rozdílnost vedení intervenčního rozhovoru s dospělou osobou nebo dítětem či naopak velmi starým člověkem. Každý z nich má jinou jazykovou vybavenost, obrazové chápání a citovou vyspělost. Jinak také budeme mluvit s někým koho dobře a delší dobu známe, zde můžeme používat více výrazů a příměrů, které by pro jiného byly nepřijatelnými.

8) Omezit příkazová a zákazová slova

Jedno ze základních pravidel, aby rozhovor byl stále rozhovorem a aby byl pro naše poslání přínosným. Slova typu musíš, nesmíš, udělej vyvolávají reakci odporu. Mohou u člověka, kterému chceme pomoci vyvolávat nepříjemné až obranné reakce a my se tím stavíme do pozice represivní složky než toho kdo chce opravdu pomoci.

9) Správně dýchat, frázovat, intonovat, mluvit přiměřeně rychle a hlasitě

Při rozhovoru je důležité, aby byl pro všechny zajímavý a aby se ho podvědomě chtěly obě strany zúčastnit. Pokud budeme mluvit monotónně, nezajímavě a řeč bude mdlá a nevýrazná může dojít k postupné ztrátě zájmu druhé strany v komunikaci pokrčovat. Taková řeč mnohdy unavuje, vede ke ztrátě pozornosti a často i nepochopení podané informace. Význam zde tedy má správná rychlost řeči, dýchání, intonace a přiměřená hlasitost.

10) Vyvarovat se používání vsuvek a opakování stejných slov nebo nelogických spojení

Rozhovor by měl být veden přirozeně a nenásilnou formou, měl by mít své postupné fáze, které nám budou odhalovat potřeby, které člověku v těžké životní situaci chybí. To že

nedojde okamžitě k odpovědi nebo reakci není důvod k neustálému opakování slov nebo vymýšlení různých slovních spojení, které mohou vést ke ztrátě logiky celého rozhovoru.

2.6.2 Další možnosti komunikace

V této kapitole bych se rád souhrnně zmínil o dalších možnostech komunikace, které mohou být využity při počátcích navazování kontaktu nebo během již probíhající komunikace a poskytované pomoci.

Tak jak jsem v předchozí kapitole představil verbální vedení komunikace a její hlavní složku rozhovor, tak je důležité využívat dalších možností pro sdílení svých pocitů a myšlenek. Za tzv. řeč těla je označován způsob **komunikace neverbální**. Pokud, ale zúžíme neverbální komunikaci na pouhou řeč těla, můžeme se ochudit o mnoho dalších zdrojů, které nám tento způsob komunikace může přinést. Neverbální komunikace v sobě skrývá mnoho oblastí lidských projevů, které nám mohou přinést informace o člověku a tím nás dovést k lepšímu vzájemnému poznání.⁴³

Při pozorování neverbálních projevů si zúčastněné strany dělají vzájemný obraz o vnitřních prožitcích a momentálním stavu a rozpoložení. Můžeme říci, že v navazování vztahu mezi lidmi a to za jakékoli situace je neverbální komunikace velmi důležitá. Pokud nedochází ke shodě mezi verbálním a neverbálním projevem při komunikaci, tedy že člověk něco říká a druhá strana se může domnívat, že si doopravdy myslí něco jiného, dochází k příklonu a k uvěření neverbálního sdělení.⁴⁴ Využití neverbální komunikace je tedy jako podpůrný prostředek řeči, kdy může korigovat tempo a zvýraznit tu část, která se nám zdá být důležitá. Situace, kdy se snažíme pomoci člověku zasaženému těžkou životní ranou může vyžadovat i úplné nahrazení řeči spíše citovým a tedy neverbálním způsobem komunikace. Slouží k vyjádření emocí, svého postoje apod. Neverbální komunikace nám dává možnost „řící“ osobě kdo jsme a jak chceme být vnímáni.⁴⁵

Součástí komunikace, která by měla vést k vzájemné důvěře mezi zúčastněnými stranami je **umění naslouchat**. Tím, že druhému nasloucháme mu dáváme najevo, že mu rozumíme a že to co říká přijímáme. Naslouchání je běžnou denní praxí většiny lidí, aniž bychom si tuto část komunikace nějak zvlášť uvědomovali. Naslouchání může být přímo

⁴³ TEGZE, O. *Neverbální komunikace*. Praha: Comuter Press, 2003, s. 17. ISBN 80-7226-429-X.

⁴⁴ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 64. ISBN 80-7178-291-2.

⁴⁵ Srov. SCHNEIDEROVÁ, A.; SCHNEIDER, M. *Komunikační dovednosti*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2004, s. 15. ISBN 80-70-688-8.

specifickou činností, které se někteří lidé věnují. Jde např. o profese psychoterapeutů, psychologů a duchovních. „*Aktivní naslouchání vyvolává v hovořícím jedinci, jemuž je nasloucháno pozitivní pocity.*“⁴⁶ Velmi často je u člověka, kterému je nasloucháno, vyvoláván pocit, že není odsuzován a není nijak hodnocen. Svým nasloucháním dáváme druhému najevo, že se do něj vcítujeme a vyjadřujeme svou empatii vůči němu.

Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že pouhé naslouchání a doprovázení odbourá u člověka počáteční nejistotu a následně mnohdy dojde k uvolnění a otevřenému mluvení o problému. Sám si v takových chvílích, kdy pouze naslouchám tomu, co člověk říká, promyslím jak nejlépe zareagovat na jeho problém a jak mu dále pomoci. Toto mé přemýšlení nesmí vzbuzovat dojem mé nepřítomnosti a stále se musím soustředit na to co člověk říká.

Poslední významnou částí komunikace je **ovlivňování**. Význam tohoto specifického nástroje komunikace musí být vždy v pozitivním smyslu. Vždy totiž k určitému ovlivňování druhého při komunikaci dochází. Již při výměně informací, názorů a postojů dochází ke konfrontaci a tím k určitým posunům v pohledu na problém. Tato činnost by vždy měla vést k nenásilnému směřování člověka k zaujetí takového postoje k dané situaci, která pro něj bude výhodnější a pomůže mu snáze se vyrovnat se složitou událostí. Můžeme tak přimět zraněného, který odmítá ošetření nechat se alespoň prohlédnout lékařem, přimět psychicky strádajícího, aby opustil nebezpečné místo. Ovlivňováním se snažíme rozmluvit někomu sebevražedné úmysly a to tak, že si sám řekne, „že mu to za to nestojí.“ Tento nástroj je velmi účinný a prospěšný pokud je správně využíván a často vede k přímé záchraně lidských životů.

Kapitolami zabývajícími se nástroji, které jsou využívány při poskytování psychosociální pomoci, alespoň v její počáteční fázi, bych ukončil část týkající se činností PTT u událostí spojených s nepříjemnými a těžkými životními situacemi lidí. Dále se budu věnovat a snažit se o představení pastorální teologie. Významné by mělo být především hledání společných témat a vzájemné podpory mezi činnostmi PTT a pastorální teologie.

Záměrně nebudu více rozebírat a snažit se popisovat mezioborové vztahy pastorální teologie a dalších humanitních oborů (sociální práce, pedagogiky apod.), i když se alespoň částečnému dotyku s nimi zcela nevyhnu a to z důvodu právě velké blízkosti např. sociální práce a pastorální teologie. Tyto vztahy nejsou východiskem mé práce a vím, že je mnoho publikací, které se tohoto tématu dotýkají. Vše bych rád posuzoval z pohledu praxe získané v řadách výjezdových hasičů a člena PTT.

⁴⁶ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, s. 101. ISBN 80-7178-291-2.

3 Pastorální teologie

V následujících částech práce, které se věnují pastorální teologii, se seznámíme s okolnostmi vzniku a postupného vývoje tohoto teologického oboru. Zasazení do časové osy a seznámení s pastorální teologií bude provedeno na základě poznatků získaných studiem oboru Teologie služby na TF JČU v Českých Budějovicích a dostupné odborné literatury. Přesto si práce neklade jako svůj cíl, do detailů a podrobností rozvádět okolnosti vzniku pastorální teologie a jejího formování během prvních století své existence. Cílem není ani kritický pohled na současný stav pastorální teologie jako vědního teologického oboru. Pokud by si práce kladla za cíl tento teologický obor takto detailně zkoumat a posuzovat jej, bylo by nutno tuto problematiku rozebírat v rámci celé diplomové práce. Jak je na začátku uvedeno, cílem celého snažení by mělo být objasnění problematiky a uvedení do obou oborů, tedy činností posttraumatického týmu a vzájemného možného využití a obohacení se znalostmi získanými studiem pastorální teologie. Pastorální teologie v sobě nese mnohé z toho, co lze využít v pomáhajících profesích. Pokud si představíme činnosti, kterými se pastorální teologie zabývá a které jsou jakýmsi nosným prvkem celé disciplíny, uvědomíme si, jak blízké si obě disciplíny jsou. O pastorální teologii můžeme mluvit jako o činnosti vycházející z křesťanské motivace, která je zaměřená na potřeby člověka. Pod tímto si můžeme představit širokou škálu různorodých potřeb jejichž naplnění dělá člověka šťastným. Tato vnitřní bohatost pastorální teologie je důsledkem a odrazem toho z jakých základů čerpá.

3.1 Historický vhled

Pokud chceme mluvit o využití pastorální teologie, nemůžeme vynechat pohled do historického vývoje. Kdykoli se chceme zabývat a porovnávat jakoukoli vědní nebo praktickou disciplínu, nemůžeme tak činit bez toho, abychom znali její historický vývoj. U každého oboru nebo disciplíny je nutno si uvědomit z jakých kořenů vychází. Na základě těchto znalostí je možno pochopit a pokusit se objasnit, zda je nebo není možné o posuzování vztahu mezioborových disciplín. V tomto případě mezi pastorální teologií a psychosociální pomocí jako nejpřirozenější činností PTT. Je pravdou, že činnost PTT vychází z legislativních základů a je ohraničena určitými nařízeními a pokyny, podle kterých se celá činnost řídí. Faktem ale zůstává, že poslání a činnost PTT by nemohla být vykonávána jen na základě nařízení a vyhlášek. Pokud by členové týmu nevyužívali svých postojů a empatického

vnímání a nevycházel z potřeby pomáhat druhým lidem. Již v tomto momentě se objevují první společné znaky pro činnost PTT a pastorální teologie.

Pastorální teologii je nutno chápat jako teologickou disciplínu. Je pravda, že tak jak uvedu níže, je v současné době pastorální teologie se svým pastoračním posláním často uskutečňována prostřednictvím křesťanských charitativních spolků. Členy těchto spolků jsou často dobrovolníci, kteří nemusejí být věřícími. Toto a nemusí to být na první pohled zřejmé, považují za velký přínos. Dochází zde totiž k vzájemné podpoře a naplňování vlastního poslání křesťanství napříč celou společností.⁴⁷ Nicméně nelze opomenout, že tato disciplína vychází z Písma a tradice. Můžeme o ní mluvit jako o určité teologické reflexi zabývající se osobní situací a zkušeností. Zpětně nám ale dává podněty a impulsy čím by se teologie měla zabývat. Ukazuje přímo na to co je ve společnosti aktuální. Obecně lze tedy mluvit o pastoraci jako o činnosti, při které církev realizuje své poslání a to směrem navenek i dovnitř společenství věřících.⁴⁸

Jedním ze společných prvků, které sice přímo neprokazují vztahovost pastorální teologie a posttraumatické péče poskytované PTT, ale mohou vyvolávat podobné rozporuplné reakce, je určitá vícečetnost v názvech obou disciplín. Pro náplň práce PTT jsem jako nejvíce vystihující zvolil psychosociální pomoc, která nejvíce odráží moderní a celostní pojetí činnosti člena týmu. Název pastorální nebo jak se také uvádí praktická teologie se pokusím více rozvést níže. Myslím si, že pro další pochopení není možné tuto část vynechat.

3.2 Pastorální x Praktická teologie

Oba názvy či výrazy, tedy pastorální teologie a praktická teologie, jsou pro jednu teologickou disciplínu obhajitelné a nelze jednoznačně říci, jaký je ten pravý a výstižnější. Východiskem je posouzení historického vývoje disciplíny a její současná náplň. Zjednodušeně by se dalo říct, tak jak uvádí Křišťan ve svých skriptech:⁴⁹ „v současné době se používá pojem praktická teologie pro tu část teologických disciplín, pro kterou se v minulosti používalo pojmu pastorální teologie.“ Z této citace by si bylo těžko možné představit, kdy a za jakých podmínek k této změně v názvu došlo. Pastorální teologie prošla historickým

⁴⁷ OPATRŇY, M. Pastorační práce u křesťanských poskytovatelů sociálních služeb – mezi interní supervizí a coachingem. In *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky: Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice: Scienta, s. 62. ISBN 978-80-7394-214-4.

⁴⁸ Srov. KŘIŠŤAN, A. Praktická teologie, pastorační a sociální práce – mezioborové souvislosti. Pojem a pojetí. In *Scriptum Fundamentální pastorální teologie*. České Budějovice, TF JCU.

⁴⁹Tamtéž.

vývojem z disciplíny dávající návod jak uplatňovat náboženský přístup v disciplínu, která se jednostranně zabývala funkcemi církve ve světě až v nástroj, jehož prostředky může teologie posuzovat postavení člověka ve světě a poskytnout nebo motivovat člověka k pomoci. Ve svých počátcích můžeme mluvit o pastorální teologii jako vědním oboru, dávajícím instrukce pro používání církevního přístupu, který se postupem času proměnil v disciplínu zabývající se posláním církve ve světě a společnosti. Po II. Vatikánském koncilu dochází k jedné z posledních zásadních změn ve vývoji pastorální teologie a to k jejímu směřování a zaměření se na člověka, na to v jaké situaci je, obzvlášť ve vztahu k Bohu.⁵⁰ Praktickou teologii pak lze charakterizovat jako disciplínu, „*kteřá si všímá především životních situací člověka, ty pak teologicky promýšlí ve snaze člověku pomoci, formulovat motivaci k pomoci, nabídnout a poskytnout náměty k jednání, k rozhodování.*“⁵¹ Významnou roli zde tedy představuje subjekt a objekt pastorální teologie. Obecně řečeno je zde subjektem ten kdo pastorači provádí a objektem ten komu je poskytována nebo na koho je zaměřena. V novodobé historii byl zásadním II. Vatikánský koncil s jeho pastorální konstitucí *Gaudium et Spes*, který přinesl pastorální a od té doby spíše praktické práci nové impulsy.

Historickým subjektem pastorální činnosti byl kněz (nebo jiný zástupce církve – řeholník, farář, biskup), jehož činnost vycházela z tzv. trojího úřadu Ježíše Krista. Podle Kristova prorockého, kněžského a královského poslání existuje v církvi úřad učitelský, kněžský a pastýřský.⁵² To zahrnovalo široké spektrum činností mezi něž patřila administrativa, kulturní osvěta, hospodářské, zdravotní a jiné činnosti. Z tohoto vyplývá, že objektem pastorální činnosti bylo celé společenství křesťanů a řešení celospolečenské problematiky.

K posunu a zde již můžeme mluvit o praktické teologii dochází ve chvíli, kdy se subjektem stává celá církev, kterou představují všichni křesťané, kteří na základě křtu a tedy znovunarození v Kristu mají ve svých rukou všechny tři Kristovy úřady. Na to navazuje posun a zásadní změna v chápání objektu praktické teologie. Objektem se zde stává celý svět, všechna stvoření a celá společnost. V centru pastoračních úvah je člověk ve své jednotě, úplnosti a životní situaci. Zdůrazněna je pak snaha pomoci trpícím a nemocným.⁵³ Tento model naplňuje pastorální či praktické poslání církve. Církev by měla být pro celý svět, měla

⁵⁰ Srov. KŘIŠŤAN, A. Praktická teologie, pastorační práce a sociální práce. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s.147. ISBN 978-80-262-0366-7.

⁵¹ KŘIŠŤAN, A. Praktická teologie, pastorační práce – mezioborové souvislosti. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Praha: Jabok, 2008, s.25. ISBN 978-80-904137-6-4.

⁵² LEHNER, M. *Prokrustovo lože: Systematizační pokusy v pastorální teologii*. Teologické texty 5/1996, s. 150-151.

⁵³ Srov. KŘIŠŤAN, A. Praktická teologie, pastorační práce a sociální práce. In MATOUŠEK, O. a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s.150. ISBN 978-80-262-0366-7.

by být se světem solidární a utvářet vzájemný vztah a vazbu vyjádřenou linií Církev – Svět. Tak jako se Ježíš Kristus stal člověkem proto aby byl lidstvu bliž, tak by měli být všichni křesťané pro celou společnost. Pod praktickou teologií si tedy můžeme představit jaká má být vlastní praxe církve. Termín pastorační teologie může být spojován se svědectví lásky, Ambros uvádí:⁵⁴ „*Základním postupem pastorační teologie jsou potřeby druhých, přednostní rozhodnutí se pro potřebnější. Pastorační práce dneška charakterizuje objev konkrétní lásky v charitě.*“

Pokud se tedy snažíme v dnešní době o vytyčení cílů moderní pastorační teologie, vystavujeme se nebezpečí, že budeme označeni za někoho, kdo nemá znalosti o této teologické disciplíně. Pojem pastorační teologie je od 70. let 20. st. nahrazován pojmem praktická teologie nebo někdy používané teologie praxe, též věda o činnosti církve – tento název vychází z anglického „clinical pastoral training“.⁵⁵ Zásadní změnou tedy prochází postava pastora a jeho úkoly a povinnosti. Opouští se od pojetí kdy slovo pastorační předznamenává více méně spontánní a vycházející z nevědecky podloženého. Dochází k odmítnutí myšlenky, že pastorační práce by měla být jen pouhou služebnou ostatních humanitních věd. Zásadní otázkou se tedy stává proč nemůže tradičně pojatá pastorační práce včas a dostatečně reflektovat problémy, které se vynořují na určitých místech v určitém čase.

3.3 Koncepty vývoje pastorační teologie

Pokud jsem v předchozí části představil pastorační teologii jako vědecko praktickou teologickou disciplínu bez bližšího časového zařazení jejího vývoje, pokusím se zde toto doplnit. S otázkou identity každého vědního či praktického oboru přímo souvisí i otázka kam a jakým směrem se bude disciplína vyvíjet. Tak jako u každého jiného oboru i u pastorační teologie je důležité znát vzhledem k dalšímu rozvoji, čím se tedy obor zabývá a odkud vychází. V této části uvedu dva koncepty vývoje pastorační teologie, které zodpovídají otázku vlastní identity oboru a toho v jakém kontextu vznikala a jak se měnila v závislosti na společenské uspořádání.

K myšlence zabývat se vzájemnými možnostmi pastorační teologie a činnosti PTT mě přivedlo jednak mé dlouholeté působení u HZS ČR a členství v PTT HZS JČK a dále studium na TF JČU. V rámci studia jsem absolvoval přednášky v předmětu *Fundamentální pastorační teologie* u doc. Aloise Křišťana. Jeho přednášky se nesly ve zcela srozumitelném duchu a mě otevřely dveře do oblasti o které jsem do té doby měl jen zběžné představy.

⁵⁴ AMBROS, P. *Fundamentální pastorační teologie*. Olomouc: Jiří Burget, 2000, s. 38. ISBN 80-902-798-2-1.

⁵⁵Srov. AMBROS, P. *Cíle moderní pastorační teologie*. Teologické texty 5/1996, s. 151-153.

Uvedení do problematiky pastorální teologie, provázané představením historie a toho, jakým směrem se tato disciplína vyvíjí a to co dělá nebo by měla dělat, aby obhájila svůj dnes stále častěji používaný název praktická teologie. Mé dosavadní představy o pastorální teologii spojené s obrazem faráře, který má za úkol starat se o farnost a poskytovat služby věřícímu společenství, byly naštěstí po těchto hodinách naprosto zbourány. Velmi rád jsem se nechal přesvědčit o tom, že praktická teologie je něco co má svůj vědecký základ a vychází z propracovaných konceptů, ale na druhé straně je neopomenutelnou součástí praktické využití, kdy můžeme mluvit o každodenní službě všem potřebným lidem.

Z tohoto důvodu jsem při nutnosti představit koncepty praktické teologie využil mých znalostí a vlastních poznámek pořízených právě při hodinách u pana doc. Křišťana. Proto jsem při hledání jaké koncepty vývoje pastorální teologie uvést ve své práci, sáhl právě po velmi přehledně a srozumitelně vypracovaném rozdělení dle pana docenta. Schéma historického vývoje pracuje s koncepty dvou pastorálních teologů, kterými jsou Johanese A. van der Vena a Markus Lehner. Jsou zde vidět důležité historické momenty počátku celé disciplíny a následné rozdělení a v některých momentech znovu přiblížení obou konceptů.

Společným datem, od kdy posuzují pastorální teologii je rok 1774, což je doba kdy byla pastorální teologie zavedena jako obor na rakouských teologických fakultách. Na základě znalostí o politickém a geografickém uspořádání střední Evropy a historického vývoje českých zemí, můžeme tedy tento model využít pro vývoj pastorální teologie v Čechách.⁵⁶ Závěrem bych uvedl, že pro mne bližší a srozumitelnější je objasnění vývoje pastorální teologie uvedené Markusem Lehnerem. Zde jsou zřetelně viditelné časové a s tím spojené společenské změny, které byly pro postupný vývoj praktické teologie zásadní.

3.3.1 Koncept vývoje pastorální teologie dle Johanese van der Vena

Charakteristickým je pro koncept a vývoj pastorální teologie podle der Vena jeho změna v pojetí objektu pastorační akce, kterou rozdělil do třech různých přístupů v různých časových horizontech.⁵⁷ První období lze datovat do let 1774 – 1840, zde je jednoznačným objektem pastorální teologie pastorační akce tzn. celá praxe pastýře, tedy naplňování a uskutečňování všech Kristových úřadů a dále činností, které jsou v této době např. faráři

⁵⁶ Srov. KŘIŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s.13. ISBN 80-7254-605-8.

⁵⁷ Tamtéž. s.13.

přidávány. Jde o výuku, starost o potřebné, starost o hospodářství atd. V letech 1840 – 1860 dochází k určité změně a můžeme mluvit o druhém přístupu, kdy se pastorační akce přesouvá do kontextu celé církve, také mluvíme o církevním vykonávání křesťanství. Od roku 1860 pak nastává období cca 100 let, kdy dochází k návratu k prvnímu přístupu, kdy se do centra dění dostává opět postava pastýře. Přibližně v roce 1960 se opět hlavním objektem stává sama církev a její vlastní rozvoj a hledání se v nových podmínkách. Od roku 1974 můžeme mluvit o třetím přístupu, kdy dochází již k výraznému přesunu směrem k praktické teologii a jejímu užití. Mluvíme zde o vlastní praxi církve vykonávané v porovnání či kontextu moderní společnosti.

3.3.2 Koncept vývoje pastorální teologie dle Marcuse Lehnera

Dalším teologem, který se zabýval vývojem a formováním pastorální teologie je Marcus Lehner. Marcus Lehner je rakouský pastorální teolog z Linzu, jeho schéma a rozdělení pastorální teologie do etap je, dle mého názoru, velmi srozumitelné. Pro mou práci a pro celkové pochopení je přínosné především tím, že je rozděleno do tří etap, ve kterých je jasně popsáno kdo je subjektem neboli nositelem pastoračního jednání a co je objektem neboli předmětem zájmu a co je vlastním tématem. Zda jsou tématem celospolečenské otázky a nebo jde především o řešení problematiky vztahující se pouze na vlastní církev. Pokud mluví o tom CO nebo KDO, vychází vždy z jednoznačného určení a přesné definice.

Stejně jako Van der Ven posuzuje a zamýšlí se nad vývojem pastorální teologie od doby jejího zavedení coby univerzitní disciplíny na konci 18. století. Markus Lehner ovšem přistupuje k dělení historických etap vývoje pastorální teologie podle jiných hledisek než van der Ven. Systém jeho dělení vychází z předchozí analýzy učebnic pastorální teologie, na základě které pak využívá dva parametry: v prvním případě jde o vnitřní logiku a strukturu na kterých je pastorální teologie v učebnicích vystavěna a proti tomu staví, v jeho případě, druhou část, tzv. výhledovou perspektivu, orientaci a zaměření křesťansko – církevní praxe. Toto zjištění vycházející z popsané analýzy jej vede k vytvoření následující vývojové typologie.⁵⁸

1. období (774 – 1850) Zde můžeme mluvit o vztahu Úřad – Společnost. Jde o koncepci, kdy např. farář nemá na starost pouze vychovávání lidu ve víře, ale i v dalších oblastech života tedy občanství, zemědělství, kultuře. Jeho pracovní náplň se dotýkala

⁵⁸ Srov. KRÍŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s.15. ISBN 80-7254-605-8.

celospolečenské problematiky této doby. Farář byl učitelem, školním inspektorem měl dohled nad tím aby sedláci dobře hospodařili. Můžeme říci, že se jednalo o velmi široké a téměř nezvladatelné zaměření, důležitou součástí navíc bylo vzdělávat zbožné křesťany a ostatní poctivé občany.

2. období (1850 – 1960) Období vyjádřené vztahem Úřad – Církev. Toto období neboli spíše počátek této etapy vychází z předpokladu, že celá společnost je věřící, téměř všichni jsou katolíci a zbytek jsou židé. Toto přinesl určitý společenský vývoj. Ani období po tolerančním patentu nepřinášelo zásadní změny v počtu věřících, jen se rozšířil počet uznávaných náboženství. Období je tedy ve znamení řešení vnitrocírkevní problematiky. Otázky bohoslužeb a toho jak je správně dělat, otázky svátostí – jak připravovat lid.

I když toto období Lehner při etapizaci vývoje pastorální teologie nechává bez dalšího dělení, hovoří zde o určitých změnách, které ještě více podněcují církve k zaměření se sama na sebe a k řešení výhradně vnitrocírkevních témat. Ke změnám ve společnosti dochází v polovině 19. století, kdy můžeme mluvit o postupné sekularizaci společnosti. Příkladem je Francie, kde dochází ke vzniku státu, který je „z vůle lidu“ a nikoli „z milosti Boží“. Dochází zde dokonce k určitým protináboženským výpadům a národně osvobozeneckým bojům. Po roce 1948 se církve stále více stahuje takzvaně do sebe. Církve si uvědomuje, že ve společnosti přestává hrát významnou a stěžejní roli jak tomu bylo doposud, její směřování tedy cílí na vlastní identitu a podstatu. Pastorální teologie začíná vnímat společnost jako něco ohrožujícího a dochází k postoji, který lze vyjádřit příměrem „církve proti zlému světu“. Příkladem toho jak se v této době církve zaměřuje téměř výhradně na své problémy je I. Vatikánský koncil. I když v jeho době trvání jsou tím co hýbe společností otázky sociální (postavení dělnictva ve společnosti, Marxův manifest apod.) koncil se zabýval pouze a výslovně vnitrocírkevními tématy.

3. období (1960 –) Vztah Společenství – Církev. Polovina 20. století přináší zásadní změny např. v systematické teologii. Je zde počátek diskuze k otázkám, které budou následně nosným bodem II. Vatikánského koncilu. Poprvé zde dochází k otevření témat všeobecného kněžství a teologie laiků. Již z tohoto je patrné k jak významnému posunu dochází, pokud mluvíme o navrácení se k biblickému pohledu na putující boží lid, svátosti a kněžství a uvědomování si zodpovědnosti všech za úkoly církve. Spoluzodpovědnost celého společenství věřících je předznamenáním přerodu pastorální teologie na teologii praktickou.

3.3.3 Společné znaky a východiska obou pojetí

Na základě poznatků popsaných v předchozích dvou kapitolách lze říci, že v základních věcech panuje při posuzování konceptu pastorální teologie u van der Vena i Markuse Lehnery shoda. Rozdílnosti jsou spíše v etapizaci či časovém dělení vývoje, kdy především van der Ven přistupuje k jednotlivým etapám více podrobněji a na rozdíl od Lehnery se pokouší charakterizovat i období po roce 1960 resp. 1974. Zde se Van der Ven přímo osobně hlásí k přístupu, který vidí pastorální teologii v kontextu moderní společnosti. Naopak Markus Lehner toto poslední období více nespécifikuje a nesnaží se přímo předpovídat další vývoj pastorální teologie v budoucnosti. Nicméně je možné předpokládat, že jeho úvahy vedou k závěrům, ukazujícím pastorální teologii ve světle disciplíny, která se stává věcí celého společenství se zaměřením na celou společnost.⁵⁹

Velmi přehledně je celá problematika obou konceptů představena v tabulce č.3 doc. Křišťana.⁶⁰

Tab.č. 3 **Koncept vývoje pastorální teologie dle J. van der Vena a M. Lehnery**

Období	J. van der Ven	M. Lehner
1774 – cca 1840	objektem PT je pastorační činnost	nositelem p. činnosti je úřad, činnost je zaměřena na společnost
cca 1840 – cca 1860	objektem je pastorační činnost v kontextu církve (církvní vykonávání křesťanství)	
1860 – 1960	objektem je činnost pastýře, eklesiologický kontext ustupuje do pozadí	nositelem p. činnosti je úřad, činnost je zaměřena dovnitř církve
1960 – 1974	objektem je seberozvinutí církve (klerocentrismus nahrazen eklesiocentrismem)	nositelem p. činnosti je společenství, činnost je zaměřena dovnitř církve

⁵⁹ Srov. KŘIŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004, s.18. ISBN 80-7254-605-8.

⁶⁰ Tamtéž, s. 18.

Období	J. van der Ven	
1974 - ?	objektem je praxe církve v kontextu moderní společnosti	-----

V období po II. Vatikánském koncilu na vlně jeho doznívání, které je ale silně slyšitelné i v současnosti je možné ještě tento vztah upravit. Již jsem se o této proměně zmiňoval v kapitole zabývající se určitou změnou názvosloví tedy praktická X pastorální teologie. Zde již jednoznačně pod pojmem KDO tedy subjektem vystupuje veškeré společenství věřících, často podporované organizacemi z mimo křesťanského prostředí. Objekt a tedy to CO je předmětem praktické teologie je celá společnost s jejími problémy a strastmi, tedy témata ohrožení života, důstojnost lidské osoby a obecné téma pomoci. Toto vše je napsané v úvodu dokumentu II. Vatikánského koncilu Radost a naděje. Neznám lepší a trefnější vyjádření k tomu, co by mělo být náplní praktické teologie a jen jeho citace výše mi zabraňuje, abych tato slova uvedl i v této části.

3.4 Prvky pastorační práce

Počátek druhé poloviny 20. století, který je ve znamení změn ve společnosti i ve většině oborech teologie, přináší určitým přirozeným způsobem nutnost klást větší důraz na spoluzodpovědnost všech křesťanů za život církve. Pastorační jednání již není v rukou určených církevních představitelů, ale jeho nositelem je celé společenství věřících jejichž posláním se stává aktivní spolupráce na pastoraaci. Předmětem zájmu celého společenství věřících je situace člověka s jeho radostmi a nadějemi, smutky a úzkostmi.⁶¹ Nesmíme zapomínat na to, že pastorální teologie je teologický obor, který sice může být prospěšný a já jsem pevně přesvědčen o tom, že je prospěšný pro mnoho dalších profesí, vycházející z teorií konstitutivních prvků církve. Toto faktum je potřeba vždy připomenout, především z toho důvodu, aby se na pastorální teologii nezačalo nahlížet jen jako na nějakou pomocnou sílu a aby si vždy udržela své základy a byla brána jako rovnocenný vědně – praktický obor.

Podstatu pastorální práce je potřeba hledat v tajemství a poslání církve. Všichni křesťané by měli usilovat o naplnění konstitutivních prvků ve svém životě, aby svými životy

⁶¹ Srov. KŘIŠŤAN, A. Praktická teologie, pastoraace a sociální práce. In MATOUŠEK, O. a kol.. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s.150. ISBN 978-80-262-0366-7.

společně utvářeli církve.⁶² V encyklice DEUS CARITAS EST vyjadřuje Benedikt XVI vnitřní povahu církve v trojím úkolu: martyria, leiturgia a diakonia, neboli zvěstování Božího slova, slavení svátostí a služba lásky – caritas.⁶³

Čtveřice konstitutivních prvků církve, které představují její hlavní úkoly jsou: leiturgia, martyria, koinonia a diakonia.⁶⁴

Bohoslužebné jednání jako prvek **leiturgia**, vyjadřuje vztah Boha k člověku a člověka k Bohu. Patří sem slavení mše, svátosti a modlitba.

Martyria jako svědectví Bohu, svědectví které je naplňováno odpovídajícím jednáním v životě, dosvědčování víry prostřednictvím jednáním křesťanů dokazujícím víru v Boha.

Koinónia, posláním společenství, ve kterém je víra realizována ve vztahu k druhým lidem a současně sjednocení lidí a snaha o sjednocení křesťanů a odstranění nespravedlností, které vedou k rozdělení lidí.

Posledním prvkem co se týče pořadí, ale nikoli významu a důležitosti je **Diakonia**. Jde o službu potřebným lidem, která je vyjádřením praktické odpovědi na utrpení a nespravedlnost ve společnosti a v celém světě. Hlavním cílem je potom tuto nespravedlnost mírnit a pomocí této milosrdné lásky vycházející z lásky k Bohu projevovat skutky.⁶⁵

3.4.1 Diakonie jako prostředek praktické teologie

Zde bych se pozastavil, jelikož se domnívám, že právě diakonie je z předchozích prvků tím čím je naplňováno poselství pomoci a starosti o druhého a tedy je zde nejvíce patrná a viditelná souvislost s tématem, kterým se má práce zabývat. Diakonie bývá často označována a nebo stavěna do stejné roviny jako sociální práce. Je pravdou, že posláním obou oborů, pokud tak o diakonii nebo o křesťanské činnosti můžeme mluvit, je podobné. Přesto si dovoluji tvrdit, že diakonie není pouhou sociální prací vykonávanou církevní organizací.

⁶² Srov. OPATRŇÝ, M.; LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice, TF JCU, 2010, s. 39. ISBN 80-7394-21-43.

⁶³ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*, čl. 25.

⁶⁴ Srov. OPATRŇÝ, M.; LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice, TF JCU, 2010, s. 40. ISBN 80-7394-21-43.

⁶⁵ Srov. OPATRŇÝ, M. Služba potřebným – diakonie jako konstitutivní prvek praxe církve. In MARTÍNEK, M. a kol. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. Praha: Jabok, 2008, s. 62-71. ISBN 978-80-904137-2-6.

Původně bylo označení diakonie využíváno pro službu při stolech. Nešlo však o službu ve smyslu otroka, ale o mnohem vznešenější činnost, kterou převedeno na současnost označujeme slovem číšník. Tato činnost byla hodnocena jako nejvznešenější podoba služební práce.⁶⁶ Z encykliky *Deus caritas est*, Benedikta XVI. lze vyčíst, že historie diakonie sahá do čtvrtého století v Egyptě, kde jako instituce zodpovídala za veškerou charitativní činnost v jednotlivých kláštorech.⁶⁷

Velkou podobnost vidím v diakonii jako prostředku praktické teologie a v práci PTT především v tom, že jak diakonie tak psychosociální pomoc poskytovaná PTT v sobě obsahují možnosti pomoci duchovní (slovní) a pomoci věcné (materiální). Podrobněji se problematikou dělení diakonie zabývá Norbert Mette⁶⁸, který popisuje co je obsahem diakonie slova a materiální diakonie. Diakonií slova nebo též duchovní je ta, která má člověku pomoci zvládnout obtížnou životní situaci nebo nepříjemnou událost po duchovní stránce. Při takové pomoci jde prvotně o psychické zvládnutí situace, smíření se a nastolení vnitřního klidu. Formou pomoci může být společné hledání problému, rozhovor nebo jen tiché doprovázení. Jde o snahu pomoci hledat a najít společnou a opětovnou cestu a chuť k životu, vztah k ostatním lidem, u věřícího třeba o znovuposílení vtahu k Bohu.

Diakonie materiální je přímá pomoc, která je zaměřena na uspokojení potřeb vztažených k sociální, zdravotní nebo např. poradenské činnosti. Tady již poskytovatel takové služby přímo hledá prostředky, jako pomoci prostřednictvím zapůjčení potřebné věci (mobilní telefon pro obeznámení příbuzných, přátel, vyrozumění orgánů samosprávy, pomoc při odstraňování následků živelních pohrom apod.), dále poskytuje nebo zprostředkovává poradenství jak dále postupovat při řešení problému.⁶⁹

Kde hledat rozdíly mezi takovou činností, kterou provádí křesťansky motivovaný člověk třeba pod záštitou pastorační práce a jindy příslušník HZS ČR v řadách PTT? Vždy je snahou pomoci druhému při řešení jeho životních problému. Zda pomoc označujeme za duchovní či psychickou nebo materiální či sociální vždy se jedná o společný cíl. Malou rozdílnost bych viděl spíše v tom, komu je pomoc poskytována a nabízena. Nechtěl bych, aby tato má domněnka zněla jakkoli negativisticky, jde pouze o praxi podloženou skutečností. Dalším faktorem, který může obě činnosti určitým způsobem rozdělovat je motivační složka.

⁶⁶ Srov. OPATRŇÝ, M.; LEHNER, *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice, TF JCU, 2010, s. 40. ISBN 80-7394-21-43.

⁶⁷ Srov. BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. čl. 23.

⁶⁸ Srov. OPATRŇÝ, M. a kol. *Krizové situace jako výzva pro křesťanskou službu druhým. In Východiska a perspektivy duchovní služby u policie*. České Budějovice, TF JCU, 2012, s. 57. ISBN 978-80-7394-391-2.

⁶⁹ Srov. OPATRŇÝ, M.; LEHNER, *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice, TF JCU, 2010, s. 40-41. ISBN 80-7394-21-43.

Možnost volby pomoci nebo na druhé straně muset pomáhat, by za určitých okolností mohlo do celé problematiky vnášet určitý druh napětí. Na druhou stranu jsem přesvědčen o tom, že i ten, který svou pomoc vykonává v rámci zaměstnání, tedy „musí“, si tento obor vybral dobrovolně a tím již svou motivaci k pomáhání předznamenal.

Podstatou obou oborů je zaujmutí místa po boku člověka, který je v nouzi a snaha pomoci mu vyřešit jeho problém, snaha o obhajobu jeho zájmů a jeho lidské důstojnosti. Nelze však opomenout skutečnost, že diakonie jako prvek pastorače vychází z křesťanství a z víry v Boha. Je stále nutné si uvědomovat, že pastorační vstupuje církev do hloubek Božího jednání ve všech oblastech lidského života až do krajnosti, Bůh se zde stává někým, kdo chce být v blízkosti člověka a pomoci mu společnou silou najít cestu.⁷⁰ Nejde samozřejmě o žádné násilné přemlouvání k víře nebo snad nahánění nevěřících do osidel církve, jde o pouhé, ale o to hlubší sestupování a nabízení se k pomoci každému člověku bez dalších nároků.

Proč je tedy nutné při aplikaci pomoci zamýšlet se nad tím komu je pomoc poskytována nebo alespoň v jaké fázi neštěstí nabízíme pomocnou ruku? V dnešní společnosti, která je tvořena lidmi z různých koutů světa s různým vztahem k náboženství a víře není možné bez předchozího ujištění nabízet např. rozhovor, který bude křesťansky motivovaný. Není ani žádoucí začít mluvit o Bohu byť to může být jakkoli dobře míněné a nemusí jít vyloženě o „pobožné“ řeči. Někteří lidé toto prostě neradi slyší, třeba sami později svůj rozhovor tímto směrem otočí, ale v prvních fázích bych k takovému tématu nepřistupoval. Jak jsem výše uváděl, dnes je téměř moderní být nebo se označovat za ateistu. Tito lidé mohou pak sami v soukromí požádat o duchovní rozhovor nebo o zamyšlení se nad svou situací pohledem křesťana. I tady musí vše probíhat formou oboustranně přijatelného a příjemného rozhovoru a vždy je potřeba se soustředit na vlastní pomoc druhému a nelze upřednostňovat to, že jsem pomáhající z řad např. církevní organizace.

Rozdíly jsou tedy minimální, i člen PTT musí instinktivně poznat jak blízko může k někomu kdo prožívá své neštěstí přijít, musí v první fázi odhadnout jaká pomoc musí být ta první a co je potřeba udělat jako naprosto bezodkladné. Má stejný problém s tím, jak navázat rozhovor, jak jej správně vést a jakým směrem. V obou případech je tedy nutné problém nejprve vidět, pak jej posoudit a nakonec se pokusit správným a okolnostem přiměřeným způsobem jednat. U obou oborů lze v obecnějším pojetí říci, že cílem praktické teologie i psychosociální péče je pomáhat lidem v jejich životních problémech či konfliktech a poskytovat jim duchovní a sociální podporu a oporu a pomoci jim k plnějším rozvoji a

⁷⁰ AMBROS, P. *Fundamentální pastorační teologie*. Olomouc: Jiří Burget, 2000, s. 36. ISBN 80-902-798-2-1.

zrání.⁷¹ Vyjádřeno čistě křesťansky, kdy tato myšlenka může být motivací pro některé členy PTT, cílem praktické teologie - pastorační péče nebo charity, na přesném pojmenování tolik nezáleží, je spása bližních, péče o bližního a posílení jeho schopností.

3.4.2 Charitativní služba církve

V dnešní společnosti můžeme vnímat mnoho názorů na křesťanství a náboženství obecně. Sama společnost se často označuje za ateistickou, v tomto česká populace v evropském a možná i celosvětovém měřítku vyniká. Oponující názory a hlasy říkají: „vždyť to není s naší populací tak hrozné“ a poukazují na to, že ve chvíli neštěstí se často obracejí k Bohu i ti nejnarytější odpůrci a kritikové víry. Často se zamýšlím nad tím, proč tomu tak je. Ani já se nepovažuji za ukázkového křesťana, který by měl být dáván za vzor. Jsem pokřtěný, s babičkou do kostela na nedělní mši chodím jen výjimečně. Snažím se žít tak, abych byl alespoň trochu prospěšný pro své okolí. Je to dostačující nebo je to málo? Těžko na tuto otázku hledat odpověď. Nikdy, ale nesklouzávám ve svých názorech tam, kde se pohybuje moderní většina nebo tam co si „žádá“ určitá situace. Snažím se být konstantní. Konstantně nedokonalý křesťan. Zde si myslím, že je podstata toho proč se v naší společnosti rozšiřuje názor a asi již je rozšířen, že jsme ateisté a že vlastně moderní je nevěřit. Jedinci jako stavební prvek společnosti jsou stále častěji ovlivňováni okolnostmi, které je podvědomě tlačí k přesvědčení, že přihlásit se k víře je něco špatného. Témata církevních restitucí, otázky typu co pro nás kdy náboženství vykonalo dobrého snad není třeba ani zmiňovat.

Pravdou zůstává, že ne všechnu vinu za takový postoj společnosti vůči, budu se zabývat především křesťanstvím, víře a náboženství lze připisovat společnosti samé. Dnešní společnost, o které můžeme mluvit jako o silně pluralitní a otevřené liberálními myšlenkami a postoji zůstává stále zatížena historickým dědictvím v podobě komunistické ideologie a časněji pobělohorskou rekatolizací.⁷²

Když se zeptáme obyčejného člověka středního věku užívajícího běžného životního standardu co je tedy pro něho podstatou křesťanství a jak by ti, kdo se k víře otevřeně hlásí mohli být společností více přijímáni odpověď často zní: „věřící by měli dělat charitu a starat se o potřebné.“ Já se pak ptám, často již jen sám sebe, kdo jsou ti věřící a co znamená starat se o potřebné. Měly by snad babičky cestou z kostela zabezpečovat roznos teplého jídla lidem

⁷¹ Srov. KŘIVOHLAVÝ, J. Pastorační péče. Praha: Oliva, 2000, s. 15-16. ISBN 80-85942-9.

⁷² OPATRŇÝ, A. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 71. ISBN 80-7192-930-1.

bez domova, nebo věřící rodinka, která se ráno vypraví na bohoslužbu by měla cestou rozdávat narkomanům sterilní injekční stříkačky? Bohužel si myslím, že tato nevyřčená slova jsou často přesvědčením o tom, jak se má křesťan chovat. Zní to značně extrémně, ale společnost často sklouzává pod tíhou mediální masáže k takto extrémním názorům podněcených domněnkou, že věřící a křesťanství jako takové stále něco společnosti dluží.

To co je tedy v celé společnosti přijímáno nejméně konfliktně a s nejmenšími rozpaky je charitativní služba, kterou církev vykonává jako jednu ze svých hlavních činností směřujících směrem ke všem lidem. Charita jako jedna z náplní praktické teologie. Ano poslání, které prostřednictvím charity křesťanství dává společnosti, je troufám si říct nezbytnou položkou, která je obecně vnímána pozitivně a bohužel i jako něco samozřejmého co by měla církev vykonávat. Často jsou slyšitelné názory, že církev má sloužit především v tomto smyslu. Kdo je, ale dnes církev? Není to přeci společenství lidí, kteří jsou dobročinnou „servisní“ organizací, kam v případě potřeby a za každých okolností je možno vždy zavolat a domluvit si pomoc. Představovat si takto charitativní pomoc, jako nějaký servis je mylné. Je to stejné, jako při práci v PTT, také je nutné si uvědomit, že členové jsou lidé, kteří mají své rodiny a také řeší své problémy. Tak jako pomoc křesťanská např. v rámci charity tak i pomoc psychosociální v rámci PTT nemůže být brána jako něco samozřejmého a něco nárokového. Vždy je nutné si uvědomit, že za každou činností stojí jedinec s jeho vlastními pohnutkami a schopnostmi. Láska k bližnímu a pomoc druhému nesmí být brána jako něco, co se dá zvážít, zabalit a nakonec prodat.

Tak jako člen PTT poskytuje svoji pomoc z přesvědčení a vnitřní potřeby pomáhat druhým, tak u křesťana a věřícího vyrůstá jeho láska k bližnímu a ochota nasadit se pro někoho z bohatství vycházejícího ze spásy a Božího království. Stejně jako činnost v PTT je i v křesťanských pomáhajících organizacích vše založeno na nezištné pomoci. Charita jako jedna z úloh křesťana ve světě upozorňuje a připomíná mnohotvárnost a zároveň praktickou užítelnost církevního společenství, které nemůžeme redukovat pouze na realizaci náboženských potřeb jedince.⁷³

Často je možné se setkat s názorem, že bliženecká láska jejíž význam je jistě bližší a srozumitelnější věřícímu a humanita a lidskost, o které ve vztahu k pomáhání mluví spíše nevěřící, nemají totožný význam. Lidskost nebo humanita a láska k bližnímu vycházejí ze stejného základu a podstaty věci a tím je pomoc druhému. Místo, kde je možné shledat rozdíl

⁷³ OPATRŇY, A. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 36. ISBN 80-7192-930-1.

je pouze v tom, že blížecká láska vysloveně vyjadřuje, že pomáhající vztah má svůj základ a původ v Bohu a na Boha odkazuje.⁷⁴

Jak uvádí Opatrný⁷⁵: „*všude tam, kde je podporována lidskost či, jinak řečeno, humanita všech možných pracovníků v sociálních službách, je také zachována a uskutečňována blížecká láska, takže jejich činnost tak dostává charakter práce charitativní.*“

3.4.3 Vidět – Posoudit – Jednat

Na závěr této části práce jsem si ponechal téma, které přímo vybízí k hlubšímu zamyšlení a otevírá možnosti všem těm, kteří se chtějí podílet na pomoci druhým. V těchto třech slovech, tedy *vidět – posoudit – jednat*, je obsažena celá podstata toho, co by měl pomáhající činit. Bez jakýchkoli předsudků lze jednoznačně říci, že se zde smazává to, zda je pomáhající z řad křesťanské organizace, složek státu nebo dobrovolníků. Pokud bych vše zjednodušil, mohl bych si postesknout, že tato slova jako první neobjevil metodik z řad HZS ČR, který uspořádal závazné pokyny pro činnost PTT. Jak lze lépe vyjádřit to, co by mělo být náplní práce PTT při poskytování psychosociální pomoci?

Tuto formulaci použil jako první Joseph Cardijn, který začal využívat metodu jednání vidět – posoudit- jednat při své praxi a práci s kroužky dělnické a rolnické mládeže v Belgii. Nutno poznamenat, že Cardijn se tímto způsobem řešení problematiky práce s mládeží zabýval v první polovině 20. století. V této době a to je nutno si kriticky přiznat, neměly hasičské sbory ještě ani ucelenou představu o tom jakým způsobem budou formovány a jak budou vykonávat svou činnost, natož aby někdo začal vypracovávat systém práce PTT. Toto je myšleno s nadsázkou, ale je dobré si uvědomit, že i když se zdá tento model jednání jako univerzální a jak jsem výše uvedl využitelný pro široké spektrum pomáhajících profesí, je potřeba si uvědomit nadčasovost, kterou si možná sám Cardijn neuvědomoval. On sám také nikdy tuto metodu neoznačoval za vědeckou či systematickou teologickou metodu. Více než cokoli jiné šlo o pastorační praxi a tedy čistě praktický nástroj.⁷⁶ Ještě za Cardijnova života byly tyto tři kroky magisteriem akceptovány a to aplikací v encyklice Jana XXIII – Mater et magistra (čl. 236) z roku 1961.

⁷⁴ Srov. OPATRŇÝ, M.; LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice, TF JCU, 2010, s. 45. ISBN 80-7394-21-43.

⁷⁵ Tamtéž, s. 46.

⁷⁶ Srov. OPATRŇÝ, M. *Přehled metod pastorační práce*. In *Skriptum k předmětu Speciální okruhy pastorace*. České Budějovice, TF JCU, 2009.

Zaměříme-li se na vlastní podstatu a význam těchto tří slov a pokusíme se na ně nahlížet jako na praktické naplňování křesťanského poslání vybízející k lásce k bližnímu a k pomoci druhým, tak jak je pravděpodobně vnímal sám Cardijn, dojdeme k uvědomění, že každý člověk bez rozdílu má právo na pomoc. Cardijn sám byl přesvědčen, na základě svého křesťanského přesvědčení, že každý člověk bez rozdílu má svou důstojnost danou přímo od Boha a tedy nezáleží na tom v jakém patře sociální pyramidy se daný člověk nachází. V jeho případě šlo tedy o obyčejné mladé lidi z řad dělnictva. Nutno ještě poznamenat, že přesvědčení o důstojnosti bez rozdílu, danou Bohem, nebylo v první polovině 20. století samozřejmostí a na tento názor bylo společenstvím nahlíženo s určitým despektem. Význam tedy spočíval v nadčasovosti myšlenky, ale především v praktickém naplňování, při kterém byli mladí lidé učeni poznávat a naplňovat svou důstojnost a poslání ve světě.

Prevedeno do praktické teologie si lze tyto tři kroky popsat dle Opatrného⁷⁷ takto:
„V prvním kroku - vidět je potřeba nezaujatě vnímat životní realitu člověka. Jde o nepředpojaté, bezpředsudkové a přesné vnímání životních skutečností. Nejde zde o spolehnutí se na vlastní či cizí teorie o skutečnosti, ale o vytvoření vlastního obrazu životní skutečnosti. Tento obraz však nemá být pouhým poznáním skutečnosti, ale přikloněním se k lidskému životu i s jeho nedostatky a jeho zranitelností. Jde o akt víry, protože v tomto kroku mělo být vlastně člověku a lidem vycházeno vstříc tak, jak člověku a lidem vychází vstříc Bůh. Jde o analýzu lidské životní reality.“

„Druhý krok - posoudit je zaměřen na porozumění, reflexi, srovnání a výklad získaných poznatků a zkušeností. Zkoumaná situace je porovnávána s jinými situacemi, se zkušenostmi a s teoretickými poznatky. V tomto kroku je velmi důležitý společný rozhovor. Víra zde tedy nevystupuje jako instance, která posuzuje získané poznatky a zkušenosti, ale pomáhá rozpoznávat nakolik je v životní praxi zastřena nebo pošlapávaná lidská důstojnost. Víra tak vedla zejména k hledání příčin tohoto zatemnění a pošlapání lidské důstojnosti a také k hledání možností, jak to změnit.“

Ve třetím kroku - jednat se projevuje cílová perspektiva metody: nejde jen o poznání a vzhled do životní skutečnosti, ale především o její změnu. Na základě posouzení situace dojde k vypracování možností a kroků jednání. Je důležité si uvědomit, že jednající jednotlivci jsou součástí prostředí, ve společenském systému. Změna každodenního života a společenských

⁷⁷ OPATRŇÝ, M. Pracovní metody duchovní služby. In *Východiska a perspektivy duchovní služby u policie*. České Budějovice, TF JCU, 2012, s. 106 – 107. ISBN 978-80-7394-391-2.

struktur se děje konkrétním jednáním, jehož horizontem je Bohem daná důstojnost člověka, což Cardijn vyjadřoval zcela profánně znějící větou, že každodenní život by měl být žit velkoryseji a krásněji.“

Původně jsem zamýšlel pokusit se přiblížit a popsat tyto tři kroky Cardijnovi metody ve světle teologické praxe sám. Po té co jsem svůj text několikrát smazal a uvědomil si, že moje pastorační znalosti vycházejí pouze z teoretických základů, jsem si dovolil plně využít slova od pastoračního teologa doc. M. Opatrného. Jeho text je natolik jednoznačný a srozumitelný a je v něm celá metoda popsána formou, která problematiku osvětluje odborně a zároveň pochopitelně i pro laiky, což mě vedlo k utvrzení, že nemohu se svým způsobem výkladu obstat a zároveň nemá význam cokoli měnit.

Nemohu zde, ale vynechat myšlenku, která přímo souvisí s osnovou mé práce a která by mohla být vodítkem při hledání společných témat praktické teologie a činnosti PTT. Výše jsem zmiňoval tzv. realizační funkce církve, tak jak na ně v určitých historických fázích bylo nahlíženo a jak byly uskutečňovány, tedy koinonia jako společenství, martyria – svědectví, leitúrgia – bohoslužba a diakonia – služba. Pokud se tedy zamyslíme nad vývojem těchto funkcí a navážeme čistě praktickou teologií prezentovanou metodou vidět – posoudit – jednat zjistíme, že praktická teologie současnosti je vlastně již plnohodnotnou pomáhající profesí, která je ovšem určitým způsobem svázána církevními řády. Na druhou stranu je nutno poznamenat a zde je vidět opět velká podobnost, že psychosociální pomoc v podání PTT je také čistě pomáhající profese, která je ohraničena a také určitým způsobem svazována pokyny a zákony. Ani v jednom případě tedy nemůžeme mluvit o živelném pomáhání a téměř podbízení se za každou cenu. Tyto mantinely vytvářejí z obou disciplín odbornou činnost zabývající se pomáháním, jejichž přidanou hodnotou je přirozená empatie a láska k člověku. Tak jak se tedy vyvíjela činnost PTT s jejími předurčenými směry původního zaměření tak se samozřejmě vyvíjelo i praktické pomáhání církevních organizací zastoupené společenstvím křesťanů.

Je nutno si uvědomit, že opravdové společenství věřících je založeno na fungování všech realizačních prvků církve. Teprve tehdy může být plně dovršeno pastoračního vztahu a být uskutečňována pastorační práce. Z pohledu věřícího křesťana jde o podporu člověka a ukázání na to, že Bůh má vztah ke každému, bez rozdílu sociálního postavení, schopností nebo jiných předností či nedostatků. Věřící má při vykonávání pastorační péče pomoci podporovat víru, ovšem ne za cenu, že se staví do role umělého zprostředkovatele nebo někoho kdo druhé k víře přemlouvá.

Jednou z posledních alternativ uspořádání realizačních prvků církve, které také nejvíce odpovídá praktickému naplňování lásky k lidem, je takové, které představuje diakonii jako určitý nadřazený prvek. Nechtěl bych, aby slovo nadřazený vyznělo příliš dominantně, účelem by spíše mělo být, aby vše k tomuto modelu přirozeně došlo. Tato alternativa zde vychází z předpokladu, že všechny ostatní funkce církve by měly být diakonické, tzn., že leitúrgia, martyria i koinonia mají být ve svém základě použity ke službě tedy k diakonii. Zde by mohly zaznít názory proti, že v takovém případě již církev nebude mít čas sama na sebe a nebo, že zde může jít o určité podbízení. Já ovšem tento názor nezastávám, pohledem 21. století je toto směr, kterým by společenství mělo jít. Nejde o to, že by všichni měli sloužit a být využíváni, jde zde spíše o vysvětlení co si pod službou představit a jak ji naplňovat.

Pokud si pod liturgiemi představíme Bohoslužbu, tak proč tuto funkci nevysvětlovat Boží službou člověku, proč neříci, že Bůh k nám sestupuje a dává nám znovu a znovu další naděje. Pokud mluvíme o martyriu, tedy svědectví, křesťan a věřící chápou, co ale člověk který věřící není? Jemu je přeci pomoc poskytována stejnou měrou a jeho lidská důstojnost má být naplňována bez rozdílu..... Nejde zde přeci o to obracet někoho na víru a dělat z něj křesťana, nebo mu snad slibovat nesmrtelnost. To do dnešní doby nepatří a jsem přesvědčen o tom, že tohle již nikdo z pomáhajících křesťanů nedělá. Význam zde má spíše navázání rozhovoru s člověkem, který prožívá těžkou životní situaci, nabídnutí jakékoli pomoci, kterou jsme schopni uskutečnit a posléze třeba, tak jak to dělají např. kaplani poskytnout zprostředkování Krista, přístřeší pro jejich duši.

Člen PTT má ty samé možnosti a také by se měl vyvarovat chyb vedoucích k poskytování marných nadějí. Stejně tak jako pomáhající z řad věřících nemůže říci: „*uvěř a všechno bude dobré*“, nemůže být psychosociální pomoc poskytována slovy: „*to nic není o no to bude dobrý a já vím jak ti je.*“ Vidět – posoudit – jednat, tak jak jsem ji představil v podání Cardijna a to jak tato metoda vylučuje, aby byla stavěna na určitém poučování nepoučených nebo vedení nesamostatných, ale naopak si zakládá na tom aby člověk dokázal žít plnohodnotný život samostatně založen na vlastním snažení, tak by tato metoda měla být východiskem i pro práci PTT. Moje vlastní činnost v PTT je z větší části vždy vystavěna na této metodě. Pokud jsem povolán k události, o které dostanu informace týkající se její závažnosti, snažím se již cestou zvažovat alternativy pomoci. Na místě se pak snažím **vidět** to co je nejdůležitější a pokouším se odhalit místo, kde bude má pomoc nejžádanější. Vidět se ale pokouším ne jen mým pohledem, ale snažím se na vše nahlížet očima toho komu se nějaké neštěstí přihodilo. Pokud se mi toto podaří mohu snáze vyjít člověku vstříc a dříve odhalit jeho potřeby, které on sám v dané situaci staví na první místo. Toto je důležitý moment, ne

každý jako první potřebuje oduševnělé povídání a touží po navázání rozhovoru. Poskytnutí nebo naplnění materiální potřeby, mnohdy znamená pro člověka větší úlevu a odlehčení situace než uměle vytvářená slovní spojení.

Posouzení pak není jen dalším zkoumáním situace člověka v nouzi, ale já sám v tento moment posuzuji jaké jsou mé možnosti a schopnosti pro to, abych poskytl pomoc, která bude alespoň v počátečních fázích dostačující. Dále pak samozřejmě navazuje, jak v pomoci pokračovat a zabezpečit ji i po vyčerpání mých vlastních prostředků. Můžu zde říci, že dochází k fázi určitého porozumění a vžití se do situace poškozeného člověka a zároveň v tento moment dochází k reflexi získaných poznatků.

Tak jako prvotním východiskem bodu **jednat** mělo být v podání pastorační teologie poskytnutí pomoci člověku v naplňování jeho lidské důstojnosti bez rozdílu a směřování k tomu, aby svůj život žil dospěle a plnohodnotně tak i východiskem mého jednání je pomoci člověku, aby se co nejdříve zapojil do běžného života. Pomoci mu nejlépe zapojením sebe samého postavit se znovu na nohy, řešit a pokud možno vyřešit svůj problém a znovu začít žít plnohodnotný život. Prostředky pro tuto činnost mohou čerpat z materiálního zabezpečení ze strany mého zaměstnavatele, z vlastních schopností získaných odbornými přípravami, z mého přesvědčení, že pomoci lidem by mělo být běžnou činností každého z nás a v neposlední řadě z víry. Ne z víry, která by vycházela ze zjištěných předpokladů a úsudku, že pokud se snažím konat dobro tak budu odměněn a všechno špatné co jsem udělal bude zapomenuto. Moje víra vychází z toho, že když budu vnímat každého člověka takový jaký je a nebudu soudit, můžu se občas před usnutím pochválit a dopřát si blaženého pocitu, že jsem byl blíž někomu, kdo toto pro nás činí každý den.

Znovu se tedy ptám a znovu si stejně odpovídám. Jaký je tedy rozdíl mezi tím, zda toto činím jako člen PTT nebo třeba pastorační teolog v rámci křesťanské charitativní organizace? Troufám si říct, že žádný, vždy jde o to samé, pomoci člověku, umožnit mu znovu žít a pokusit se jej podpořit při řešení jeho složité životní situace. Jaký je tedy přínos nebo v čem souvisí vzájemné propojení praktické teologie a činnosti v PTT? Pokud chci své pomáhání dělat opravdově, kvalitně a tak, abych byl druhým opravdu přínosem je, dle mého názoru téměř žádoucí, aby obě disciplíny v jednom pomáhajícím splývaly a vycházely jako jedna činnost, která je schopna zabezpečit většinu životních potřeb, které člověk postrádá nebo jejich nedostatek pociťuje při řešení těžké životní situace.

4 Závěr teoretické části

4.1 Nezapomínat na sebe

Pokud mluvíme o pomáhání druhým lidem a lásce k bližnímu, není nezbytně nutné vymezovat se zda nás k této potřebě pomáhat vede křesťanská víra, vnitřní přesvědčení, nebo to, že jsme si profesi, která má pomoc jako hlavní náplň sami vybrali. Neméně důležitým aspektem, pro to abychom mohli pomáhat, je naučit se být prospěšný také sám sobě.

Nebojím se říci, že pokud má člověk rád sám sebe a dokáže se učinit šťastným je potom schopen mnohem snadněji činit šťastným i své okolí. Možná, že to někomu může znít idealisticky a nebo dokonce sobecky. Můžeme zde namítat, že pomáhat druhým je to, co by mělo být vždy na prvním místě, je to právě ta činnost, která vede z pravé křesťanské lásky. Ne myslet sám na sebe, ale „rozdat“ se pro ostatní. Já ale s tímto nesouhlasím, protože pokud člověk vnitřně strádá ať již z důvodu neuspokojení citových potřeb plynoucích třeba z nenaplněné lásky nebo z důvodu dlouhodobého podceňování příznaků psychického vyčerpání či nemoci, nemůže být v takovém případě pro druhé podporou. Snad v počátcích, kdy se jeho nedostatek ještě neprojevuje naplno a pomáhající si ani neuvědomuje, že nastává chvíle, kdy bude potřebovat pomoc on sám je možno pracovat a využít své poslední síly.

V mé práci se pokouším najít spojitosti a možnosti a také inspirace pro práci pomáhajícího v PTT. Když mluvíme tedy o duchovní pomoci druhým, proč se neinspirovat také při pomoci sobě samému tam odkud všechna láska k lidem vychází a kde se o ní mluví. To co bývá notoricky známé, bývá také často neúplně reprodukováno a postupem času zkracováno. Není přece nutné, abychom si dokola připomínali a četli něco, co již přece dávno známe a vlastně to zná každý. Je tedy důležité si i věci, které se zdají být jasné občas připomenout, znovu si je přečíst, tak jak jsou přesně psány a zamyslet se nad jejich významy.

4.2 Společné téma – Lásky k bližnímu

Příkladem, kdy se vžilo používání a do praxe převádění jen části je Ježíšovo přikázání:⁷⁸ „*Miluj svého bližního jako sám sebe.*“ Často bývá toto přikázání interpretováno, především mezi pomáhajícími, tak jako by jeho druhá část byla spíše něčím špatným co by

⁷⁸ Písmo svaté. Mt 22,39

nemělo být naplňováno. Jakoby druhá část byla určena někomu jinému a já jako pomáhající přeci nesmím myslet sám na sebe. Z lásky k bližnímu se ale potom stává něco co může začít přetěžovat, co může v důsledku vést až k odcizení člověka jemu samému. Námitkou zde často bývá, že pokud chci naplňovat své poslání nesmím myslet sám na sebe a musím pomáhat až do krajnosti svých možností. Jakoby zde existovalo nařízení, že se smí myslet jen na druhého a nikdy ne na sebe. Při dávání se ostatním nesmíme zapomínat na to, že bez lásky k sobě není možná láska k bližnímu.

Tyto snahy mohou pomáhající profesi dovést až do takových krajností, hraničící s až fanatickým honem na někoho, kdo „nutně“ potřebuje mou pomoc. Dochází zde ke ztrátě nadhledu a racionálního přístupu při poskytování jakékoli péče. Čím více dobrých skutků vykáži tím snáz obstojím. Je pak celkem jedno zda si pomáhající přeje obstat před svým svědomím, nadřazeným nebo Bohem. Bohužel se někdy může stávat a já jsem to ve své praxi pozoroval, že někteří jedinci zaslepeni tímto klamem: *já jsem ten kdo dokáže nejlépe pomoci*, tíhnou k prospěchářství a k chlubení se tím koho dnes zachránili.

I zde tedy platí, že je potřeba, tak jako v jiných činnostech a profesích přistupovat k problémům celostně a ne jen vytrhovat z kontextu to co se právě hodí. Ani přílišná láska k sobě samému není to co je pro naše poslání dobré. Někdy může být láska k druhému motivována sobecky. Svým pomáháním si v některých případech můžeme začít činit nárok na ovládnutí toho druhého, může to vést k domněnce a přesvědčení, že tím že pomáháme jsme silnější než ten druhý. Výsledkem a to zcela špatným, pak může být představa, že za to že pomáháme očekáváme od toho druhého nějakou odplatu. To co ze začátku mohlo být z lásky může postupem času sklouzávat do ziskovosti.⁷⁹

To jsou jen ve zkratce vyjmenované nástrahy, které mohou směřovat ke stavům, kdy pomáhající aniž by to pozoroval, začne sám být tím kdo pomoc potřebuje. Ať se již dnes pro takový proces používají různé názvy jako syndrom vyhoření apod. vždy se jedná o přímé ohrožení psychiky pomáhajícího a tím i toho komu je pomoc poskytována. Nemůžeme přistoupit na to, že takového člověka odsoudíme a řekneme, že nemá schopnosti aby byl tím kdo je pro druhé. Jsou zde nutné preventivní programy, možnost odpočinku, přerušování práce a klidně i dlouhodobějšího vystoupení z řad pomáhajících. Po regeneraci a znovu si uvědomění své podstaty a podstaty toho v čem může být má činnost opravdu přínosná je možný návrat. Myslím si, že po takto prožité zkušenosti, která je včas odhalena se pomáhající vrací s mnohem větším nadhledem a jeho činnost je plnohodnotnější než dříve. Pak je tedy to

⁷⁹Srov. GRÜN, A. *Bud' dobrý sám k sobě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 62 ISBN 80-7192-203-X.

všeobecně známé přikázání o lásce k druhému a k sobě samému naplňováno tak jak bylo původně zamýšleno.

Slovní spojení – *Láska k bližnímu*, bývá často označováno jako čistě křesťanský pojem, vycházející z Písma.⁸⁰ Ano, své opodstatnění toto tvrzení má, já ale považuji za škodu nevyužít potenciál tohoto návodu pro život jako takový. Není důležité zda vyznávám víru v Boha nebo zda se označuji za ateistu. Každodenní život jedince by měl být provázen potřebou mít rád bližního svého. Nejde zde o pouhé vyznání lásky svému partnerovi, dětem nebo příbuzným. Láska k bližnímu představující lásku a pochopení k ostatním lidem by měla být tím co vede moderní společnost k dalšímu pokroku a vývoji. Nechci, aby tyto věty vyzněly příliš „sluníčkářsky“ a vím, že nastávají v dějinách vývoje lidstva okolnosti, které nedovolí, aby si lidé navzájem prokazovali lásku a soucit. Vždycky by ale zavrnutí a odklonění se od lásky k bližnímu mělo nastat až po vyčerpání všech možností, jak vznikající problém řešit.

Benedikt XVI. V encyklice *Deus caritas est*. definuje lásku k bližnímu neboli Agapé jako „*zkušenost lásky, která se nyní stává opravdovým objevením toho druhého a překonáním sobeckého zaměření, které před tím jasně převládalo. Nyní se láska stává starostí o druhého péčí o něho. Není to už hledání sebe, ponoření do opojnosti štěstí, protože láska nyní usiluje o štěstí milované bytosti. Láska se stává odříkáním, je hotova obětí, ba dokonce to vše sama vyhledává.*“⁸¹

Definice, která je společná pro obě, v mé práci posuzované disciplíny. Teprve pokud budeme přistupovat při pomáhání jakkoli motivovaném s láskou k druhému člověku, budeme svou činnost vykonávat dobře a ku prospěchu. Rád bych zde dodal svou myšlenku, že touto láskou není myšleno jen „pobláznění se“ najednou mít každého rád a chtít každému za každou cenu pomoci. Tato láska by nás měla především motivovat k tomu, abychom svou práci vykonávali zodpovědně, abychom byli připraveni odborně, psychicky, materiálně. Teprve tehdy pokud sami dokážeme vyhodnotit svou roli a objektivně posoudit své schopnosti pomoci druhému, teprve tehdy bude naše pomoc kvalitní a bude vést k výsledku, kterým je uvědomění si potřeb člověka a pomoci tyto potřeby naplnit.

V následující kapitole jsem se pokusil prostřednictvím dotazníkového šetření o ověření poznatků, které jsem rozvedl v teoretické části mé diplomové práce. Předtím bych, ale na úplný závěr představil činnost PTT a praktické teologie v zrcadle charitativní práce. Zde může dojít k namítnutí, že charitativní práce je čistě křesťanskou záležitostí a práce PTT je

⁸⁰ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

⁸¹ BENEDIKT XVI. *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006. čl. 3 a 16.

organizována a tudíž placena ze složek státu a nemůže se jednat o charitu jako takovou. Oponuji tímto tvrzením: práce v PTT, které sice zřizují organizační složky státu, je založena na dobrovolnosti. Ze své praxe u HZS ČR vím, že nikdo ze členů PTT, kromě koordinátora v podobě psychologa není za svou činnost v týmu nijak speciálně odměňován. Velká část intervencí – zásahů je vykonávána z osobního volna a především i zde je vše založeno na dobrovolném přístupu, kdy je člen týmu osloven zda je schopen se k události dostavit a nebo zda má volno a je na jeho rozhodnutí zda se řešení události zúčastní. Pokud jsem uvedl, že psycholog HZS JČK jako koordinátor týmu pobírá za svou činnost odměnu je nutné zohlednit, že jeho práce u HZS ČR je daleko rozsáhlejší a patří sem, tak jak je výše uvedeno, odborné činnosti spojené s nabíráním nových příslušníků, posuzování vhodnosti uchazeče o výkon např. řídicí funkce. Nelze tedy samozřejmě mluvit o charitě tak jak je tato činnost obecně známa, ale je zde mnoho společných prvků.

Také označení charitativní práce jako čistě křesťanského poslání je dle mého názoru ne úplně přesné. Ano, mnoho charitativních organizací je zřizováno církevními společenstvími nebo je práce v charitě uskutečňována z řad věřících. Pro mne je ale pro takto organizovanou činnost spíše přijatelnější označení diakonie v té podobě, jak o ní mluvím v předchozích kapitolách.

Ať již je tedy pomoc motivována křesťansky jako služba lásky a nebo pracovně jako psychosociální pomoc, vždy by mělo jít o pochopení člověka a pomoci mu jako celku. V obou případech musíme vnímat nejen bio-psycho-sociální potřeby lidí, ale i potřeby spirituální. Tak jako charitativní práce pokládá za svůj stěžejní úkol být členem společnosti, tak i práce v PTT a diakonie jako služba lidem a prostředek praktické teologie by měly své poslání naplňovat napříč celou společností a nevymezovat se např. vírou či nevírou a nebo jinými předsudky.

Proto, aby nedošlo k narušení úžasného a přínosného spojení křesťanů s ostatními lidmi, musí být pomáhání vnímáno jako úkol společnosti, ať již je vykonáváno prostřednictvím diakonie, kterou uskutečňují církevní organizace, nebo např. posttraumatickými týmy, které zřizuje stát prostřednictvím svých složek.⁸²

⁸² Srov. OPATRŇÝ, M. Znaký charitativní práce. In OPATRŇÝ, M.; LEHNER, M. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce. Uvedení do problematiky. Praktická reflexe a aplikace*, s. 43 – 45. ISBN 80-7394-21-43.

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Metodika a cíle

Praktická část mé diplomové práce je rozdělena do kapitol, ve kterých nejprve představím metodu a strategii, kterou jsem použil při vlastním ověřování teoretických poznatků z předchozích částí práce. Cílem praktické části diplomové práce není kriticky nahlížet a hodnotit znalosti nebo obecné povědomí respondentů o předchozích tématech. Výhodou této části je spíše upozornit na možnosti, které v sobě obě disciplíny skýtají pokud by došlo k propojení v rámci praxe pomáhajících. Za úspěch bude považováno, pokud se v rámci průzkumu podaří výstupy nestranně zpracovat a předložit je tak k dalšímu zamyšlení a možnému využití.

Tak jako teoretická část není prvoplánovitě koncipována jako naučná publikace, která by dávala přesný návod, jak obě disciplíny aplikovat v praxi, tak ani část praktická nemá nikoho nutit k tomu, aby na základě poznatků a zpracovaných výstupů měnil svůj postoj k pomáhání. Jde spíše o motivační nástroj a první stupeň, který může někoho přimět k zamyšlení se a dalšímu studiu problematiky.

Přednost musí mít vždy vlastní dobrý pocit z něčeho, co jsem vykonal ku prospěchu druhého člověka a nemusí to být zrovna na základě „vědecké publikace“.

1.1 Metoda

Pro realizaci praktické části diplomové práce jsem zvolil kvalitativní strategii s metodou dotazníkového šetření. Původní vizí, jak získat potřebné množství dat bylo uskutečnit strukturovaný rozhovor s jednotlivými respondenty, zaznamenávat si jejich reakce a odpovědi a z takto sebraných poznámek následně vyhotovit výstup, který by sloužil k vlastnímu praktickému ověření. Bohužel se v počátku mého snažení ukázalo, že je problematické se především z časových důvodů s každým osobně setkat a rozhovor s ním uskutečnit. Nakonec jsem si uvědomil, že může existovat určitá nevole o daných tématech otevřeně hovořit a že toto nemusí být pro každého vhodné. Od myšlenky rozhovoru jsem tedy upustil a přistoupil jsem k přijatelnější a pro mě méně časově náročné formě a to dotazníkovému šetření, stylizovaného do otevřených a uzavřených otázek. Dotazník jsem pak po předchozí domluvě rozeslal respondentům elektronickou poštou, nebo jsem jej předal

osobně. Cílovou skupinou, které byly dotazníky rozdány byli jednak hasiči a to především členové posttraumatického týmu, kolegové, kteří se o problematiku poskytování psychosociální péče u zásahu zajímají a zatím nejsou členy týmu a v neposlední řadě jsem dotazník rozeslal i skupině známých (kamarádů), kteří nejsou organizováni v ani jedné z profesních skupin, která se poskytováním pomoci zabývá, ale vím, že utrpení a starost o druhé pro ně nejsou jen pouhým pojmem. Některé otázky byly postaveny tak, že na ně mohl odpovědět každý a mě spíš zajímalo jaké je obecné povědomí o problematice (např. „otázka co se skrývá pod pojmem pastorální péče“) u běžné populace. Musím ještě dodat, že v žádné z otázek nebylo jakkoli zohledněno, zda je dotazovaný věřící či nikoli.

1.2 Forma dotazníku

Forma vyplňování dotazníku byla dána typem otázky. V případě uzavřené otázky byla možnost vyznačení odpovědi, která byla nejbližší názoru a nebo zkušenosti dotazovaného. V odpovědích na otevřené otázky byl pak dán prostor k tomu, aby mohl být vyjádřen konkrétní názor, postřeh nebo připomínka a to psanou formou. Respondent byl předem informován a tato informace byla součástí vlastního dotazníku o tom, že nemusí odpovídat na všechny otázky a vše je založeno na anonymitě a oboustranné důvěře.

1.3 Struktura dotazníku

Celkem bylo za účelem získání informací ke zpracování rozesláno 100 dotazníků. Na dané otázky odpovědělo a vyplněný dotazník zaslalo zpět 89 respondentů, zbytek dotazníků nebyl vyplněn a nebo byly doručeny až po delší době, kdy jsem je již z časových důvodů nemohl využít pro zpracování. Přes tuto skutečnost se domnívám, že tento počet byl pro mou potřebu dostačující a poskytl mi zajímavé informace a podklady pro praktické ověření mých předchozích úvah. Na druhou stranu je nutno poznamenat, že pro rozsáhlejší dotazníkové šetření, které by mělo mít možnost na základě výsledků zobecňovat své výstupy, by bylo zapotřebí oslovit mnohonásobně vyšší počet respondentů.

Dotazník tvoří 25 otázek, které byly rozděleny do částí, které obsahovaly otázky vztahené k jednotlivým kapitolám diplomové práce. V závěru dotazníku bylo možno vyjádřit osobní názor a poznatky vztahující se k dané problematice. Zde mohl respondent napsat

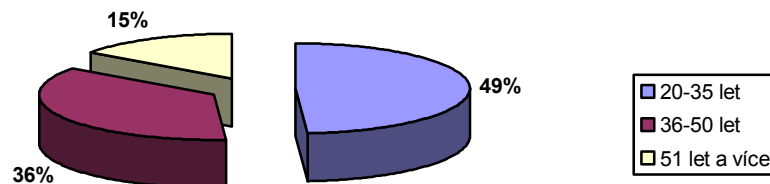
cokoli jej v souvislosti s tématy týkající se pomáhání zaujalo nebo to, čemu by měla být věnována větší pozornost.

Vlastní struktura dotazníku:

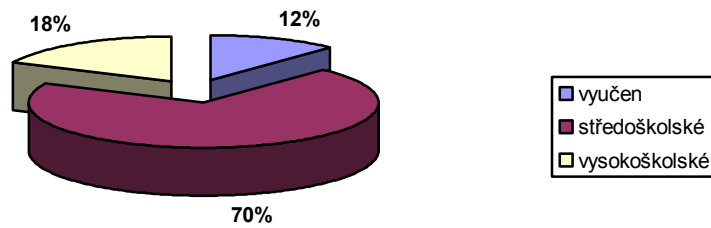
1. Úvod
2. Formální otázky (1-4)
3. Otázky týkající se stresu a trauma (5-11)
4. Obecné povědomí o psychologické službě a PTT u HZS ČR (12-14)
5. Otázky týkající se pastorální teologie a křesťanské pomoci (15-19)
6. Možnosti jak obě discipliny vzájemně využít při účelné pomoci (20-25)
7. Závěr, poděkování

1.4 Výsledky dotazníkového šetření

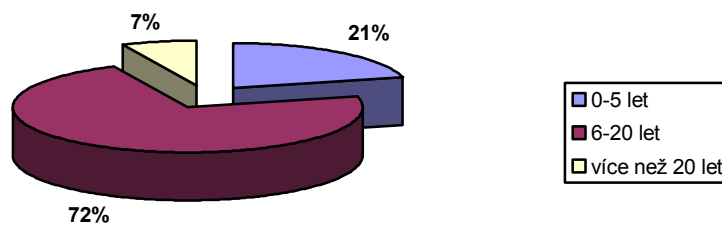
1. otázka: Věková kategorie.

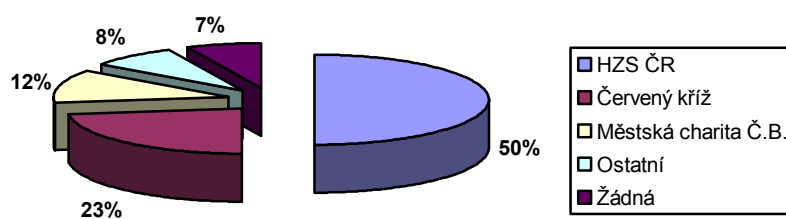
2. otázka: Nejvyšší dosažené vzdělání.

3. otázka: Pokud jste organizován v instituci zabývající se pomocí, uveď délku praxe.

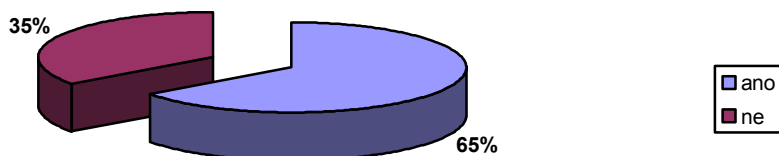
4. otázka: Uveďte v rámci jaké organizace nebo spolku se pomocí zabýváte (můžete uvést více typů).

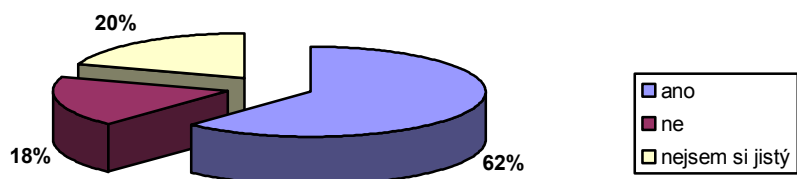
5. otázka: Co Vás přivedlo k pomáhání?

Na tuto otázku se lišily odpovědi především v souvislosti zda se respondent věnuje pomáhání v rámci organizace, nebo zda jde pouze o vnitřní pohnutky. Nejčastěji bylo uváděno, že pomáhat druhému je součástí profesního poslání (především u příslušníků HZS ČR). V dalších odpovědích byla často uváděna jako motivace pro pomáhání, že jde o běžnou věc, která by měla být vykonávána jako součást mezilidských vztahů a běžná lidská vlastnost.

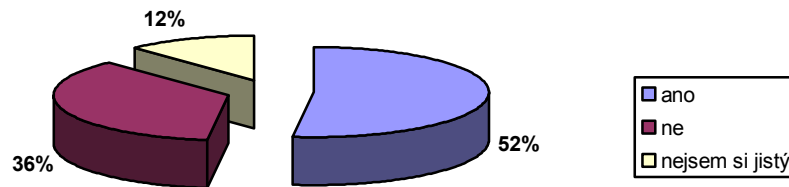
6. otázka: Zabýval jste se během svého života jakýmkoli studiem psychologie nebo příbuzných oborů?

7. otázka: Uměl byste vysvětlit pojmy stres a traumatizující zážitek.

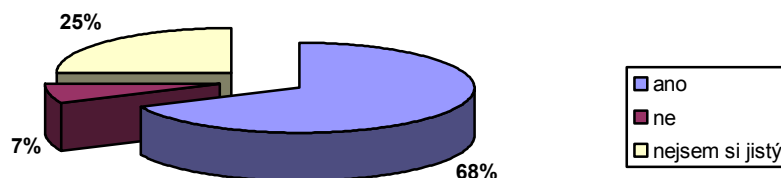
8. otázka: Víte jaké projevy má stres a co může vyvolat traumatizující prožitek u člověka?

9. otázka: Pokud ano, uveďte prosím několik příkladů.

Otázka, ve které měli respondenti reagovat na předchozí a pokusit se popsat na základě svých zkušeností a názoru, jaké jsou reakce na stres a traumatizující prožitek. Odpovědělo 57 respondentů. Často se vyskytovala odpověď, že reakcí na stres je neklid, pocení, studené ruce a žaludeční potíže. V několika případech bylo uvedeno, že reakcí na stres je zvýšená pozornost a vyšší výkon. Traumatizující zážitek může nejčastěji vyvolat, dle dotazovaných, vážná nemoc blízké osoby, náhlé úmrtí někoho blízkého, dopravní nehoda. V jednom případě bylo uvedeno, že traumatizující zážitek může vyvolat např. dočasná ztráta dítěte na místě, kde se pohybuje větší počet lidí.

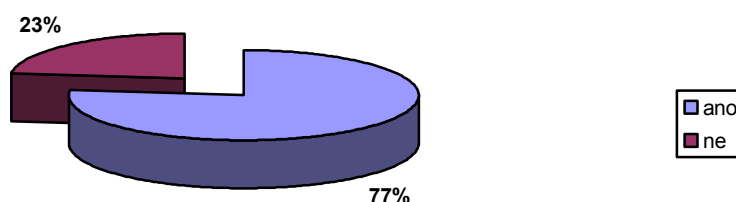
10. otázka: Uměl byste takovému člověku (stres, trauma) pomoci?

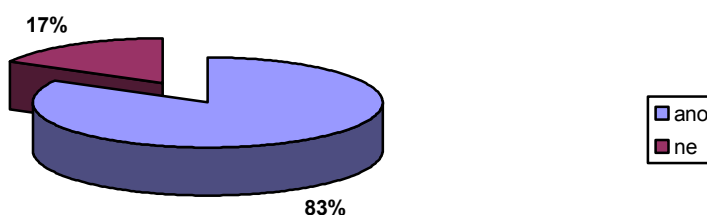
11. otázka: Pokud ano, uveďte několik příkladů.

Zde bylo možné uvést jakou pomoc by dotčený volil jako nejúčinnější pro zmírnění stresu nebo traumata. Odpovědělo 52 respondentů, nejčastěji bylo uváděno, že je potřeba s dotčeným mluvit, zeptat se ho na jeho potřeby, snažit se přistupovat citlivě. Z hmotných věcí bylo uváděno nabídnutí přikrývky, nápoje.

12. otázka: Setkal jste se s pojmem posttraumatický tým?

13. otázka: Věděl byste jakou činností se týmy posttraumatické péče zabývají, můžete uvést příklady.

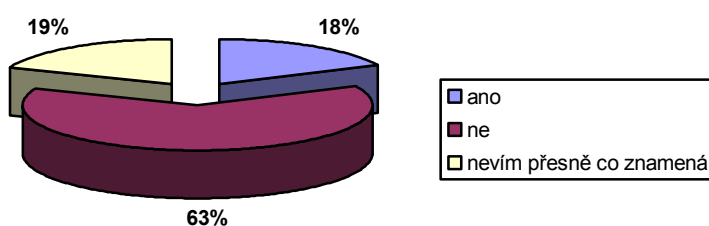

Jako příklady práce posttraumatického týmu bylo nejčastěji uváděno, že hlavní činností je poskytovat pomoc při nehodách a neštěstích. Dále se často vyskytovala odpověď, ve které respondenti uváděli, že týmy mají spolupracovat s jinými spolky zabývajícími se pomocí.

14. otázka: Co především, dle Vašeho názoru, potřebuje člověk zasažen traumatizující událostí jako první? Uveďte prosím pouze jednu „věc“.

Nejčastější odpovědi, v téměř 90% bylo uvedeno, že člověk zasažený traumatem potřebuje jako první, aby se jej někdo zeptal: „co pro tebe mohu udělat?“ V zanedbatelném množství bylo uváděno, poskytnout nápoj, farmaceutika.

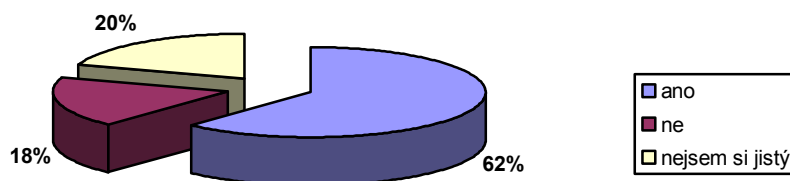
15. otázka: Znáte pojem „pastorální teologie“?

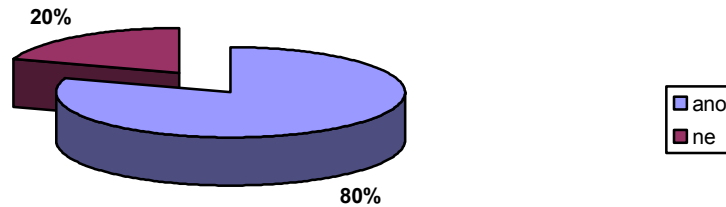
16. otázka: Pokud ano, uměl byste v krátkosti popsat čím se pastorální teologie zabývá?

Na otázku odpovědělo 21 respondentů. Odpovědi byly spíše obecného charakteru, typu: jde o teologický vědní obor, je to nauka o tom co má církev provozovat, jde o náplň práce těch co jsou v křesťanském společenství.

17. otázka: Víte co je to diakonie a charita?

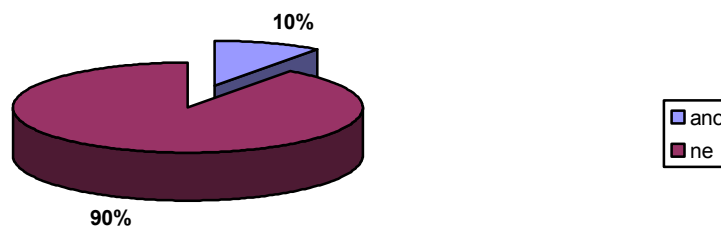

18. otázka: Uměl byste popsat čím se tyto dva obory zabývají, nebo jaký je mezi nimi rozdíl? Prosím uveďte několik příkladů.

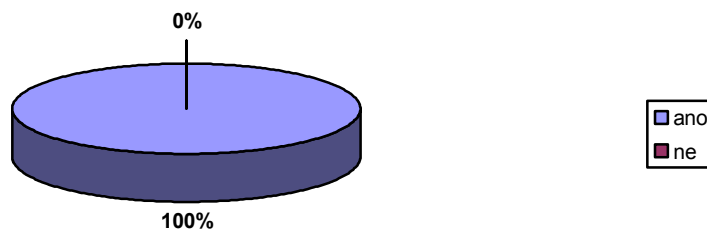
Přes vysoký počet odpovědí uvádějící znalost těchto oborů a čím se zabývají ne vždy šlo o úplnou nebo zcela správnou odpověď. Velmi často se odpověď vztahovala pouze k pojmu charita s tím, že její činnost spočívá především v pomoci potřebným lidem a je uskutečňována různými spolky. U diakonie bylo uváděno, že je to církevní podoba charity, která poskytuje pomoc především věřícím.

19. otázka: Víte co znamená pojem Agapé, pokud ano pokuste se vysvětlit.

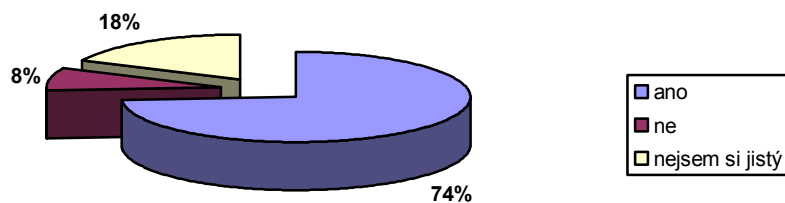
Ti, kdo se pokusili pojem vysvětlit, uvedli ve všech případech, že je to něco co souvisí s láskou.

20. otázka: Vidíte nějaké společná témata v činnosti organizací, kdy jedna je zřizována např. státem a druhá má křesťanské kořeny (např. posttraumatický tým vs křesťanská charita)? Pokud ano, uveďte jaká témata máte na mysli.

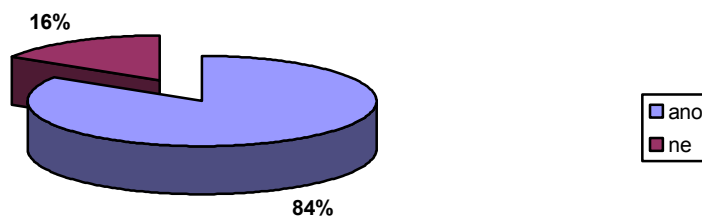

Téměř všichni uvedli jako společné téma pomoc lidem. Lišily se pouze druhy pomoci a v jaké situaci a jak ji nabízet.

21. otázka: Myslíte, že křesťansky motivovaná láska k bližnímu může být motivací pro pomáhajícího, který se k víře nehlásí?

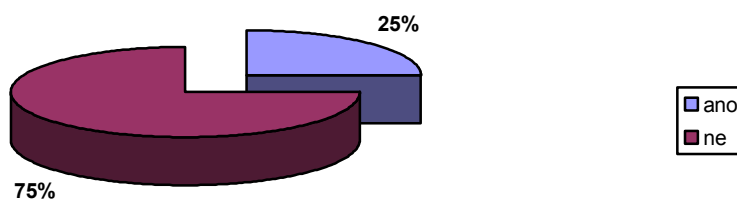
22. otázka: Pokud se pomocí profesně zabýváte, byl jste někdy součástí týmu, ve kterém byli společně např. dobrovolníci křesťanské charity a členové pomáhající nekřesťanské organizace (např. červený kříž, člověk v tísní)?

23. otázka: Můžete se vyjádřit k tomu, jak tato spolupráce „fungovala“ ?

Všichni ti, kteří na předchozí otázku odpověděli, že se podíleli na vzájemné spolupráci uvedli zde, že spolupráce byla přínosná pro všechny a především pro lidi, kterým byla pomoc poskytována. Nejčastěji byly uváděny živelní pohromy (povodně). Bohužel, ne vždy se dle respondentů dá mluvit o spolupráci.

24. otázka: Byl jste Vy sám někdy zasažen těžkou životní událostí?

25. otázka: Jaká pomoc nebo pomoc koho pro Vás byla nejpřínosnější?

Odpovědi byla, v převážné většině, pomoc blízkých a možnost obrátit se na někoho, kdo se mnou bude mou bolest sdílet.

1.5 Zhodnocení dotazníkového šetření

V úvodu vyhodnocení dotazníkového šetření musím uvést, že nejpřínosnější části pro mě a pro zhodnocení celého tématu byly postřehy, které byly uváděny v závěru dotazníku v části, kde mohl každý uvést svůj názor. Velký význam hrál zdroj informací, které jsem obdržel při vlastním odevzdávání vyplněných dotazníků, kdy často docházelo k dlouhým rozhovorům na témata týkající se ať již práce PTT nebo pomáhání obecně.

Odpovědi na tzv. formální otázky týkající se věku a vzdělání dotazovaných potvrdily mé předpoklady, že došlo k určitému omlazení v HZS ČR, kdy převážná skupina uvedla věk v rozmezí skupiny označující nejmladší množinu. Otázku věku je nutno posuzovat v souvislosti s otázkou na organizaci, ve které dotazovaný pomoc poskytuje. Největší část byla z řad HZS ČR. Pokud srovnám své vlastní šetření provedené v rámci bakalářské práce v roce 2007 je dále možné vidět větší počet vysokoškolsky vzdělaných respondentů. Velká část dotazovaných v závěrečné části dotazníku uvedla, že se pomáháním zabývá v rámci více organizací, nejčastější byla kombinace HZS ČR a dalších dobrovolnických organizací např. Českého červeného kříže a Adry.

Na otázku co bylo motivem k tomu pomáhat druhým, často odpovídali dotazující, že to byl vnitřní pocit a přesvědčení a že pomáhat by mělo být normální. Východiskem tedy bylo získat pracovní uplatnění ať již v profesní organizaci, jako je hasičský záchranný sbor nebo záchranná služba. Dále bylo uváděno, že k pomoci byli vedeni již od dětství rodiči nebo v rámci spolků jako je Junák nebo křesťanské spolky mládeže.

Jak je uvedeno v teoretické části práce, je důležité, pro to aby byla pomoc poskytována kvalitně a účelně, pomáhat s láskou a přesvědčením a být vybaven alespoň částečnými teoretickými znalostmi, které mi vlastní praxi pomáhání ulehčí a pomohou mi ve složitých situacích. Většina dotazovaných uvedla, že se během svých studií nebo profesního života zabývala studiem základních znalostí z psychologie nebo příbuzných oborů. Tato informace je významná, protože ukazuje na funkční vzdělávací strukturu v rámci pomáhajících profesí. Odborná školení a rozšiřování znalostí pod záštitou vzdělávacích institucí byla potvrzena u většiny dotazovaných.

To, že odbornost a znalosti pomáhajících jsou pravidelně zvyšovány a dochází ke školením se zaměřením na prohloubení teoretických znalostí potvrzují odpovědi na otázky č. 8 až 11. Tato část otázek byla věnována problematice stresu a traumatu, jejich projevům a možnostem jak nejúčelněji pomoci člověku zasaženému právě tímto stavem. Většina

respondentů uvedla znalost těchto pojmů a následně dokázala popsat rozdílnost v obou pojmech. U stresu bylo uváděno, že jde o krátkodobější psychické vypětí, které může být zapříčiněno nepříjemnou situací, mezi projevy bylo uváděno: zrychlený tlukot srdce, studený pot, třes rukou, neklid. Trauma bylo označeno jako stav, kdy dochází k reakci na vážnější situaci, která je dlouhodobější nebo je provázána velmi silným negativním prožitkem. Příklady byly úmrtí blízké osoby, dopravní nehoda se zraněním. Bylo uvedeno, že trauma může být následkem dlouhodobého stresu. Pomoc takto postiženým osobám vidí respondenti především v rozhovoru, v tom být na blízku, nabídnutí pomoci, zajistit základní potřeby. V případě traumatu je nutná následná péče a spíše již odborná pomoc v osobě psychologa. Závěrem lze říci, že stres byl označen jako něco co lze zvládnout buď vlastními prostředky a nebo s mírnou pomocí ostatních, zatímco u traumatu již hrozí rozvoj do posttraumatického stavu, který je již velmi vážný a proto je potřeba poskytnout pomoc spíše, jak bylo doslova uváděno: „*více školenou a zkušenou osobou*“.

U otázek týkajících se posttraumatického týmu a jeho činnosti jsem záměrně vynechal specifikaci, která by týmy označovala jako zřizované HZS ČR. Můj zájem byl směřován ke zjištění, zda je mezi dotazovanými obecná shoda nad tím co je to posttraumatický tým, zda se s takovým pojmem setkali a zda ví v čem spočívá činnost týmu. Do celkového procentuelního vyhodnocení jsem započtl i odpovědi těch, kteří členy nějakého posttraumatického týmu jsou. Z tohoto důvodu se může celkové číslo, ukazující na znalost respondentů PTT jevit jako vysoké. V nezveřejněné části dotazníku, jsem si provedl zkušební výpočet, kde jsem podle znalosti dotazovaných nebo podle jejich vyjádření k předchozím otázkám, vyřadil ty o nichž jsem byl přesvědčen, že jsou členy PTT. I v tomto případě byla suma těch, kteří uvedli znalost práce týmu nad 60 procent. Velká část také uváděla podobné příklady vztahující se k činnosti týmu, tedy poskytování psychické pomoci, práce při neštěstích, pomoc lidem při povodních a jiných pohromách.

Zajímavou je vysoká podobnost při odpovědi na otázku týkající se úplně první pomoci, kterou můžeme nabídnout. Zeptat se na to co dotyčný potřebuje a tím opatrně navázat rozhovor, při kterém můžeme svou pomoc dále rozvíjet a přizpůsobit ji potřebám, je jeden z hlavních a přitom často velmi obtížných úkolů pomáhajícího.

Část dotazníku s otázkami, které byly věnovány pastorální teologii, měla být vzhledem do znalostí nebo spíše orientace respondentů v problematice, jaké možnosti pomoci nebo jakou praktickou pomoc může nabídnout společenství věřících. Musím zde zdůraznit, že každý měl možnost neodpovídat na otázky a zvolit si např. pouze výběr na který svůj názor uvedl. Znovu musím říci, že dotazník a jeho výsledky nemá být posuzován jako nástroj, podle

kterého by se mělo říkat, zda znalosti jsou dobré či nedostatečné, zda je potřeba více školení v tom či onom oboru. Jde jen o nezávislý průzkum a pokus o to, aby se celá problematika poskytování pomoci a možnosti vzájemných propojení dostaly do většího povědomí.

Úvodní otázka týkající se přímo znalosti pastorální teologie a jejího poslání by měla sloužit tedy jako nástroj, který by mohl vést dotazovaného k tomu, že si o pastoraci vyhledá informace a sám se pokusí zjistit její možnosti. Pokud se zastavíme u procentuelního vyjádření nebylo překvapením, že znalost pojmu byla poměrně nízká a byla uváděna možnost, která vyjadřovala nejistotu co vlastně pastorální teologie znamená. Stejně tak, pokud se měli respondenti vyjádřit k činnosti, bylo uváděno, že si nejsou přesně jisti. Jako příklady práce pastorální teologie byly uváděny činnosti čistě církevní a zaměřené svou orientací na věřící křesťany. Tedy práce na farnosti, bohoslužby, určité šíření křesťanství mezi lidmi apod. V jen velmi malém procentu bylo uvedeno, že pastorální teologie je vlastně praktický nástroj křesťanů, prostřednictvím kterého poskytují pomoc všem lidem.

Tato určitá nejistota se odrazila i v odpovědi na otázku diakonie a charity, tedy znalosti pojmů a uvedení možných rozdílů mezi nimi. Obecně panovala shoda v poslání, kdy bylo uváděno, že diakonie i charita jsou činnosti, které se zaměřují na pomoc potřebným. U diakonie bylo ve většině případech uváděno, že jde o církevní záležitost a pomoc je určena věřícím. Charita je více chápána jako nástroj pomoci, který je otevřen pro všechny bez toho zda je či není poskytovatel a příjemce jakéhokoli vyznání. Poskytovateli charitativní služby mohou být jak církevní tak ostatní nenáboženské organizace. Příkladem charitativní organizace je podle respondentů např. ADRA nebo Červený kříž. V několika odpovědích bylo uvedeno, že diakonie je spíše označení organizace, tzn. že si pod tím můžeme představit zřízení, které má např. IČO, zatímco charita je spíše vlastní činnost a konkrétní náplň práce právě např. diakonie.

V případě otázky č. 19 jsem dlouho váhal zda ji do dotazníku zařadit. Jak jsem již několikrát uvedl dotazník nemá být školícím nástrojem. Nakonec jsem se pro zařazení této otázky rozhodl a to opět s vnitřním přesvědčením, že neznalost tohoto výrazu, který jsem předpokládal, bude mít za následek snahu o vyhledání si správného významu tohoto slova. Odtud pak bude jen krátká cesta k tomu, aby se třeba jen malá část těch, kterým byl dotazník nabídnut začala zajímat o opravdovou křesťanskou lásku a o to, jaké možnosti v sobě skýtá. Při rozhovorech, které souvisely s odevzdáním dotazníku došlo i na tuto otázku a pro mne milým překvapením bylo, že několik respondentů se touto cestou dostalo k informacím o charitativní službě církve o jejím postavení v současnosti a dokonce i k dokumentu *Deus caritas est*.

Vysoké procento kladných odpovědí u otázky č. 20 jsem předpokládal, vnitřně jsem byl přesvědčen o tom, že každý komu jsem dotazník odeslal nebo předal, bude znát společné téma organizací jako je PTT nebo křesťanská charita. Všichni uvedli nějaký druh pomoci, který je závislý na míře a druhu neštěstí. Podle mnoha respondentů by společným tématem měla být také společná práce a větší provázanost. Není potřeba se na jednotlivé pomáhající organizace dívat odděleně, to již ve svém počátku vede k tomu, že nedochází k přirozené spolupráci, ale naopak k neustálému dělení a téměř soutěžení mezi pomáhajícími organizacemi.

Vysoké procento vyjadřující názor, kdy podle respondentů může křesťansky motivovaná a vyjadřovaná láska k bližnímu obohatit a inspirovat pomáhající bez vyznání, pro mě byla vnitřním uspokojením a naplňuje mě pocitem, že má práce má opodstatnění a může být ve svém oboru inspirativní. Součástí výzkumu nebylo zjišťovat zda je někdo věřící nebo ne. Proto nemohu uvést zda odpovědi plynuly ze strany těch, kteří jsou věřícími, osobně se domnívám, že vysoký počet kladných odpovědí ukazuje na to, že možnost inspirovat se byla uváděna i respondenty, kteří se k žádnému vyznání nehlásí. Láska k bližnímu je tedy vlastní podstatou a tím nejdůležitějším, co vede pomáhající k nezištné práci ve prospěch druhých lidí.

Při neštěstích, které postihnou velké množství lidí bývá na místě události mnoho pomáhajících a záchranářů z mnoha organizací. Jako příklad mohu z vlastní praxe uvést spolupráci při živelních pohromách, při kterých jsem zasahoval a podílel se na jejich likvidaci v řadách HZS JČK. Bohužel se někdy nedá mluvit o spolupráci, ale spíše o samostatné práci na jednom místě. Často je činnost špatně koordinována a dochází k tomu, že pomáhající jdou tzv. za sebou a svou pomoc nabízejí opakovaně na stejném místě. Toto se může v extrémních případech stát až obtěžující záležitostí. Tak, že odpověď na tuto otázku, která byla také často upřesněna v dodatku nebo při rozhovoru zní spíše: *„Ano, na místě události se často setkáváme a působí zde více pomáhajících organizací, často však není možné říci, že jde o spolupráci a někdy dokonce o sobě pomáhající ani nevědí a proto se o spolupráci ani nemohou pokusit“*. Toto je současně odpovědí na následující otázku, jak dotazovaní posuzují funkčnost a praktické využití spolupráce u neštěstích. Zarážející může být, že tento problém spíše nespolečné není jen mezi organizacemi, které jsou svým původem jinak řízené a zřizované. V rámci systému IZS, kde by měla být součinnost již přirozenou věcí a za léta existence dávno prověřena, také není možné mluvit o ideálním stavu. Jednotlivé týmy z řad IZS poskytující psychosociální pomoc jsou na místo události vysílány nekoordinovaně a na místě působí tzv. každý za sebe. Tato nekoordinovanost pak může vést k prodlevám a k určitému napětí na místě události. Snahou by mělo být vždy co nejlépe konsolidovat své možnosti a

schopnosti ve prospěch těch kdo to potřebují. To je možné jen v případě fungující a přirozené spolupráce.

Poslední dvě otázky dotazníku byly osobního charakteru a respondent na ně samozřejmě nemusel odpovídat. Ve většině případech byla odpověď uvedena. Je velmi potěšující, že převážná část těch, kterým jsem dotazník předal a oni se zúčastnili mého průzkumu se doposud ve svém osobním životě nemusela potýkat s těžkou životní situací.

Nejlepším stavem by bylo, kdyby se nikdo s žádnou těžkou životní situací nesešel a pomoc by vlastně nebyla potřeba. Takové idealizování nemá ale nic společného se skutečným životem. Pokud někteří uvedli, že do jejich života vstoupila událost, která je nějakým negativním způsobem ovlivnila a podepsala se na jejich psychickém stavu, byla pro ně nejpřírodnější pomoc poskytnutá jejich okolím. Pomoc těch nejbližších, těch koho dobře znají a mohou se jim se svými problémy svěřit, nemůže být nahrazena žádnou jinou sebelépe organizovanou a myšlenou pomocí někoho cizího.

ZÁVĚR

V posledních větách své práce bych rád konstatoval, že spolupráce při poskytování pomoci napříč organizacemi a složkami je funkční a lze ji využívat při neštěstích, které zasáhly větší množství lidí. Bohužel není vše tak jednoznačné a i v tomto případě bych situaci příliš idealizoval.

Pravdou zůstává, že např. součinnost při poskytování následné psychosociální a duchovní péče je velmi dobře propracována a její využití je popsáno v metodických listech. Bohužel ani po letech, kdy by tato spolupráce měla být funkční, není přesně legislativou ošetřeno působení a činnost např. dobrovolníků z ADRY, nebo křesťanské charity na místě události. Z vlastní zkušenosti vím, že je problematické vzít si s sebou na místo zásahu někoho, kdo není přímo označen jako ten, kdo se v místě může pohybovat. Často jde o prostory, kam mají přístup právě jen příslušníci a nebo záchranáři. Častým argumentem ze strany zodpovědných osob (velitel zásahu, lékař, vyšetřovatel PČR) je možnost zranění takové osoby, únik informací, poškození stop apod.

Dalším příkladem, kdy vše nefunguje tak jak by se mohlo zdát je vzájemná spolupráce mezi týmy IZS. Dokonce ani po více než jednom desetiletí od vzniku PTT HZS ČR a o něco kratší době působnosti intervenčního týmu ZZS není spolupráce mezi těmito složkami propracována. Na místě zásahu pak dochází k absurdním situacím, kdy si každý tým jede tzv.

po své linii a vzájemně si nepomáhá. Příkladem je několik stesků od interventů z řad zdravotnických záchranářů, kteří vyjíždějí, na základě interních předpisů ZZS, na místo události osamoceni a většinou ani neví, že si mohou vyžádat prostřednictvím operačního střediska pomoc intervenanta z řad TPP HZS ČR. Proč k takové situaci dochází a jaký je hlavní důvod toho, že týmy ZZS nejsou informováni svými nadřízenými o možnostech spolupráce nevím. Nechci se pouštět do spekulací o určité rivalitě a předhánění se v tom, kdo jakou pomoc poskytne a jisté míře ješitnosti spojené s tím, kdo je vybaven většími znalostmi a odborností.

Posledním tématem, které vyplynulo z neoficiální části dotazníku, kde každý mohl dopsat své postřehy a náměty je opravdové a praktické poskytování pomoci. Zde jsem byl překvapen a znovu se mi potvrdilo známé pravidlo, že to „co je psáno ještě nemusí být dáno“. Bohužel, i když je vše propracováno a týmy psychosociální pomoci jsou zřízeny a jejich existence je známa, můžeme často mluvit o tzv. virtuální realitě. Nechci paušalizovat, proto uvedu konkrétní příklad, na který bylo v dotazníku vícekrát upozorněno. V organizaci Červený kříž, která jistě v jiných odvětvích je vysoce funkční a řekl bych, že nenahraditelná (vodní záchranná služba, horská služba apod.) v oblasti poskytování psychosociální služby funguje spíše na papíře. Zásadním problémem je, navzdory opravdu velmi propracovaným teoretickým postupům jak a za jakých podmínek službu poskytovat, že ji nemá fyzicky kdo vykonávat. Jednoduše řečeno, ústy několika dotazovaných: *„tato služba není vlastně vykonávána, protože ji nemá kdo dělat, je to taková potěmkinova vesnice.“*

Zajímavou informací, ve které spatřuji veliké možnosti, je poznatek o novém směřování pomoci z řad diakonie. Jde o jednu cestu se specifickým zaměřením, ale myslím si, že do budoucna se může ukázat jako oprávněná a až postupem času doceněná. Název tohoto projektu, kterou se diakonie zabývá (bohužel se mi nepodařilo zjistit zda jde o projekt v rozsahu např. celorepublikového nebo jen určité oblasti) je tzv. „Odolná obec“. Podle informací, které jsem opět zjistil z dodatku v mém dotazníku jde o systémovou záležitost určitého ústupu z pozice poskytovatele psychosociální pomoci a přenechávání tohoto druhu služby ostatním pomáhajícím organizacím. Přesněji řečeno již do této klasické péče nevkładají další nové dobrovolníky. Důvod je dle mého názoru racionální a koresponduje s realitou, kdy je již v tomto prostředí dostatek pracovníků, kteří psychosociální pomoc poskytují profesionálně a nebo dobrovolně.

Jejich pozornost se tedy soustředí spíše na vlastní obce a posilování jejich samostatnosti a soběstačnosti při zvládání krizových situací. V rámci a prostřednictvím farností a společenství se snaží podporovat schopnost jedinců, skupin a celé obce zvládat

těžké životní situace a nebýt přitom pouze závislími na pomoci zvenčí. Posílení osobnosti a společnosti pokud si dokáže pomoci sama a postaví se problému je známé a tuto myšlenku lze jen podpořit.

Cest jak pomoc poskytovat a jak využívat možnosti vzájemné mezioborové spolupráce je mnoho. Složitě může být vybrat si právě takovou, která bude pro společnost nejpřínosnější a kterou bude možné praktikovat i v těch případech, kdy jedinec nebo společnost prožívají silná traumata a do jejichž životů vstoupily momenty, které nejsou schopni sami zvládat. Snad prostřednictvím své práce přispějí k tomu, aby každý kdo se pomáhání věnuje nebo uvažuje, že se jeho život vydá tímto směrem, našel sílu ve své práci pokračovat, neztratil motivaci a naději ani v těch méně příjemných situacích, do kterých se každý pomáhající občas dostává.

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Bible

Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

Církevní dokumenty

BENEDIKT XVI., *Deus caritas est: Encyklika o křesťanské lásce* z 25. prosince 2005.

JAN XXIII, *Mater et magistra: Encyklika o nejnovějším vývoji života společnosti a jeho utváření ve světle křesťanského učení* z 15. května 1961.

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL, *Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes* ze 7. prosince 1965.

Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku a působení duchovní služby v resortu Ministerstva obrany ze dne 3. června 1998.

Monografie

Akutní a posttraumatické stresové reakce po mimořádných událostech při výkonu služby. Psychologická služba MV – GR, 2004. ISBN 80-86640-25-6.

BAŠTECKÁ, B. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-550-4.

BAŠTECKÁ, B. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4195-6.

BAŠTECKÁ, B., a kol. *První pomoc psychická*. In. *Terénní krizová práce*. Havlíčkův Brod: Grada, 2005. ISBN 80-247-0708-X.

DE WOLFE, D. *Terénní příručka*. Praha: MV, 2002. ISBN neuvedeno.

FRANKEL, B., KRANZOVÁ, R. *O sebevraždách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-234-0.

FRIELINGSDORF, K. *Falešné představy o Bohu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-85527-94-4.

GRASSER, H. *Civilní ochrana a mezinárodní humanitární právo*. Praha: Magnet Press, 1993. ISBN nevedeno.

GRÜN, A. *Spiritualita zdola*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-167-X.

GRÜN, A. *Bud' dobrý sám k sobě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. ISBN 80-7192-203-X.

HÁJEK, K. *Práce s emocemi pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-107-7.

CHALOUPKA, J., a kol. *Hodnocení zdravotního stavu příslušníků HZS ČR*. Hradec Králové: Vojenská lékařská akademie J.E. Turkyň v Hradci Králové, Katedra vojenské hygieny, 1999.

CHODURA, V. *Komunikace a duševní poruchy*. České Budějovice: ZSF JCU, 2000. ISBN 80-7040-409-4.

KAST, V. *Truchlení*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0789-4.

KASTOVÁ, V. *Krize a tvořivý přístup k ní*. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-80-7367-800-5.

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1999. ISBN 978-80-7367-922-4.

KRATOCHVÍLOVÁ, D. *Ochrana obyvatelstva*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě, 2005. ISBN 80-86634-70-1.

KROUPA, M.; ŘÍHA, M. *Integrovaný záchranný systém*. Praha: Armex Publishing s.r.o., 2005. ISBN: 80-86795-14-4.

KŘIŠŤAN, A. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-605-8.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Povídej, naslouchám*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-405-7.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. Praha: Grada, 1998. ISBN 807-16-955-13.

KŘIVOHLAVÝ, J. Umění naslouchat druhým lidem v tísní. In. *Příručka pro dobrovolníky*. Adra. Rok vydání a ISBN neuvedeno.

KUSHNER, H.S. *Když se zlé věci stávají dobrým lidem*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-053-4.

LUCKÁ, Y.; KOBERLE, L. Srážka s překážkou. In. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.

MALÍK, L. *Názory hasičů na posttraumatickou intervenční péči*. České Budějovice, 2006. Bakalářská práce. TF JCU. Katedra psychologie a sociologie. Vedoucí práce PhDr. Jan Polivka.

NĚMEC, J. *Bolest a naděje – deset esejů o osobním zranění*. Praha: Vyšehrad, 1992. ISBN 80-7021-056-7.

OPATRŇÝ, A. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-557-8.

OPATRŇÝ, A. *Malá příručka pastorační péče o nemocné*. Praha: Pastorační středisko, 1995.

OPATRŇÝ, A. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7192-930-1.

OPATRŇÝ, M., a kol. *Východiska a perspektivy duchovní služby u policie*. České Budějovice: TF JCU, 2012. ISBN 978-80-7394-391-2.

OPATRŇÝ, M. *Přehled metod pastorační práce. Skriptum k předmětu Speciální okruhy pastorace*. České Budějovice: TF JCU, 2009.

OPATRŇÝ, M. Třináctá komnata vztahu teologie a sociální práce: K problematice negativních vlivů křesťanské víry na pomáhání. *Caritas et Veritas*. České Budějovice: TF JCU, 2011.

OPATRŇÝ, M. *Sociální práce a teologie. Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-408-2.

OPATRŇÝ, M., LEHNER, M. *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky, Praktická reflexe a aplikace*, České Budějovice: TF JCU, 2010. ISBN 80-7394-21-43.

PORTFIELDOVÁ, K.M. *Jak se vyrovnat s následky traumatu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-262-6.

PROCHÁZKA, Z. *Humanitární pomoc v České republice*. 3. aktualizované vyd. Praha: MV-GŘ HZS ČR, 2006. ISBN 80-86640-53-1.

SMOLÍK, J. *Pastýřská péče*. Praha: Kalich, 1991. ISBN 80-70-17-276-2.

SOTOLÁŘOVÁ, M. Psychologická služba HZS ČR. *150 HOŘÍ*, 2003, roč. 13, č. 7.

SOTOLÁŘOVÁ, M. *Posttraumatický intervenční tým HZS ČR*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2004.

ŠENOVSKÝ, M.; ADAMEC, V.; HANUŠKA, Z. *Integrovaný záchranný systém*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství v Ostravě, 2005. ISBN 80-86634-65-5.

ŠTĚPANÍK, J. *Umění jak jednat s lidmi. Stres, frustrace a konflikty*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1527-8.

VANIER, J., AUGUSTYN, J. *Deprese, city, strach*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-7192-054-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VINAY, J. *Stres a zdraví*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-211-9.

VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-262-0212-7.

VYMĚTAL, J. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-X.

Zákony, dohody, rozkazy

Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele HZS ČR a NMV – částka 38/2003.

Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele HZS ČR a NMV – částka 39/2003.

Sbírka interních aktů řízení generálního ředitele HZS ČR a NMV – částka 44/2003.

Sbírka interních aktů řízení krajského ředitele HZS Jčk – částka 94/2006.

Zákon č. 238/200 Sb., o Hasičském záchranném sboru České republiky a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 309/2002 Sb.

Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a změně některých zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb.

Internetové zdroje

ČÍRTKOVÁ, L.; SPURNÝ, J. Péče o policisty při extrémních stresových situacích. In. *Kriminalistika* [online]. Praha: Policejní akademie ČR, 2001. Dostupné na WWW: < <http://www.mvcr.cz/casopisy/kriminalistika/2001/01/03/cirtkova.html>>.

Hasičský záchranný sbor ČR. [online]. Praha: GŘ HZS ČR, 2008. Dostupné na WWW: < <http://www.hzscr.cz/clanek/hzs-cr-hasicky-zachranny-sbor-cr.aspx>>.

MEZNÍKOVÁ, M. Psychologická služba. In *Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje* [online]. České Budějovice. Dostupné na WWW: < http://www.hzscb.cz/index.php?id_h_m-0>.

ŠPITÁLSKÁ, Z. *Desatero pomoci*. [online]. 2005. Dostupné na WWW: < <http://www.csodn.cz/csodn.php?akce=desatero>>.

VONÁSEK, V.; LUKEŠ, P. *Statistická ročenka 2008*. [online]. Praha: MV-GŘ HZS ČR, 2009. Dostupné na WWW: < <http://www.hzscr.cz/clanek/statisticke-rocenky.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>>.

Seznam zkratk

CISM	Critical Incident Stress Management
GŘ HZS ČR	Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru
HZS JčK	Hasičský záchranný sbor Jihočeského kraje
HZS ČR	Hasičský záchranný sbor České republiky
IZS	integrováný záchranný systém
MU	mimořádná událost
PTT	posttraumatický tým
PTSP	posttraumatická stresová porucha
PČR	Policie ČR
PIS	psychosociální intervenční služba
PIT	posttraumatický intervenční tým
STČ	soubor typové činnosti
TF JČU	Teologická fakulta Jihočeské university
ZZS	Zdravotnická záchranná služba

Seznam příloh

Dotazník

Příloha

Vážený občane, kolego, kamaráde

jmenuji se Tomáš Kubeš, studuji obor Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Chtěl bych Vás (Tě) požádat o vyplnění dotazníku, který použiji jako praktickou část své diplomové práce na téma *Možnosti a využití pastorální teologie v posttraumatickém týmu HZS ČR*. Dotazník je anonymní a bude použit pouze za účelem mé práce. Odpovědi a reakce na otázky z dotazníku bych rád využil při celkovém zhodnocení možností vzájemné podpory a mezioborové provázanosti.

Tomáš Kubeš
Teologická fakulta
Jihočeské univerzity v Č. B.

Pozorně si, prosím, přečtete každou otázku a **odpověď označte křížkem nebo doplňte dle svého uvážení. Pokud na některou otázku nebudete chtít odpovídat, pokračujte další.** Předem děkuji za vyplnění.

1) Věková kategorie?

- 20-35 let
- 36-50 let
- 51 a více let

2) Nejvyšší dosažené vzdělání?

- vyučen
- středoškolské
- vysokoškolské

3) Pokud jste organizován v instituci zabývající se pomocí, uveďte délku praxe.

- 0-5 let
- 6-20 let
- více než 20 let

4) Uveďte v rámci jaké organizace nebo spolku se pomocí zabýváte (můžete uvést více typů).

.....

5) Co Vás přivedlo k pomáhání?

.....

6) Zabýval jste se během svého života jakýmkoli studiem psychologie nebo příbuzných oborů?

- Ano
- Ne

7) Uměl byste vysvětlit pojmy stres a traumatizující zážitek.

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý

8) Víte jaké projevy má stres a co může vyvolat traumatizující prožitek u člověka?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý

9) Pokud ano, uveďte prosím několik příkladů.

.....

10) Uměl byste takovému člověku (stres, trauma) pomoci?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý

11) Pokud ano, uveďte několik příkladů

.....

12) Setkal jste se s pojmem posttraumatický tým?

- Ano
- Ne

13) Věděl byste jakou činností se týmy posttraumatické péče zabývají, můžete uvést příklady.

- Ano
- Ne

.....

14) Co především, dle Vašeho názoru, potřebuje člověk zasažen traumatizující událostí jako první? Uveďte prosím pouze jednu „věc“.

.....

15) Znáte pojem „pastorální teologie“?

- Ano
- Ne
- Nevím přesně co znamená

16) Pokud ano, uměl byste v krátkosti popsat čím se pastorální teologie zabývá?

.....

17) Víte co je to diakonie a charita?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý

18) Uměl byste popsat čím se tyto dva obory zabývají, nebo jaký je mezi nimi rozdíl? Prosím uveďte několik příkladů.

- Ano
- Ne

.....

19) Víte co znamená pojem Agapé, pokud ano pokuste se vysvětlit.

- Ano
- Ne

.....

20) Vidíte nějaké společná témata v činnosti organizací, kdy jedna je zřizována např. státem a druhá má křesťanské kořeny (např. posttraumatický tým vs křesťanská charita)? Pokud ano, uveďte jaká témata máte na mysli.

- Ano
- Ne

.....

21) Myslíte, že křesťansky motivovaná láska k bližnímu může být motivací pro pomáhajícího, který se k víře nehlásí?

- Ano
- Ne
- Nejsem si jistý

22) Pokud se pomocí profesně zabýváte, byl jste někdy součástí týmu, ve kterém byli společně např. dobrovolníci křesťanské charity a členové pomáhající nekřesťanské organizace (např. červený kříž, člověk v tísní)?

- Ano
- Ne

23) Můžete se vyjádřit k tomu, jak tato spolupráce „fungovala“ ?

.....

24) Byl jste Vy sám někdy zasažen těžkou životní událostí?

- Ano
- Ne

25) Jaká pomoc nebo pomoc koho pro Vás byla nejpřínosnější?

.....

Závěrečné poznatky, nápady a komentáře k tématu

.....

Děkuji za vyplnění dotazníku. Vaše (Tvá) účast na tomto průzkumu je pro mne velkým přínosem!

Výsledky tohoto dotazníkového šetření budou zveřejněny v mé diplomové práci, popřípadě se na ně můžete (můžeš) informovat přímo u mne.

Tomáš Kubeš

ABSTRAKT

KUBEŠ, T. *Možnosti a využití pastorální teologie v posttraumatickém týmu HZS ČR*. České Budějovice, 2017. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. Štěpán Kavan, PhD.

Klíčová slova: posttraumatický tým, psychologická služba, psychosociální pomoc, krizová intervence, krize, trauma, pastorální a praktická teologie, diakonie, charita, láska k bližnímu, pomoc.

Práce je rozdělena na tři části. První část je věnována procesu vzniku psychologické služby ve vybraných složkách integrovaného záchranného systému, utváření týmů, jejichž pracovní náplní je poskytování psychické pomoci při mimořádných událostech a jejich dalšímu rozvoji. Dále se tato část věnuje teoretickému poznání problematiky stresu, traumatu a posttraumatických poruch. Významnou kapitolou je pak část zabývající se komunikací, jakožto hlavním prostředkem při poskytování pomoci.

Druhá část práce je věnována praktické teologii, jejímu vzniku a postupnému vývoji v prostředí střední Evropy. Jsou zde uvedeny dva základní koncepty vývoje praktické teologie, které jsou podstatné pro pochopení dalšího formování a možného využití praktické teologie v mezioborových činnostech. Stěžejním je zde především rozbor konstitutivních prvků církve, kde je věnována největší pozornost diakonii a na ní navazující charitativní službě církve.

Třetí a závěrečná část pak zahrnuje praktické ověření předchozích poznatků a to pomocí dotazníkového šetření. Výsledky a komentáře získané z dotazníku společně s teoretickými znalostmi a praxí z profesního života umožnily závěrečné zhodnocení celé práce. Tento soubor má pomoci při hledání odpovědi na původní otázku možné spolupráce a využití výše zmíněných disciplin při poskytování pomoci.

ABSTRAKT

Options and application pastoral theology in posttraumatic team HZS CR.

Key words: the posttraumatic team, psychological service, psychosocial support, crisis intervention, crisis, trauma, pastoral and practical theology, diakonia, love to our fellows, help.

The thesis is divided into three sections. The first section dedicates to the process of developing psychological service in selected components of integrated rescue systém and the formation and other developing of teams who have to provide psychological assistance during some extraordinary events. It also pays attention to the theoretical cognition of stress problems, traumas and posttraumatic disorders. The significant chapter is the part that is concerned with communication which is the main resource while providing help.

The second section dedicates to the practical theology, its origin and gradual development in Central Europe. They are listed two main concepts of developing the practical theology which are important for understanding next formation and the possibility of using practical theology in interdisciplinary activities. Analysis of the constitutive elements of the Church is the mainstay. Main attention is paid to diakonia and linking charitable service of the Church.

The third and also closing part includes the practical verification findings via questionnaire. The results and comments gained thanks to questionnaire as well with theoretical knowledge and practice of professional life enable the final evaluation of the whole work. This file is supposed to help while seeking the answer on original question of possibility of cooperation and using already mentioned disciplines while providing help.